

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İKİBİNLİ YILLARDA
TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şefik KOLAT

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Kemal İNAT

MAYIS-2006

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İKİBİNLİ YILLARDA
TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şefik KOLAT

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez 22/06/2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Şefik KOLAT

31 Mayıs 2006

ÖNSÖZ

Bu araştırma, Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren uygulanmaya konulan çok yönlü dış politika kapsamında stratejik ittifak kurduğumuz İsrail ile ilişkilerin ikibinli yıllardaki seyrini araştırmak ve gelecekle ilgili öngörülerin sağlıklı olarak ortaya konulabilmesini sağlamak amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Kemal İNAT'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Dokümanların toplanması aşamasında bana yardımcı olan herkese müteşekkirim. Ayrıca, bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anne-babama ve yoğun çalışmalarım sırasında desteğini esirgemeyen eşim Burcu'ya minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Şefik KOLAT

31 Mayıs 2006

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
SUMMARY.....	iv
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: İLİŞKİLERİN TEMEL PARAMETRELERİ.....	4
1.1 Kuşatılmışlık Duygusu.....	4
1.2 Amerika Birleşik Devletleri Faktörü.....	6
1.3 Radikal İslamı Destekleyen Ülkelere Karşı İşbirliği.....	8
1.4 Askeri Stratejik İşbirliği.....	10
1.5 Bölgesel Güvenlik Algılamaları.....	13
1.6 Filistin Sorunu.....	15
1.7 Ekonomik Alanda İşbirliği.....	17
BÖLÜM 2: SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ.....	20
2.1 İsrail Devleti İlanından Önceki Dönem.....	20
2.2 1948-1990 Yılları Arası Türkiye-İsrail İlişkileri.....	22
2.2.1 Türkiye'nin İsrail'i Tanıma Süreci.....	22
2.2.2 Bağdat Paktı ve Periphery Paktı.....	22
2.2.3 Kıbrıs Sorunu ve Etkileri.....	24
2.2.4 1967 ve 1973 Arap-İsrail Savaşları.....	25
2.2.5 12 Eylül ve Türk Dış Politikasına Etkileri.....	28
BÖLÜM 3 : SOĞUK SAVAŞIN BİTİMİNDEN AKP İKTİDARI'NA.....	30
3.1 Körfez Savaşı, Ortadoğu Barış Süreci ve İkili İlişkilere Etkisi.....	30
3.2 Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa.....	35
3.3 1999-2001: Cem Dönemi, Türk Dış Politikasındaki Dönüşümler.....	44
3.4 Ramallah'ın İşgali ve “Soykırım” Krizi.....	57
BÖLÜM 4 : AKP İKTİDARI VE SONRASINDA İSRAİL' LE İLİŞKİLER.....	67
4.1 Şaron'un İktidara Gelişi.....	69

4.2 Yol Haritası Planı	71
4.3 ABD'nin Irak'a Müdahalesi ve Türk-İsrail İlişkilerine Etkileri.....	74
4.4 İsrail-Türkiye Stratejik Ortaklığına Bomba.....	77
4.5 İsrail-Suriye Barış Görüşmeleri ve Türkiye'nin Arabuluculuk Rolü.....	80
4.6 İsrail'in Filistin'e Yönelik Saldırıları ve "Devlet Terörü" Tepkisi.....	82
4.7. Randevu Krizi.....	90
4.8.AKP'nin Güven Tazeleme Gayretleri.....	91
4.9.Savunma Sanayi Alanında Gelişmeler.....	97
4.10 İsrail'in Gazze Şeridi'nden Çekilmesi.....	100
4.11 Filistin'de Hamas'ın İktidara Gelişi.....	101
4.12 Türkiye Perspektifinden Kuzey Irak ve İsrail.....	106
4.13.İran Tehditi.....	109
SONUÇ.....	111
KAYNAKLAR.....	114
ÖZGEÇMİŞ.....	124

Tezin Başlığı: İkininli Yıllarda Türkiye-İsrail İlişkileri	
Tezin Yazarı: Şefik Kolat	Danışman : Yrd.Doç.Dr.Kemal İNAT
Kabul Tarihi: 22/06/2006	Sayfa Sayısı: II(ön kısım) + 124 (tez)
Anabilimdalı: Uluslararası İlişkiler	
<p>Bu çalışma 2000’li yıllardaki Türkiye-İsrail ilişkilerini, tarihsel arka planı dikkate alarak, uluslararası, bölgesel ve içsel çevreyi değerlendirerek incelemektedir. 90’ lı yıllarda “mesafeli yakınlıktan stratejik ittifaka” dönüşüm geçirdiği iddia edilen ikili ilişkiler 2000’li yıllarla beraber yukarıda belirtilen çevrenin kısıtlamalarıyla yüzyüze gelmiştir.11 Eylül ve A.B.D.’nin Irak operasyonu uluslararası sistemin getirdiği kısıtlamalardır. Oslo Süreci’nin çöküşüyle yükselen İsrail karşıtlığı da bölgesel bir kısıtlamadır. Türk kamuoyunda özellikle Arafat’a karşı gösterilen tavır ve Ramallah işgali Anti-Semitizmi, Irak işgali de Amerikan karşıtlığını arttırmıştır. Ayrıca, AKP’nin Refah Partisi geleneğinden gelmesi de ilişkilerin gelişimini kısıtlayan bir diğer faktör olmuştur.</p> <p>Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde iki ülkeyi işbirliğine yönelten nedenler incelenmiştir. İkinci bölümde Soğuk Savaş dönemindeki ikili ilişkiler İsrail’ in devlet ilanından öncesi ve sonrası olmak üzere iki alt başlıkta değerlendirilmiştir. Devlet ilanından sonraki döneme daha kapsamlı bir şekilde yoğunlaşmış ve bu dönem belli başlı tarihsel olaylar incelenerek işlenmiştir. Üçüncü bölümde ise Soğuk Savaş döneminin bitişiyle değişen uluslararası ve bölgesel parametreler ve ikili ilişkilerin nasıl “mesafeli yakınlıktan stratejik ortaklığa” dönüşüm geçirdiği nedenleriyle işlenmiş ve yapılan anlaşmalar veri olarak sunulmuştur. Ayrıca Helsinki zirvesiyle başlayan Avrupa Birliği sürecinin ilişkilere etkisi ve Dışişleri Bakanı Cem’in güttüğü çok taraflı dış politika çabalarının etkileri de süreci son bölüme bağlamıştır. Son bölümde ise AKP’ nin tek başına iktidara gelmesiyle başlayan dönem incelenmiştir. Bu dönem, çalışmanın sıklet merkezini oluşturmuş, AKP dış politikasının karar verme süreçlerindeki aktörler ve bu sürecin arkasındaki düşünsel arka plan incelenmiştir. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanı Gül’ün ve Başbakanlık Dış Politika Başdanışmanı Davutoğlu’nun çoktaraflı dış politika anlayışları; iktidarın “Medeniyetler Uzlaşması” projesini öne sürmesi ve İsrail-Filistin ve İsrail-Suriye ilişkilerinde arabulucu olma çabaları dikkat çekici bulunmuştur. Bu bölümde ayrıca, uluslararası ilişkilerin ve Türk siyasetinin gündemini meşgul eden Kuzey Irak ve İran konuları da Türkiye-İsrail ilişkileri bağlamında tartışılmıştır.</p> <p>Sonuç olarak, bu çalışma; Türkiye-İsrail ilişkilerinin iç siyasetten kaynaklanan dalgalanmalara rağmen kopma noktasına varmayacak kadar kuvvetli bağlara sahip olduğunu, mevcut sınırlamaları da belirterek ortaya koymaktadır.</p>	
Anahtar Kelimeler: AKP ve Dış Politika, Mesafeli Yakınlık, Arabuluculuk, Kuzey Irak	

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Turkish-Israeli Relations in the 2000s	
Author: Şefik Kolat	Supervisor: Assistant Prof.Dr.Kemal İNAT
Date: 22/06 2006	No of pages: II(pre text) + 124 (main body)
Department: International Relations	
<p>This study analyses Turkish-Israeli Relations in the 2000s considering the historical background and taking into account international, regional and domestic environment. The bilateral relations which were argued to be developed from “distanced closeness to strategic partnership” in the 90s have faced with limits of this environment which were mentioned above. The September 11 and the Iraqi operation are the limitations of the international environment. The end of Oslo Peace Process is a regional constraint. The anti-Semitism and which was emerged in the Turkish public opinion because of the attitude towards Arafat and the invasion of Ramallah and anti-American atmosphere emerged because of Iraqi operation are examples of domestic constraints. Besides Justice and Development Party(JDP), itself is a constraint which has been born out of Welfare Party tradition.</p> <p>The study contains four parts. The first part analyses the reasons which brought Turkey and Israel to cooperation. The second part is studied by two sub-titles as before and after the establishment of state of Israel. The period after the establishment of state of Israel is mainly focused on by identifying the historical events. The third part is devoted to the study regional and international parameters brought by the end of cold war and how relations upgraded from “distanced closeness to strategic partnership” by identifying the reasons behind it and providing the cooperation agreements. Besides the effects of the EU process started with the Helsinki summit and multidimensional foreign study of the Foreign Minister Cem connects the third part to the last part. In the last part, the JDP period in Turkish Foreign Policy is studied. This part, being the main part of the theses analyses the actors and theoretical background in the decision-making process of foreign policy of the JDP government. Therefore, Foreign Minister Gül’ s and foreign politics counsellor to Prime Minister, Davutoğlu’s multi-dimensional foreign policy understandings; the attempts of the government to be an actor of “Agreement of Civilisations” project and to be negotiator in Israeli-Palestinian and Israeli-Syrian relations were focused on. Besides in the last part, the Northern Iraq and Iran issues which have recently been main issues of international relations and Turkish politics, are studied in the perspective of Turkish-Israeli relations.</p> <p>In the final analyses, this study argues that Turkish-Israeli relations are so strongly tied that they cannot be broken because of the waves of neither domestic nor regional and international environment stating the actual constraints.</p>	
Keywords: JDP and Foreign Policy, Distanced Closeness, Negotiation, Northern Iraq	

GİRİŞ

Türkiye ve İsrail köklü birer kültür mirasına sahip olmalarına karşın kendilerini buldukları coğrafyada komşularından farklı hissedilen iki devlettir. Her ikisi de laik ve demokratik bir yönetim sistemini benimsemişlerdir. Ekonomileri dünya para piyasalarına entegre olmuş bir yapıya sahiptir. Ortadoğu coğrafyasının puslu havasında, çevrelerinde güvenebilecekleri komşuları yoktur. Sürekli değişen konjonktür karşısında proaktif bir güvenlik ve dış politika belirlemek zorundadırlar.

Çalışmanın Amacı

Bu nedenlerden ötürü, Soğuk Savaşın bitiminden itibaren daha bir belirgin hale gelen bölgesel istikrarsızlıklar her iki ülkeyi de yakınlaşmaya itmiştir. Ortadoğu bölgesindeki önemli iki devletin yakınlaşması, Türkiye-İsrail ilişkisi, siyasi ve ekonomik olarak stratejik seviyelere çıkmış ve her iki taraf için gelip geçici bir heves olmamış, aksine önemli ulusal çıkarlara dayanan uzun soluklu bir yaklaşma haline dönüşmüştür. Bu stratejik ittifak, Türk dış politikasının ve Türkiye' nin Ortadoğu' ya yönelik siyasetinin belirlenmesinde rol oynayan en önemli unsurlarından biri olmuştur.

Soğuk savaş sonrasındaki yakınlaşmaya temel olan parametrelerin ışığında, Türkiye ile İsrail devleti arasındaki ilişkilerin günümüzde nasıl bir seyir izlediği ve gelecekte hangi eksenlerde hareket edeceği bu çalışmanın hazırlanmasındaki ana sorular olmuştur.

Çalışmanın Önemi

Türkiye ve İsrail arasında 1992 yılında başlayan daha önce görülmemiş sıklıkta ve düzeydeki resmi ziyaretler, İsrail ve Türkiye' nin üst düzey, siyasi ve askeri kademelerdeki yakınlıklarını açıkça ortaya koymuştur. 1992 yılının Haziran ayında Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş' in Kudüs' e gitmesi, Türk-İsrail ilişkilerinde tabiri caizse yeni bir dönemin perdesini aralayan ilk olay olmuştur. Türk bakanın ziyaretinin ardından, İsrail kanadından da birçok üst düzey yetkili Türkiye' ye ziyaretlerde bulunmuştur.

Oslo Antlaşması ile başlayan Ortadoğu Barış Süreci, İsrail' in bölge devletlerine, özellikle Türkiye' ye karşı izlediği siyasette ılıman bir havaya bürünmesine sebebiyet

vermiş, 1993 yılından itibaren ikili ilişkiler sadece diplomatik temas niteliğinde olmakla kalmamış, aynı zamanda ekonomik açıdan muazzam bir yakınlaşmaya yönelmiştir. Her iki ülkenin de ekonomik anlamda karlı çıktığı bu dengeli yakınlaşma, ileriye dönük siyasete faydaları açısından da oldukça sağlıklı gelişmiştir. Her ne kadar İsrail ve Türkiye arasındaki ticarete artan hacim, Türkiye' nin, İran başta olmak üzere, diğer Arap ülkeleriyle olan mevcut ticaretindeki nispi azalmaya denk olarak gelişse de genel perspektiften bakıldığında ekonomik anlamda İsrail ile yakınlaşma, diğer bölge devletleri ile yapılan ticaretten kazanım açısından daha verimli olmuştur.

Ortadoğu Barış Süreci' nde bölgedeki tek Müslüman olmayan devlet konumundaki İsrail, Filistin sorununa yönelik, nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslüman olan Türkiye ile sıkı ilişkiler kurmak suretiyle Türkiye' yi konu ile alakalı kılmak istemiş, İsrail' in bu tutumuna Türkiye de arabulucu olabileceği yönündeki beyanatları ile sıcak baktığını belirtmiştir.

İkili ilişkilerde ABD faktörü belirleyici etken olmuştur. Türkiye' nin İsrail ile ilişkileri ABD ekseninde şekillenmiştir. Soğuk Savaş boyunca NATO' nun güvenlik şemsiyesi altında kendini güvende hisseden Türkiye, Soğuk Savaş' ın bitiminden itibaren kendini çok boyutlu bir dış politikanın ortasında bulmuş, eski Demir Perde ülkelerinin de NATO' ya dahil olmasıyla eski önemini kaybettiğini düşünerek yeni ittifaklar arayışına girişmiştir. Bu bağlamda, Özal döneminde başlayan aktif dış politika süreci daha sonra gelen liderlerin vizyonlarına bağlı olarak göreceli bir gelişme göstermiştir.

Milenyumda yeniden tanımlanan düşman unsur “terörizm” olmuştur. 11 Eylül saldırılarına maruz kalan ABD, terörün kaynağının monarşik ve dini temeller üzerine kurulu yönetimler olduğu tezini öne sürerek hedef bölge olarak Ortadoğu' yu belirlemiştir. Türkiye, Ortadoğu coğrafyasının tam ortasındadır ve kendini kuşatılmış hissetmektedir. Çevresindeki ülkeler göreceli olarak teröre destek sağlayan radikal İslam' ı desteklemektedirler.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın konusu, iki binli yıllarda Türkiye-İsrail ilişkileridir. Birinci bölümde Türkiye' yi İsrail ile işbirliğine yönelten temel parametreler açıklanmıştır. İkinci

bölümde incelenen Soğuk Savaş dönemi ilişkileri, İsrail' in devlet ilanından önceki ve sonraki dönem şeklinde iki alt başlık altında işlenmiştir. Devlet ilanından önceki döneme yüzeysel değinilmiştir. Arap dünyasının politikaları ile paralellik gösteren 1948-1990 dönemi ise belli başlı tarihsel olaylara değinilerek işlenmiştir. Üçüncü bölümde Soğuk Savaş sonrasında çok boyutlu dış politik ortamında işbirliğinden stratejik ittifaka dönüşen ikili ilişkilerin temel nedenleri ve bölgesel konjonktürün ilişkiler üzerindeki yarattığı etkiler Adalet ve Kalkınma Partisi(AKP)' nin iktidara gelişine kadar ele alınmıştır. Dördüncü bölüm asıl periyot olarak belirlenmiş ve bu dönemde stratejik ittifaktan mesafeli yakınlığa dönüşen İsrail-Türkiye ilişkileri AKP' nin “Medeniyetler Uzlaşması” politikası bağlamında Filistin-İsrail anlaşmazlığı, Suriye ile İsrail arasında arabuluculuk rolü, Kuzey Irak konusunda İsrail ile Türkiye arasında belirginleşen görüş ayrılıkları ve gündemde olan İran konusu ayrıntılı olarak incelenmiştir. Özellikle son bölümün güncel konulardan oluşması, bu dönemle ilgili kitapların çok az olması kaynak konusunda bu çalışmayı sınırlandırmıştır.

Bu nedenlerden ötürü son bölümde gündemi yakalayabilmek adına gazeteler ve internet kaynakları ayrıntılı taranmıştır. Çalışmanın son bölümünde, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü(BYEGM) web sitesinin Dış Basında Türkiye(DBT) ve Aydın Tarihi bölümlerinden kaynak olarak sıkça yararlanıldığı görülecektir. Tekrarı önlemek amacıyla metin içerisinde yararlanılan yabancı kaynağın adı, yayınlandığı tarih ve DBT uzantı olarak verilmiştir. Müdürlüğün web sitesinin Yayınlarımız bölümüne girerek Dış Basın veya Aydın Tarihi alt başlıklarından metin içinde belirtilen tarihli klasörleri açmak suretiyle adı geçen kaynağa ulaşılabilir.

İsrail konusunda, ülkemizde yayınlanan araştırmalar sayıca fazla değildir. İsrail söz konusu olduğunda çoğu kişi dinsel önyargılarla karar vermekte veya bilgi eksikliğinden kaynaklı komplo teorilerine değer vermektedir. Bu çalışmanın, önyargıları bilgiye dönüştürmede katkısı olacağına inanıyorum.

BÖLÜM 1: İLİŞKİLERİN TEMEL PARAMETRELERİ

1.1 Kuşatılmışlık Duygusu

Yahudiler, İsrail Devleti' nin kuruluş yılı olan 1948 yılına kadar, Arap-yoğun Ortadoğu coğrafyasına yerleşebilmek için tüm güçleriyle çabalamışlar, Almanya ve İngiltere' yi müttefik edinmek suretiyle bu bölgeye yerleşmelerini müteakip, çevrelerinin, kendilerini yurtlarından atmak isteyen düşmanlarla kuşatılmış olduğunu öne süren bir Arap fobisine kapılmışlardır. İsrail Devleti' nin ilanından sonra güvenlik politikalarında ana unsur, düşmanı çevreleme anlayışı olmuştur. Bu bağlamda, Ortadoğu bölgesinde Arap olmayan devletlerle işbirliği kurmak için yoğun çaba göstermişlerdir.

Türkiye ise, Soğuk Savaş süreci boyunca bir tehdit unsuru olarak gördüğü Sovyetler Birliği' nin dağılması ile bölgede istikrarsızlıkla karşı karşıya kalmış, İran, Suriye ve Yunanistan' dan kaynaklanan olası dış tehditlere yoğunlaşmıştır.

Sovyetler Birliği' nin dağılması ile birlikte Ortadoğu Bölgesi, uluslararası politikada rekabet ortamı olma özelliğini kaybetmiş, Ortadoğu' da Sovyet nüfuzunun etkisini yitirmesi, bölge ülkelerine yeni oluşumlara gitmek için fırsat yaratmıştır. Yıldız' a göre "...birçok açıdan birbirine benzeyen Türkiye ve İsrail bu kutuplaşmaların merkezinde bulunmaktadır." (Yıldız, 2000:38).

Ortadoğu Barış Süreci ile birlikte Türkiye, İsrail' le iyi ilişkilerini daha açıktan yürütme şansını yakalamıştır. Yıldız' ın da belirttiği gibi Türkiye "...ABD' nin kendi çıkarlarına göre bölgesel düzeyde amaçladığı bloklaşma ve bunu kurumsallaştırma sürecinde yerini aldı." (Yıldız, 2000:163). Bu ittifakta, ılımlı Arap ülkeleri Ürdün, Filistin Özerk Yönetimi ve Mısır da yerlerini almıştır.

Amerika Birleşik Devletleri' nden başka İsrail ile askeri alanda anlaşma yapan tek ülkenin Türkiye olduğu bilinmektedir. Arap-İsrail politikalarında daha önceki yıllarda denge politikası izleyen Türkiye, denge politikasından taviz vererek, bloklara doğru kayma göstermiştir. Bölge ülkelerinin İslam ve terör kartlarına karşılık, Türkiye su ve İsrail kartlarını cebine koymuştur.

Türkiye'nin politika değişikliğinin nedenleri arasında;

-Kuzey Irak' ta doğan otorite boşluğunun Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmesi,

-Türkiye'nin bölgede Birleşik Devletler ve Avrupa Birliği gibi güçlerin çıkarlarına yönelik, İsrail benzeri bir konumda yer alması,

-Su ve terör konusunda komşu devletlerin Türkiye'ye karşı tutumu, insan hakları çerçevesinde Batı ülkeleri ve Amerika'nın Türkiye'nin silah alımlarına getirdiği engeller

-Teröre ve radikal İslami hareketlere karşı son yıllarda Türkiye'nin içine düştüğü yalnızlıktan kurtulma isteği,

-İsrail'in istihbarat olanaklarından Türkiye'nin yararlanma arzusu, silahlanma programlarında karşılaşılan Batı engeline karşılık İsrail alternatifinin öne çıkması ve savunma sanayii alanında işbirliği,

-Türkiye'nin kendisini çevreleyen ittifaklar zincirini kırma çabası gösterilebilir. (Yıldız, 2000:163-164).

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Suriye ve Irak'ın Rus desteğini yitirmesi, Körfez Savaşı ile Irak'ın askeri saldırı yeteneğinin zayıflatılması, Suriye'nin Amerikan öncülüğünde Irak karşıtı koalisyonunda yer alması, İsrail'e kuzeyden gelebilecek konvansiyonel hareketleri, Türkiye için olduğu gibi, büyük ölçüde sınırlamış, ancak iki ülkenin ulusal güvenliğini tehdit edecek farklı oluşumlar belirginleşmeye başlamıştır. Türkiye'ye yönelik kuzeyden gelebilecek bir topyekün genel saldırı, yerini İran-Suriye eksenli dış tehditlere bırakmıştır.

Irak'ın etkisizleştirilmesi, İran'ın Arap Devletleri'ne yönelik etkisini yoğunlaştırmış, Ortadoğu bölgesinde, tüm bu gelişmeler ışığında manevra kabiliyeti artan ve daha özgür bir hareket alanı bulan İran, İsrail'e karşı Suriye ile ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. Bu durum, bölgede radikal İslamcı ve Batı yanlısı bir kutuplaşmaya yol açmıştır.

1.2 Amerika Birleşik Devletleri Faktörü

Türkiye ve İsrail açısından stratejik ortak patenti taşıyan Amerika Birleşik Devletleri, Ortadoğu' nun iki önemli ülkesinin derin ve uzun vadeli ilişkilerde bulunma yolculuğunda doğal olarak belirleyici etkenlerin başında yer almıştır.

Sovyetler Birliği' nin dağılmasının ardından birçok uluslararası ilişkiler uzmanı, hem Ankara, hem de Kudüs' ün, Washington için daha az değerli olabilecekleri düşüncesine dalmışlar ve Amerikalıların Doğu Akdeniz' deki varlığını azaltabileceğini, öncelikle petrol bakımından zengin olan İran Körfezi üzerinde yoğunlaşabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda, hem Türkiye, hem de İsrail, Amerika Birleşik Devletleri' nin kendileriyle ilişkilerini koparmaması için, doğal olarak bir yakınlaşmaya sürüklenmişlerdir. İsrail-Türkiye gizli ortaklığı her iki ülkenin de savunmalarında, kendi kaynaklarına daha bağımlı hale gelmeleri sonucu, stratejik destek tabanlarını çeşitlendirmek ve genişletmek için, birden fazla yola başvurmaları anlamına da gelmektedir. Bu sebepten dolayı ittifak, iki ortağa da Amerika Birleşik Devletleri üzerinde daha fazla ağırlık sağlamak ve aynı zamanda uzak bir ihtimal gibi gözükse de, Birleşik Devletler' in kendilerini sınırlı nitelikte terk etmesi durumunda adeta bir sigorta poliçesi görevi görmektedir.

Türk Ordusu' na silah transferini onaylamakta isteksiz davranışlarda bulunan Amerikan hükümetinden Türkiye' nin ciddi şikayetleri olduğu için, olaylı Kıbrıs çıkartmasının ardından Türkiye, Amerika dışında kendisine silah tedariki sağlayabilecek kapasitede yeni bir partner bulma arayışına girişmiş, İsrail de bu özelliklere sahip ideal partner olmuştur.

Kendilerini küresel sistemin tek patronu Amerika Birleşik Devletleri' nin çok sadık müttefikleri olarak gören ve daha iyi bir muameleyi hak ettiklerini düşünen Türkiye ve İsrail, bu beklentilerinden ötürü, uluslararası ilişkilerin duygusal olmayan, çıkar temelli karakterini görmezden geldikleri için, Birleşik Devletler ile ilgili olarak çeşitli derecelerde düş kırıklığına uğramışlardır. Türkiye-İsrail stratejik ortaklığı, büyük oranda Washington' un dikkatini çekmek ve onun her iki ülkeye olan bağlılığını güçlendirmek amacını gütmüştür. İki ülke de, ittifaklarının sunduğu avantajlar konusunda “süper

gücü” ikna etmeye ve aktif olarak kendilerine destek vermesini sağlamaya yönelik çabalarda bulunmuşlardır.

İlişkilerdeki Amerika Birleşik Devletleri boyutu özellikle Türkiye’ ye uluslararası kamuoyunda büyük güce sahip olan Yahudi lobisini dolaylı olarak kendi yanına çekme fırsatı tanıdığı için, bir anlamda çifte şans gibi gözükmiştir. İsrail’ in Washington’ daki ayrıcalıklı durumunu göz önüne alan Türkiye, İsrail’ in nüfuzu ve Yahudi lobisinin gücünün Türk davalarını güçlendireceğini ummuştur. Bu bağlamda, İsrail de stratejik ortağı Türkiye’ nin çabalarına tepkisiz kalmayarak, Amerikalı Yahudileri Türkiye’ nin stratejik önemi hakkında eğitmek için yoğun bir çaba içerisine girmiştir. Buna örnek olarak, birçok Amerikan Yahudi teşkilatının üst düzey delegasyonlarını gezi programına Türkiye’ yi almaları için teşvik etmiştir. Buna ek olarak İsrail’ in Birleşik Devletler lobisi, insan hakları ile ilgili konularda, Amerikan Kongresi’ nin Türkiye’ ye yaptığı tenkitleri yumuşatmış ve Türkiye’ nin Amerikan Kongresi’ nde Rus yapımı S-300, karadan havaya füzelerini Kıbrıs’ a yerleştirilmesine karşı yaptığı kampanyaya yardımcı olmuştur. Inbar’ a göre

“İsrail ve Amerikan Yahudi örgütleri, Türk diplomatlarının Amerikan Kongresi ve genel olarak kamuoyu ile ilişkilerde daha etkin olmaları için teşvik etmişler, ancak kendilerinin Washington’ da sağlayabilecekleri sürekli destek konusunda Türkiye’ nin beklentilerini azaltmaya çalışmışlardır. Bu durumda uluslararası ilişkilerde ebedi dost ve ebedi düşmanın olmadığı, ilişkilerin çıkar temelli olduğu ve İsrail-Türkiye yakınlaşmasının da her ne kadar çok sağlam temellerle atılmış gibi gözükse de görünmez pamuk ipliğiyle bağlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.” (Inbar, 2002:194).

Türkiye’ nin Körfez Savaşı’ ndaki katılımı, Amerika Birleşik Devletleri’ nin Orta Doğu’ daki çıkarları için Türkiye’ nin önemini arttırmıştır. Bunun sonucunda da Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye’ yi önemli bir stratejik partner olarak görmeye başlamıştır. 1990’ lı yılların ortalarında yoğun bir şekilde kendini göstermeye başlayan Türk-İsrail ilişkileri, Amerika Birleşik Devletleri’ nin desteğiyle ivme kazanmıştır.

Aslında, ABD’ nin politikası şer ekseni olarak gördüğü İran ve Suriye’ ye karşı Türkiye ve İsrail’ i Ortadoğu’ daki ılımlı Arap Devletleri ile birlikte desteklemek ve bu şekilde

bir güvenlik ağı oluşturmaktır. “Türkiye ve İsrail’ in bu güvenlik ağının merkezini oluşturarak Amerikan çıkarlarını koruyabilecek güçlü bir eksen yaratacak olması, ABD’ nin Türk-İsrail stratejik ortaklığını desteklemesine zemin yaratmıştır.” (Pipes’ tan nakleden, Erdem, Engin İbrahim:35). Kısaca, Türk-İsrail yaklaşması Amerika Birleşik Devletleri desteği ve koordinasyonu ile gelişen bir stratejik ortaklıktır.

1.3 Radikal İslamı Destekleyen Ünelere Karşı İşbirliği

Türkiye, İsrail için laik, demokratik donanımına sahip ve Arap olmayan bir devlet olarak büyük öneme sahiptir. İnbar’a göre “...kendisini, İslam Dünyası tarafından taklit edilebilecek laik bir gelişim modeli olarak gören Türkiye ve Ortadoğu bölgesinin “tek yabancı” İsrail, bölgede radikal İslam’ ın artan etkisini azaltma paydasında birleşmişlerdir. ” (İnbar, 2002:186). Türkiye’ nin karar vericileri ve güvenlik görevlileri de bölgedeki siyasal İslamcı dalgadan ve onların destekçisi İran ve Suudi Arabistan’ dan korunmak için İsrail’ le böyle bir işbirliğine sıcak bakmışlardır.

Türkiye bu rolü üstlenmesine rağmen, iç dinamikleri açısından, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olmasından dolayı konuyla ilgili kamuoyunda, Filistin’ e İsrail’ den daha duygusal bir bakış hakimdir. Yahudi karşıtı (anti-semit) söylemler de başta İslamcı basın olmak üzere, çeşitli medya organlarını kullanarak kamuoyuna ulaşabilmekte, çoğu zaman bu söylemlere kayıtsız kalınmakta ve hoşgörüle karşılanmaktadır. Yaşanan her olumsuzlukta bir “Yahudi parmağı” aramak, bir çözümleme yöntemi olarak kullanılmakta, tüm dünyada yaşanan olumsuzlukların ardında İsrail ve Yahudiler tarafından hazırlanmış komploların bulunduğu ile ilişkin söylemler, sorgulanmadan benimsenebilmektedir. Ayrıca İsrail’ den gelecek doğrudan yabancı sermaye yatırımları diğer ülkelere kıyasla şüpheyle karşılanmaktadır. (Özcan, 2005:116). Buna son örnek olarak Ofer ailesinin kazandığı ve medya tarafından yüksek sesle eleştirilen Galataport ihalesi verilebilir.

1990’ların ortasından itibaren yoğunlaşan Türkiye-İsrail ilişkileri ve akabinde imza edilen ikili anlaşmalar, konjonktür gereği kamuoyu ve basından gizli tutulmuş, fakat ilişkilerin basına sızması ile birlikte konuya ilişkin çeşitli değerlendirmeler de ortaya çıkmıştır. Türk kamuoyu ve basınının genel anlamda hassasiyetleri, tarihi ve dini yakınlıktan dolayı Ortadoğu’ da cereyan eden olaylarla yakından alakalıdır. Ortadoğu

bölgesinin uzun zaman Türk ve Osmanlı hakimiyetinde kalmış olmasının yanı sıra tamamına yakınının Müslüman olması, bu ilgiyi artıran temel sebeplerin başında gelmektedir. Türk kamuoyu uzun yıllar devam eden ve Ortadoğu' yu kan gölüne çeviren Arap-İsrail çatışmasında, duygusal davranmıştır. Aynı doğrultuda, Türk basını genel itibariyle Müslüman Filistin' den yana bir tutum takınmıştır.

Ancak, değişen dünya ve bölge dinamikleri, çok bilinmeyenli denklemler, büyük güçlerin hakimiyeti ve yönlendirmesi, ülke idaresinin değişkenlik göstermesi ve buna bağlı olarak basın alanındaki çeşitli kendine has yapılanmalar ve benzeri nedenlerden dolayı, basının bölge yaklaşımına ve Türkiye' nin bölge ülkeleriyle ilişkilerine bakış açıları değişkenlik göstermiştir.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin kamuoyu nezdinde değerlendirilmesi açısından bakıldığında İsrail' le yapılan ikili anlaşmalar, Türkiye' de tartışmalara yol açmıştır ve yapılan işbirliği konusunda kamuoyu görüşleri üç grupta toplanabilmektedir. İsrail-Türkiye yakınlaşmasına dini nedenlerle en başından beri şiddetle karşı çıkan Türkiye' deki İslamcı kesim birinci grubu, buna karşılık Arapların Türkiye' ye karşı hiçbir zaman dostane davranmadığını savunan ve bu sebepten dolayı anlaşmayı savunanlar ikinci grubu oluşturmuşlardır. Araplardan Türkiye' ye fazla fayda gelmediğini kabul etmekle birlikte, Türkiye' nin Ortadoğu' da 100.000.000 Arap ile yaşamaya mahkum olduğunu, Arapları kuşkulandırıp, yeminli düşmanlar haline getirmek yerine, onlarla ilişkileri geliştirmeye çalışılmasının gerekliliğini savunanlar da üçüncü grupta yer almıştır (Cumhuriyet, 03.11.1998).

Ayrıca, son dönemde İsrail' in Mistaravim komandolarının 2003 yılı sonlarından başlayarak Kuzey Irak' ta Kürt peşmergelere Şii milislerini dengeleyebilecek yeterliliğe ulaşabilmeleri için askeri eğitim verdikleri, ayrıca İsrail istihbarat unsurlarının İran ve Suriye Kürtleri arasında etkin oldukları yönünde haberlerin ortaya çıkmasından sonra bu durum, Türkiye tarafından kaygıyla izlenmiş, kamuoyunun İsrail' e tepkisinde artış gözlenmiştir (Hersh, 2004). Haberler, Türkiye' de yoğun tartışmalara yol açmış, ikili ilişkilerin İsrail' in Kürt politikası nedeniyle bunalıma girdiği ileri sürülmüş, İsraili yetkililer ise iddiaları kesin bir dille yalanlamıştır (Hürriyet, 22.06.2004)

1.4 Askeri Stratejik İşbirliği

Türkiye ve İsrail savunma bakanlarının askeri işbirliğinin ilkeleri üzerine bir belge imzalamak için 1992 yılının Nisan ayında bir araya gelmeleri, ortaklığa ilk adım olarak nitelendirilmiştir. Askeri işbirliğinin sınırlarını çizen somut protokol 1994 Ekim' de imza edilmiş, iki ülke aynı yıl askeri ilişkilerden karşılıklı çıkarlarını vurgulayarak askeri ateşlerini değiştirmişlerdir.

İki ülkenin Hava Kuvvetleri, birbirlerinin hava sahasını her yıl sekiz defa eğitim uçuşları ve ortak eğitim için kullanmak üzere, 1995 yılında mutabakata varmışlardır. Bu tarihten günümüze kadar, Türk pilotları ayrıca İsrail' de elektronik savaş eğitimi almışlardır. İsraili pilotlar için Türkiye' nin geniş hava sahası, uluslararası sınır ihlali kaygısının imza edilen anlaşma ile ortadan kalkması ile uçuşlar için altın bir fırsat sağlamıştır. Uçuşlar, İsrail Hava Kuvvetleri' nin Türkiye' deki varlığını, İsrail'in stratejik uzantısının bir genişlemesi olarak gören Suriye, Irak ve İran' a karşı caydırıcılığı olan bir rol de oynamaktadır.

Eski Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir' in 1996' daki İsrail' i ziyareti esnasında 23 Şubat' ta Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın imzalandığı dönemde muhalefette olan Refah Partisi' nin iktidara gelmesi, anlaşmanın uygulanması açısından endişe kaynağı olmuşsa da bir gerilim yaşanmamıştır (Arı, 1999:303-305). Ortak tatbikat, eğitim, (Suriye ve İran' ı elektronik izlemeyi de içeren) istihbarat gibi konuları kapsayan bu anlaşma, daha önceki işbirliğini resmileştirip, genişletmiştir.

Savunma Sanayi Alanında İşbirliği

İttifak, dış satıcılara, özellikle de Birleşik Devletler' e olan bağımlılığın azaltılması gibi bir stratejik gerekçe ile silah satışlarını ve üretimini de kapsayan bir boyutta ele alınmıştır. İsrail cephesinden bakıldığında Türkiye, savunma sanayi ihracı için son derece önemli bir pazar; Türkiye cephesinden bakıldığında ise İsrail, Amerika Birleşik Devletleri' ne bağımlılığı azaltıcı ikame bir silah satıcısı olarak ön plana çıkmıştır (Foreign Report, 10.02.1998).

Ortaklar, savunma sanayileri arasında yıllık diyalog toplantıları düzenlemeyi 1996' nın Ağustos ayında kararlaştırarak, askeri yakınlaşmanın uzun vadeli olacağını sinyallerini vermişlerdir. İsrail Savunma Sanayi, özellikle küçülen silah pazarı ve yerli kaynaklardan İsrail Savunma Kuvvetleri' nin ihtiyaçlarının sağlanmasındaki azalma göz önüne alındığında, nispeten büyük Türk pazarının önemli bir kısmını ele geçirmeye oldukça hevesli bir portre oluşturmaktadır. Dünya çapındaki eğilimlerin tersine, Türk Savunma Kurumu, 1997 yılında formüle edilen 31 milyar dolar maliyetindeki on yıllık bir modernleşme çalışmasının planlarını yapmıştır. Dahası İsrail' in silah satış politikası, askeri teknolojinin Türk savunma sanayine transferini mümkün kılmakta ve durum Ankara hükümeti için hayati önem arz etmektedir. Aralık 1996' da onaylanan, 630 milyon dolar değerindeki en büyük anlaşma, Türkiye' nin 54 adet F-4 Phantom uçağından oluşan filosunu İsrail' in geliştirmesi ile ilgili olan anlaşmadır. F-4 anlaşması, İsrail uçak endüstrisi için imza edildiği tarih itibariyle o ana kadarki en büyük yabancı sözleşmeyi temsil etmesi özelliği ile ilişkilerde ayrı bir yere sahip olmuştur.

İnbar'ın belirttiği gibi

“1997 yılında Türkiye, Popeye II, havadan karaya füzesinin yerli üretimi için İsrail Silahlanma Geliştirme Dairesi (RAFAEL) ile bir ön anlaşma yapmıştır. O yılın sonunda da Türkiye füzeyi RAFAEL ve onun Amerikalı ortağından satın almak için 70 milyon dolarlık bir sözleşmenin altına imzasını atmıştır. Buna paralel olarak, Ankara İsrail' in 250 mil menzilli Delilah havadan karaya füzesinin ortak üretimi ile ilgilendiğini belirtmiştir” (Inbar, 2002:187-191).

Askeri stratejik işbirliği açısından, daha önce F-4 uçaklarının modernizasyonundan memnun kalan Türkiye, yeni uçakların modernizasyon projesi kapsamında modernizasyonu tamamlanan ilk iki uçağı, törenle 27 Ocak 2000 tarihinde teslim almıştır. 2000 yılı boyunca periyodik olarak üst düzey askeri görüşmeler devam etmiş, bundan ayrı olarak da Türk Silahlı Kuvvetleri' nce oluşturulan bir heyet, Haziran ayında zırh delici anti-tank füzesi Dandy' nin gösterisini izlemek üzere İsrail'e gitmiştir. Yine aynı yıl içinde, Türkiye' nin açtığı helikopter ihalesini kazanmasına ihtimal verilmeyen İsrail' e, 300 milyon dolarlık tank ihalesinin verilmesinin kesinlik kazandığı, Amerikan menşeli M-60 tankının İsrail firması IMI ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından ortaklaşa modernize edileceği ifade edilmiştir (Erdem, Engin İbrahim:92).

Güvenlik bağlarındaki en dikkat çekici unsur, stratejik diyalogun mümkün olduğunca en üst seviyelerde kurumsallaştırılma çabaları ve iki savunma kurumu arasında rutin çalışma ilişkisinin geliştirilmesine yönelik gayretlerdir.

İstihbarat Alanında İşbirliği

1950' lerde başlayan istihbarat alanında işbirliği, Orgeneral Çevik Bir' in Şubat 1996 yılında İsrail' e yaptığı resmi ziyaret esnasında karşılıklı imzalanan ve işbirliğini genişleten anlaşmalar neticesinde, her iki ülke açısından ana hedef Suriye, ikincil hedef İran olmak üzere elektronik gözetleme konusunda ortak hareket etme kararı alınmıştır. Türkiye muhtemelen Rus teknolojisini kullanan komşularının askeri sistemleri hakkında da İsrail tarafından bilgilendirilmektedir. Ayrıca, İsrail istihbarat uydusu Ofek tarafından toplanan bilgilere Türkiye' nin ulaşımına izin verilmiştir. Terörle mücadele konusunda da karşılıklı bilgi alışverişi yapılmaktadır. Ancak, PKK konusunda İsrail tarafının açık bir tavır almak istememesi nedeniyle bu konu sadece iki polis gücü arasında imzalanan anlaşmada spesifik olarak ele alınmıştır (İnbar, 2001:28).

Askeri Eğitim Alanında İşbirliği

Askeri eğitim açısından değerlendirildiğinde, toprakları küçük birlik çapında gerçek arazi eğitimleri için uygun olmakla birlikte büyük çapta tatbikatlar için oldukça yetersiz olan İsrail Devleti, Türkiye ile işbirliğine giderek, İsrailli pilotların kendi ülkelerinde coğrafi yapının ince, uzun ve dar şekle sahip olması sebebiyle hava tatbikatlarında, savaş uçakları için yeterli alanı karşılamak için Konya yakınlarındaki askeri bir üstte konuşlanıp, silahsız olarak Türk Hava Kuvvetleri' nin kontrolünde uçuş eğitimleri yapmaları planlanmıştır (Özcan, 1999:12).

23 Şubat 1996 tarihinde imza edilen Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması sonucunda 1997 yılı ve bunu takip eden süreçte İsrailli pilotların uçuş eğitimlerini Türkiye' nin topraklarında yapmasına karşılık, Türk Hava Kuvvetleri' ne bağlı pilotlar, İsrail' in Nevatim üssünde simülasyon derslerinde sanal ortamda elektronik savaş teknikleri eğitimi, Negev Çölü' ndeki Shedama üssünde de Türk Hava Kuvvetleri' ne bağlı F-16 savaş uçağı pilotları radara karşı koyma, radarları elektronik karıştırma ve saf dışı etme,

hava savunma füzelerini etkisiz hale getirmeye yönelik harp eğitimlerini gerçekleştirmesi için İsrail’ den destek görmüştür (Özcan, a.g.e:12).

1996 yılında askeri stratejik ittifak zirveye ulaşmış ve iki ülke

“Akdeniz’ de işbirliği ile ortak tatbikatlar için bir deniz kuvvetleri işbirliği anlaşması imzalamışlardır. ABD “Güvenilir Denizkızı” (Reliant Mermaid) deniz kurtarma tatbikatının katılımını da içeren ortaklığın genişlemesi ilişkilere derinlik kazandırmıştır. İki ülke arasındaki tatbikatlar, 1998 yılının Ocak ayında Doğu Akdeniz’ de başlayarak, Aralık 1999’ da da benzer şekilde devam etmiştir.” (İnbar, 2002:187-191).

1.5 Bölgesel Güvenlik Algılamaları

İki ülke için, Ortadoğu bölgesinde güvenlik açısından ortak tehdit algılamaları mevcuttur. Aşırı İslamcı İran, Suriye ve Lübnan, hem Türkiye, hem de İsrail için potansiyel tehdit oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda, İsrail ve Türkiye ikili güvenlik anlaşmalarına gitmek suretiyle bu tehditlere karşı bir güvenlik duvarı koymaya çalışmışlardır. Zira laik yapısıyla Türkiye ve topraklarında Kudüs’ ün yer almasından ötürü, üç dinin de mensuplarını barındıran İsrail, yayılmacı radikal İslam bloğuna bölgede karşı koyacak yegane devletler olarak gözükmektedirler.

İran kadar olmasa da bölgede iki ülke açısından da terörist grupların kamp alanı barınma yeri olarak görünen ve tarih sahnesine bakıldığında bu anlamda sicili bozuk olan Lübnan, ortak tehdit algılamalarında yer almıştır. 4 Haziran 1982’ de İsrail’ in, Filistin Kurtuluş Örgütü’ ne destek veren Lübnan’ ı bombalaması ile başlayan “Galile’ ye Barış” operasyonu sonrası, İsraili diplomatlar tarafından, Suriye ve Filistin Kurtuluş Örgütü’ nün, Türkiye’ ye yönelik eylemlerde bulunan terörist gruplara yataklık ettiğine ve Filistin Kurtuluş Örgütü kamplarında ASALA’ ya ilişkin belgeler bulunduğuyla ilgili haberler ortaya atılmıştır (Cumhuriyet, 02.07.1982). ASALA’ nın Lübnan’ daki varlığı ve Filistinli örgütlerle ilişkileri Ankara’ da rahatsızlığa yol açmış ve Filistin örgütlerinin Türkiye’ nin duyarlılıklarını dikkate almadığı ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 17.10.1982). Bu olay da İsrail ile Türkiye arasında ASALA ile PKK ve öteki Türkiye

kökenli örgütlere ilişkin istihbarat paylaşım ilişkisinin daha da derinleşmesine yol açan bir gelişme olmuştur.

Bu gelişmelerin Türkiye' nin bölgeye dönük politikaları üzerindeki etkisinin fark edilmesi uzun sürmemiş, 16-18 Eylül 1982' de Filistinli Mültecilerin yaşadığı Sabra ve Şatila kamplarında İsraili yetkililerin göz yumduğu Falanj çeteleri tarafından gerçekleştirilen büyük kıyım karşısında Türkiye' nin resmi tepkisi beklendiği kadar sert olmamıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı kıyım ile ilişkin açıklamalarında, İsrail' i kınamanın ötesinde bir yaptırım uygulanamayacağını vurgulayarak, Arap ülkelerinden gelen taleplere karşılık, her ülkenin kendi siyasetini kendi koşullarına göre kendisinin tayin edip, yürüteceğini ve İsrail' e yönelik mevcut politikanın değiştirilmeyeceğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 25.09.1982).

Özellikle Türkiye-İsrail arasında yapılan ikili anlaşmalara ve uygulanan ortak tatbikatlara, bunların kendilerine karşı yapıldığı gerekçesiyle her fırsatta muhalefet eden İran, nükleer silah potansiyeline sahip olduğundan ötürü bölgede büyük sorun teşkil etmektedir.

Türkiye ise, Ahmedinecad' ın nükleer program ve İsrail' in yok edilmesi konusundaki sözleri karşısındaki tavrını İsrail, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ile paralel bir biçimde koymuştur.

Suriye ise Türkiye ile İsrail' in ortak komşusu ve rakibi konumundadır. Çıkar temelli uluslararası ilişkiler politikalarında, devletlerin güttüğü “düşmanımın düşmanı dostumdur” stratejisi, hem Türkiye' nin hem de İsrail' in, Suriye ile çok benzer anlaşmazlıkları olması gerçeği ile pekişmektedir. Salt olarak Suriye ile olan bölgesel düşmanlığından dolayı da olsa, İsrail' in Türkiye ile bu anlayış gereği yakınlaştığı gözlemlenmiştir. Tarihsel süreç boyunca, Suriye, Hatay bölgesi üzerinde hak iddia etmiştir, günümüzde de bu iddialarını sürdürmektedir. Türkiye ile Hatay sorunu sebebi ile uluslararası arenada siyasi konularda genellikle zıtlık yaşayan Suriye, 1967 Savaşı' nda İsrail' e kaptırdığı ve büyük stratejik önem atfettiği Golan Tepeleri' ni de İsrail' den istemiş, bu durum İsrail ile arasında benzer bir düşmanlık yaratmıştır.

Bir başka anlaşmazlık konusu ise Suriye' nin, Türkiye ve İsrail ile savaşılan terörist örgütlere desteği ile ilgilidir. Güneydoğu Anadolu' daki ayrılıkçı Kürt eylemlerine yardım etmeyi keseceğine dair politik söylemlerine rağmen Suriye, Öcalan yakalanana kadar PKK' nın karargahlarına ev sahipliği yapmış, Suriye' nin gayri resmi olarak koruması altında bulunan Lübnan' da örgütün eğitim yapmasına izin vermiştir.

Hamas ve İslami Cihad örgütlerine de benzer desteklerde bulunan Suriye, İsrail' in Filistin Otoritesi ile bir uzlaşmaya gitme çabalarını zorlaştırmıştır.

Ayrıca hem İsrail hem de Türkiye, Suriye ile suyun paylaşımı konusunda problem yaşamıştır. İnbar' a göre "Suriye ile bu çatışma noktaları, iki ülkenin dış politikalarını birbirlerine göre ayarlamaları için önemli bir itici güç olmuştur." (İnbar, 2002: 184).

Ortak güvenlik kaygıları paydasında birleşen Türkiye ve İsrail, özellikle Kuzey Irak' ta konuşlanmış olan Kürt gruplar mevzusunda ayrılık gösteren politikalara sahip olmuşlardır. İsrail' in PKK' yı desteklediği yönünde iddialar olmasına rağmen, hali hazırda bu tür yaklaşımlar için resmi nitelikte veri veya kanıt ortaya çıkmamıştır (Tavlaş, 1999:99). İsrail' deki strateji uzmanları ve politikacılar, bölgede İsrail' in güvenliğine yönelik tehdidin Mısır'dan sonra, Irak tarafından geleceğini değerlendirmişlerdir. Irak' ın Körfez Savaşı' ndan sonra zayıflamış görüntüsü, Amerika' nın 2003 yılındaki ikinci müdahalesi ile ülkenin çeşitli etnik grupları arasında taksimi öngörülmesinden ötürü, İsrail' in olası bir bölünmeden pay alabilmek adına Irak' ta bulunan Kürtleri desteklediği, böylelikle Ortadoğu' da yüz ölçümü olarak oldukça küçük bir yer kaplayan İsrail' in Kürt kartını kullanarak, yeni topraklar elde etme isteği olasıdır (Özdağ, 1999:194-195).

1.6 Filistin Sorunu

İsrail' in 1948 yılında kurulmasından itibaren giriştiği tek yanlı eylemler sonucunda, Filistin topraklarının tamamına yakını İsrail' in işgali altına girmiş, bu topraklarda yaşayan insanların büyük çoğunluğu diğer Arap ülkelerindeki mülteci kamplarına göç etmişlerdir. İsrail' in kuruluş aşamasındaki sınırlarının dışında işgal ettiği toprakları terk etmesi yolunda ve de özellikle Filistinli mültecilerin durumlarının iyileştirilmesi

doğrultusunda BM' de sayısız karar alınmış olması da, bu konuda önemli bir gelişme sağlamasına yeterli olmamıştır.

Türkiye' nin Filistin sorunu ile ilgili dış politika tutumunun, Arap ülkeleri ya da İsrail ile olan ilişkilerinden ziyade, karşı karşıya kaldığı diğer uluslararası sorunları çözmek için yaptığı tercihler tarafından belirlendiği görülmüştür. Örneğin, Türkiye' nin 1949 yılında İsrail' i tanınması ve Ocak 1950 tarihinden itibaren İsrail ile diplomatik ilişkiler kurma yolunda kararı, Ankara' nın Sovyet tehdidini yoğun olarak hissettiği bir dönemde NATO' ya girme ve batı ile bütünleşme çabalarının bir parçası olmuştur. Bu bakımdan Türk dış politikasında 1960' ların ortalarına kadar, Batı bloğu ülkelere yönelik tek yönlü yaklaşım, ülkenin Filistin davası ile ilgili tutumunu da belirlemiştir.

1960' ların ortalarından itibaren ise, Türk dış politikasında çok taraflılığa yönelindiği ve bunun bir sonucu olarak Filistin sorununda da dengeli bir dış siyaset izlendiği görülmüştür. 1962 Küba Krizi, 1964 Johnson Mektubu, 1965 Genel Kurulu' nda Kıbrıs ile ilgili olarak yapılan oylamada Türkiye' nin Batı bloğu ülkeleri tarafından yalnız bırakılması, Türkiye' yi böyle bir tutuma ve dış siyasete sürükleyen temel nedenler olmuştur.

1965 yılında Rabat' ta toplanan İslam Konferansı Toplantısı' nda, Türk heyetin çok taraflı diplomasisinin gereği girdiği dengeleyici tutumla Filistin sorununun insan hakları çerçevesinde değerlendirilmesini, ulusal haklar bağlamında ele alınmamasını savunması da bunun bir göstergesi olmuştur. 1975 yılında, Filistin Kurtuluş Örgütü' nü Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak tanımış olan Türkiye, Filistin-İsrail geriliminde, hem çok yönlü dış politikasının gereklerini yerine getirmiş, hem de duygusal davranmaktan geri kalmamıştır.

1980' li yıllar ise Ankara' nın Filistin halkının siyasal haklarını savunduğu ve Filistin sorununun Ortadoğu' daki istikrarsızlığın temel kaynaklarından biri olduğunu belirttiği yıllardır. 12 Eylül darbesi ile Türkiye' nin Filistin sorununa yönelik tutumu farklı bir kimliğe bürünmüş, Türk-İsrail ilişkileri en alt seviyeye inmiş, 1988 yılında Türkiye Filistin' i bağımsız bir devlet olarak tanımış, İntifada hareketlerine uluslararası kamuoyunda destek vermiştir (Sönmezoğlu, 2000: 309-312).

Ariel Şaron' un 2000 yılında Mescid-i Aksa' ya yaptığı ziyaret sonrasında patlak veren 2.İntifada ve İsrail' in sert tepkisine karşılık, Bülent Ecevit' in “soykırım” ithamı (Milliyet, 05.04.2002) 2002 yılında, Filistin' in kalesi olarak atfedilen Ramallah' ın İsrail tarafından işgal edilmesi ve 2004 senesinde Gazze' deki Refah mülteci kampına İsrail' in saldırılar düzenlemesi sonrası Recep Tayyip Erdoğan' ın “devlet terörü” benzetmesi ile Türkiye' nin benzer şekilde aşırı tepkiler vermesi, Ortadoğu Barış Sürecinde Filistin sorununu ele alırken, Türk tarafının duygusallıktan sıyrılmadığının bir kanıtı olmuştur.

1.7 Ekonomik Alanda İşbirliği

Ekonomik ilişkilerin gelişiminde gözlenen istikrar, iki ülke arasındaki yakınlaşmaya süreklilik sağlayan dinamiklerden belki de en önemlisidir. İki ülke arasında 24 Ocak 1996' da Ticari, Ekonomik, Sınai, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması, Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması ve Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmalarının imzalanmasının ardından, 14 Mart 1996' da ise Serbest Ticaret Anlaşmasının(STA) imzalanmasıyla ikili ticari ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Bu anlaşmaları 23 Aralık 1996' da imzalanan Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma izlemiştir, böylelikle karşılıklı ticarete yasal zemin için uygun ortam yaratılmıştır. Serbest Ticaret Anlaşması' nın yürürlüğe girmesiyle birlikte yaklaşık 200 ürüne uygulanan gümrük vergileri sıfırlanmış, (Ruben, 2000:55) iki ülke arasındaki ticaret hacmi 446 milyon ABD doları düzeyinden başlayarak %212' lik bir artışla 2003' te 1,39 milyar ABD doları düzeyine ulaşmıştır(DEİK: 02.04.2004).

Ticaret hacmindeki artış 2004 yılında da sürmüş, bir önceki yıla oranla yaklaşık %35' lik bir artışla 1.996.076 ABD doları düzeyine çıkmıştır. 2005 yılının ilk iki aylık verileri de yükseliş eğiliminin %10' luk bir artışla sürdüğünü işaret etmiştir.

Karşılıklı ticaretin çok büyük bir bölümünü çeşitli endüstriyel ürünler oluşturmaktadır. Bölge içi dış ticaretin hacim ve ürün çeşitliliği açısından sınırlı kaldığı Ortadoğu' da, iki ülke arasında 2 milyar ABD doları sınırını aşan ticarete, endüstri içi ürün çeşitliliğinin düzeyi dikkat çekici bir olgudur. Serbest Ticaret Anlaşması' nın yürürlüğe girdiği

tarihten başlayarak, karşılıklı dış ticarete, kimyasal ürünler, tekstil, makine, ulaşım araçları sektörlerinde yoğunlaşma olmuştur (Ruben, 2003).

İsrail, 2002 ve 2003 rakamlarına bakıldığında Türkiye' nin ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında Rusya'dan sonra 9. sırada yer almıştır. 2002' de 861 milyon ABD doları tutarındaki ihracat 2003' te %20' nin üzerinde bir artış göstererek 1.066,8 milyon ABD doları düzeyine yükselmiştir. İsrail' e yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı da bu yıllarda sırasıyla %2,4 ve %2,3 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık İsrail, Türkiye' nin ithalat yaptığı ülkeler arasında 27. sırada bulunmuştur. Türkiye' nin İsrail' den 2002' de 492,8 milyon ABD doları tutarındaki ithalatı, 2003' de 459,2 milyon ABD doları düzeyine gerilemiştir. Bu düşüşe karşın, Türkiye' nin İsrail' e ihracatındaki artışın sonucu olarak iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2003' te 1,5 milyar ABD dolar düzeyine tırmanmıştır(DEİK:15.04.2003). Ekonomik açıdan, Türkiye adına en önemli sektörlerden biri olan turizm sektörü kapsamında, kumarhanelerin kapanmasından sonra, Türkiye' ye gelen İsraili turist sayısı azalma gösterse de beklenenin aksine yaklaşık 200 ile 320 bin arasında değişme göstermiştir. 2000' li yılların verileri incelendiğinde Türkiye' ye gelen İsraili turist sayısı sırasıyla, 312.304; 310.604; 270.263, 321.152 ve 299.172' dir (Kültür Bakanlığı, 2003). Bu veriler iki ülke arasındaki turizmin sahip olduğu ekonomik potansiyelin boyutlarını da gözler önüne sermektedir.

Tarım alanında ise İsraili firmalar, Özcan' ın belirttiği gibi “GAP bölgesinde başta sulama projeleri ve yüksek teknolojik ürünlerin üretimine yönelik projeler olmak üzere deneyimli oldukları alanlarda Türk firmalarıyla ortak yatırımlar gerçekleştirmek için yoğun çaba harcamaktadır”(Özcan, 2005:107-108).

Ortadoğu' da mevcut su kaynaklarının ihtiyacı karşılama oranının azalması, bölgede yakın gelecekte su kıtlığının yaşanacağı hususları dikkate alındığında, sınır aşan suların bölge ülkeleri arasında bölgesel çatışmalara dönüşecek potansiyel bir ihtilaf mevzusu halini alacağı görüşü uluslararası kamuoyunda yaygındır. Ortadoğu' da su sorunu çeken en önemli ülkelerden biri olan İsrail ise, tükettiği suyun büyük bir kısmını Ürdün Nehri kollarından, Golan Tepeleri ve Batı Şeria bölgelerinden elde etmektedir. İsraili yetkililer, İsrail' in, mevcut bölgelerdeki su kaynaklarının kontrolünü bırakması veya kaybetmesi halinde, yalnızca bu kaynaklardan yoksun kalmayacağını, aynı zamanda

varlığını ve güvenliğini de tehlikeye düşüreceğini dile getirmektedirler (Dışişleri Bakanlığı, 1996:1-2).

Öte yandan, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül' ün, gazetecilere yaptığı açıklamada da, Manavgat suyunun İsrail' e satılmasıyla ilgili anlaşmanın imza aşamasına ulaştığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler' in ileriki günlerde İsrail' e gideceği ve bu ziyaret sırasında anlaşmanın sonuçlandırılmasının beklendiği yer almıştır (NTVMSNBC, 23.09.2003).

Siyasi ilişkilerin Ortadoğu' da Suriye-Türkiye-İsrail yakınlaşmasına doğru yöneldiği ve Türkiye için arabuluculuk rolünün tartışıldığı 2004' ün başında, bölgedeki en önemli stratejik unsurlardan biri olan su konusunda, İsrail' in Ankara Büyükelçiliği' nden bir açıklama yapılmış, Manavgat suyunun İsrail' e satılmasına ilişkin anlaşmanın Türk Hükümeti tarafından 4 Ocak' ta imzalandığı bildirilmiştir.

İsrail Ulusal Altyapı Bakanı Joseph Paritzky, konuyla ilgili yaptığı açıklamada, “Türkiye’ den suyu iki nedenden ötürü alıyoruz: bir, suya ihtiyacımız var; iki, dünyada bizim için en önemli ülkelerden biri ile ilişkilerimizi güçlendirmek için” şeklinde konuşmuştur. Bakan, “Sadece su almaktan başka çıkarlar mevcut” diyerek, ikili ilişkilerin derinliğini gözler önüne sermiştir.

Paritzky, “Türkiye Müslüman bir ülke, ancak Avrupalı da. Asya ülkelerine, Avrupa’ ya ve Müslüman dünyaya bir köprü oluşturuyor ve Türkiye ile aramızda ciddi bir ticaret hacmi mevcut” diye ekleyerek, “Bütün bunları göz önünde tutarak Başbakan ve ben Türkiye’ den su almanın İsrail devleti için iyi olacağı kanısındayız” demiştir(Reuter, 17.11.2003-DBT).

BÖLÜM 2 : SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ

2.1 İsrail Devleti İlanından Önceki Dönem

İspanya kraliçesi İsabella' nın 31 Mart 1492 tarihinde tüm Yahudilerin ülkeden kovulmaları için ferman çıkarması, bu ülkede yaşayan Yahudileri oldukça zor durumda bırakmıştır. Bu ferman üzerine 300 bine yakın Yahudi, İspanya' yı terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durum karşısında tamamen yok olma noktasına yaklaşmış olan İspanya Yahudilerine Osmanlı İmparatorluğu kapılarını açmıştır. 1897 yılında İsviçre' nin Basel kentinde ilk Siyonist Kongre toplanana kadar, yaklaşık on sekiz yüzyıl boyunca “vaat edilen topraklar” a dönme umudunu içinde barındıran, dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmış ve Filistin toprakları üzerinde dağınık gruplar halinde yaşayan Yahudiler, kendilerine ait bir devlet kurmaya yönelik politik bir adımı hiç bu kadar somut bir şekilde atmamıştır. 1897 yılında Basel kentinde kurulan Dünya Siyonist Organizasyonu, Yahudi bir Filistin oluşturma adına yapılacak, organize politik hareketi üstlenmiştir ve ilk olarak 1898 yılında, Alman Kaiser Wilhelm II' nin desteğini de alarak, Yahudilerin Filistin toprakları üzerinde, resmi olarak tanınacak bir yerleşim oluşumunu, II. Sultan Abdulhamit' e sunmuş, fakat onaylatma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu sebepten dolayı, Dünya Siyonist Organizasyonu, başarısızlığa uğramış gibi görünse de ekonomik ve finansal açıdan fikirlerini ve davalarını destekleyici yapılanmalara gitmişlerdir. Bu yapılanmalar arasında, Milli Yahudi Fonu (Jewish National Fund, 1901), Anglo-Filistin Bankası (Anglo-Palestine Bank, 1903, Jaffa), Filistin Vakfı Fonu (Palestine Foundation Fund, 1920) bulunmaktadır (Collier's Encyclopedia, 1986:342-343). I. Dünya Savaşı sonrasında Filistin topraklarının İngilizlerin eline geçmesi üzerine, İngiliz Hükümeti 2 Kasım 1917 tarihinde Balfour Bildirisi' ni yayınlamıştır. Bu bildiriye göre Yahudi olmayan halkların korunması kaydı ile Filistin topraklarında Yahudi devletinin kurulması desteklenmektedir (Sönmezoğlu, 1992:172).

Balfour Bildirgesi, özü itibariyle “İngilizler' in Filistin' de Yahudiler için bir yurt oluşturmaya desteklerini bildiren bir mektup”tur. İngiltere Dışişleri Bakanı A.J. Balfour' un İngiliz Yahudi liderlerinden L.W. Rothschild' e gönderdiği bu mektup, Osmanlı Devleti' nin elinde bulunan söz konusu bölgede İngiliz denetiminin

sağlanmasını öngörmüştür. Balfour mektubunda, “Filistin’ de bulunan, Yahudi olmayan toplulukların medeni ve dinsel haklarına ya da Yahudilerin bir başka ülkedeki haklarına ve siyasal statülerine zarar getirebilecek hiçbir gelişmeye yol açmayacağıın anlaşılması koşuluyla Majestelerinin Hükümeti’ nin Filistin’ de Yahudi halkı için bir ulusal yurt kurulmasını olumlu karşılayacağını ve bu amaca erişilmesini kolaylaştırmak için azami gayret sarf edeceğini” belirtmiştir.

Siyonist önderlerden H. Weizmann ve N. Skolov’ un ısrarlı çabalarıyla yayımlanan Balfour Bildirisi, Filistin’ in “yalnızca” Yahudiler’ e ait bir ülke olmasını isteyen Siyonistler’ in istemlerini tam anlamıyla karşılamamıştır. Çünkü bildiri “Filistin’ de yaşayan ve Yahudi olmayan toplulukların yurttaşlık haklarını ve dinsel özgürlüklerini zedeleyecek hiçbir şeyin yapılamayacağını” vurgulamıştır. İngilizler bu bildiriyle Amerika Birleşik Devletleri’ ndeki Yahudi kamuoyunu İtilaf Devletleri’ nin yanına çekmeyi amaçlamışlardır. İngiltere’ ye bağlı Yahudi topluluğunun Filistin’ e yerleştirilerek Süveyş Kanalı’ nın ve Hindistan yolunun korunacağı düşünülmüştür. Mektubun yazılmasından bir ay kadar zaman sonra Kudüs düşmüş, bütün bölge İngiltere’ nin denetimine girmiştir (Sönmezoğlu, 2000:123-124). Bu nedenle Balfour Bildirisi, Filistin’ de bir Yahudi yerleşimi oluşturmaya yönelik, uluslararası alanda kabul gören ilk adım olarak nitelendirilmektedir.

İtalya’ nın Remo kentinde, I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti’ nin eski topraklarının geleceğini kararlaştırmak üzere, 19-26 Nisan 1920 tarihleri arasında gerçekleşen İttifak Devletleri ve bağlı güçlerin Yüksek Konseyi toplantısında da, Filistin’ in, manda olarak, İngiliz himayesine katılması kararlaştırılmış ve Balfour Bildirisi güçlendirilmiştir. Filistin’ in İngiliz himayesine geçişi, 30 Haziran 1922 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Kongresi tarafından da kabul edilmiştir (Collier’s Encyclopedia, 1986:343).

Nihayet, 14 Mayıs 1948’ de İsrail Devleti’ nin kurulduğu açıklanmıştır (Sönmezoğlu, 1992: 173-174).

2.2 1948-1990 Yılları Arası Türkiye-İsrail İlişkileri

2.2.1 Türkiye'nin İsrail' i Tanıma Süreci

İsrail Türkiye ile hemen diplomatik ilişki kurmak istemişse de, bunda başarılı olamamıştır. İsrail' in Batı' nın desteğini arkasına alması ve Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerini geliştirmesi, Türkiye' nin İsrail' i tanınmasında etken faktör olmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi' nin Kore' ye ilişkin aldığı karara, İsrail' in de destek vermesi Türk-İsrail Ticaret Antlaşması' nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır (Yılmaz, 2001:6-7).

İsrail' i tanıma sürecinde Türkiye' nin İsrail ve Arap politikası, Sovyet tehdidi algılaması ve Avrupalı olma mücadelesiyle bağlantılıdır. Sovyet korkusu Türkiye' yi Batı kurumlarına üye olmaya zorlamıştır. NATO' ya katılma ve Batı ile bütünleşme çabalarının bir parçası olarak Türkiye tanıma ve ilişki kurma kararlarını vermiş, 28 Mayıs 1949' da İsrail' i tanımış ve Ocak 1950' de Türkiye Tel-Aviv' e Seyfullah Ersin' i atayarak, diplomatik ilişki kurmuştur (Yavuz, 2004:239). Türkiye' nin bu dönemdeki Ortadoğu politikası Batı' dan beklentilerin ve bu beklentilerin getirdiği yükümlülükler açısından değerlendirilmiştir.

Bu çabalar kısa zamanda sonuç vermiş, hem iki ülke ticareti gelişmiş, hem de Türkiye İsrail' e ilgi duymaya başlamıştır. Bunda baş etken Amerika' daki Yahudi lobisidir. Bu sayede Türkiye' nin İsrail ve Yahudi lobisinden beklentileri olmuştur. Üç ana konuda, Yavuz' un da belirttiği gibi

“Türkiye İsrail' den NATO' ya girişini kolaylaştırmak, Kıbrıs konusundaki görüşlerini dünya basınına sunmak ve Amerika Birleşik Devleti' nin yardımlarından pay alabilmek için yardım talep etmiştir.” (Yavuz, 2004:239).

2.2.2 Bağdat Paktı ve Periphery Paktı

“Asıl anlaşmazlık Türkiye ile Arap ülkeleri arasında 1950 yılında “Bağdat Paktı”nın kurulması ve bunu takip eden gelişmeler ile yaşanmıştır” (Aras,1997: 133). Bağdat Paktı,

Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere' nin desteğiyle, Türkiye, Irak, İran ve Pakistan tarafından Sovyet tehlikesine karşı kurulmuştur.

Paktın kurulmasının temel parametrelerinin, İngiltere' nin yeni oluşmaya başlayan Nasır' ın Arap Birliği politikasını önlemek, Adnan Menderes' in Ortadoğu' da Türkiye' nin aktif dış politika izleyerek ön plana çıkma hevesi, Amerika' nın özellikle Sovyetler' e karşı Ortadoğu bölgesinde güvenliğin sağlanması olduğunu söyleyebiliriz. Bağdat Paktı ilk olarak Mısır ve Suriye tarafından tepki ile karşılanmıştır. İsrail yönetimi de paktı olumsuz bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Bu gelişmeler ışığında Mısır lideri Nasır, Süveyş Kanalı' nı millileştirme kararı alarak, bölgede yeni bir bunalım başlatmıştır. Nasır' ın millileştirme kararına, Fransa, İngiltere ve İsrail işbirliğine giderek silahla karşılık vermişlerdir.

Türkiye, [Süveyş Kanalı] krizden sonra Bağdat Paktı' nın diğer ülkeleri gibi İsrail' i kınamış ve 1950 yılında elçi düzeyine çıkarttığı Tel-Aviv' deki temsilcisini geri çağırmıştır. Ancak bu hareketin düşmanca bir hamle olmadığı, sadece Bağdat Paktı' nı güçlendirmek için yapıldığını İsrail' e açıklamak ihtiyacı hissetmiştir. Sonuç olarak Türkiye İsrail ile ilişkilerini tam olarak kesmemiş, Tel-Aviv' e bir maslahatgüzar yollamıştır (Soysal, 1995:467).

Türkiye' nin bu tavrının nedeni "... Süveyş olayları sırasında Batı' yı destekleyen tutumu ile gücendirdiği Arap devletlerini, özellikle Mısır' ı kazanmaya yönelik davranışlardır." (Gönlübol, 1996:284-285). Ancak Türkiye' nin bu politikası iki tarafa da yaranamamıştır

1958 yılında Irak' taki yönetime karşı askerler tarafından düzenlenen kanlı ihtilalin sonucunda, Bağdat Paktı' nın çözülme süreci başlamış; Pakt, sonrasında ABD tarafından desteklenen karargahı Ankara' da bulunan CENTO(Merkezi İşbirliği Teşkilatı)' ya dönüşmüş, ancak fazla uzun ömürlü olmamış, 27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye' de Menderes Hükümeti' ne karşı düzenlenen askeri darbe ile ömrünü tamamlamıştır.

1956 Kanal Savaşı' ndan sonra Arap Devletleri üzerindeki Sovyet etkisi artmış ve Ortadoğu' da sol eğilimli hareketler baş göstermiştir. İngiltere' nin Ortadoğu' da yanlış ve istikrarsız politikalar izlemesinin de etkisinde Amerika Birleşik Devletleri 1957

yılında Eisenhower Doktrini' ni bölgeye tatbik ederek, Sovyetler' e karşı bir denge oluşturmaya yönelmiştir (Köni, 1994:48-49). Türkiye' nin 1957 Eisenhower Doktrini' ni desteklemesi, 1957 yılında Suriye' ye, 1958 yılında Irak' a yönelik çeşitli politikaları ve Amerika Birleşik Devletleri' ne 1958 yılında yaşanan Lübnan krizinde Adana' da NATO üssünün kullanımına izin vermesi bölgede Sovyet yanlısı mihrakları harekete geçirmiş, Türkiye' ye yönelik muhalefetin sesi yükselmeye başlamıştır (Aykan, 1993). 1950' lerin sonlarına doğru Ortadoğu' da yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkan koşullar, Türkiye ve İsrail' i tekrar birbirine yakınlaştırmıştır. İsrail lideri David Ben Gurion ile Adnan Menderes arasında "Periphery Pakı" adı verilen gizli bir antlaşma imzalanmıştır. Anlaşma ticari ve bilimsel işbirliğinin yanında esas olarak diplomatik ve askeri istihbarat alanlarında birlikteliği öngörmüştür.

Pakt, Türkiye' nin Arap devletlerine olan güvensizliğinin bir sembolüdür. İsrail bölgede tek demokratik ve laik ülke olması ve başarılı kalkınma hamlesiyle Türk elitini etkilemiş ve bu dönem Türkiye-İsrail ilişkileri açısından elverişli bir periyot olmuştur.

İsrail açısından bakıldığında ise, bölgesel stratejisi gereği Ortadoğu sorunsalına Arap olmayan Ortadoğu aktörlerinin katılımını sağlayarak, bu aktörlerin Arap ülkeleriyle yaşadığı çelişkilerden faydalanarak manevra alanını genişletmiştir (Davutoğlu, 2004:420-421).

1950-1960 yılları arasında İsrail' e yönelik Türk dış politikasının Batı çizgisinde tek yönlü olarak seyrettiğini söylememiz mümkündür.

2.2.3 Kıbrıs Sorunu ve Etkileri

1960 darbesinden sonra Türkiye' deki yeni liderler, tek yönlü, Batı eğilimli dış politikayı iki dış kaynakla gelişmenin yarattığı etkiyle sorgulamaya başlamışlardır. Amerika Birleşik Devletleri başkanı Johnson' ın Kıbrıs kriziyle ilgili Türkiye' yi destekleme yolundaki isteksizliğini ve NATO ile ilgili olmayan operasyonlarda Amerikan silahlarının kullanılmaması isteğini belirten mektup, Türk kamuoyunda büyük tepki uyandırmıştır. Bu olayların Türk dış politikası davranışı için üç önemli sonucu olmuştur. Bunlardan ilki, Türkiye' nin, yakınlaşma adına Sovyetler Birliği' yle geleneksel soğuk ilişkilere dayalı dış politikasından vazgeçmiş olmasıdır. İkincisi, Türkiye' nin özellikle

silah tedariki programlarında Kıbrıs' a askeri müdahaleyi neticede mümkün kılacak tarzda çıkan Üçüncü Dünya ve Bağlantısızlar Hareketi ile ilişkilerini geliştirmeyi başaramadığını fark etmiş olmasıdır (Kirişçi, 1986:6-7). “1964 tarihinden sonra, Türk-Arap ve Türk-İsrail ilişkileri, bu gelişmelerin kombina etkisiyle belirlenmiştir. Yeni strateji, Arap devletleri ve içindeki kırılmaları azaltma esası üzerine inşa edilmiştir” (Aras, 1997:135).

Kıbrıs krizi Türkiye' nin genelde Batı ile ilişkilerinin bir uzantısı olarak yürütülen İsrail politikasında bazı değişikliklere sebep olmuştur. Çünkü gerek Johnson mektubu gerek de Türkiye' nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu' nda yıllarca hizmet verdiği Batı bloğu tarafından yalnız bırakılması üzerine Türk dış politikası TBMM tarafından sert eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle dolaylı yardımın Müslüman ülkelerden gelmesi bu eleştirilerin yükselmesini etkilemiştir.

Dönemin Dışişleri Bakanı Hasan Esat Işık' ın dış politikanın NATO ilişkilerinin bir türevi olmaktan çıkarılıp çok taraflılığa yönelmesinde önemli rolü vardır. Bu durum Türk-Arap ilişkilerinin tekrar gözden geçirilmesine, Türk-Batı ve Türk-İsrail ilişkilerinde daha temkinli ve dengeli bir politika izlenmesine sebebiyet vermiştir (Yavuz, 2004: 240-241).

2.2.4 1967 ve 1973 Arap-İsrail Savaşları

Türkiye' nin izlediği yeni dış politika stratejisi, 1967 Arap-İsrail Savaşı sırasında uygulama alanı bulmuş, Türkiye Arap ülkeleriyle ilişkilerini yeniden değerlendirme fırsatı yakalamıştır. Türkiye, Savaş esnasında Amerikan askerlerinin Adana askeri üssünü kullanarak İsrail' e yardım etmesine izin vermemiştir. Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, şu cümleleri sarfederek Araplara güvence vermiştir: “Türkiye' deki askeri üsler, oldubitti yoluyla Araplara karşı kullanılmayacaktır”. Daha sonra İsrail' in geniş Arap topraklarını işgali kesinlik kazanınca, “Türkiye' nin güç kullanımı ile toprak kazanımına karşı olduğunu” duyurmuştur.” (Kürkçüoğlu, 1984:47). Bu gelişmelere ek olarak Türkiye, Arap ülkelere yönelik insani yardım projelerine aktif olarak katılmıştır. Savaşın yaralarını sarabilme amacıyla yiyecek, giyecek ve ilaç göndermiştir. Türkiye' nin bu girişimleri Arap dünyasında memnuniyetle karşılanmış, geniş yankı uyandırmış ve bu gelişmelerin sonucu olarak Türkiye, 1967 Savaşı' nı takip

eden kısa petrol ambargosunun dışında tutulmuştur. Tüm bu süreç içerisinde Türkiye, bir yandan da Türk-İsrail ilişkilerinin devam etmesine ve zarar görmemesine de gayret etmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu' nun aldığı 242 sayılı kararın geçmesinde Türkiye, Araplarla beraber tavır almıştır. Karara göre İsrail' in işgal ettiği topraklardan çekilmesi yönünde çağrıda bulunan devletler tarafında yer alan Türkiye, bununla birlikte tüm bölgesel devletlerin güvenli sınırlar içerisinde yaşama hakkını tanıdığını vurgulamış ve kararın İsrail' i saldırgan bir devlet olarak tanımlayan birinci maddesine, ikili ilişkilere zarar vermemek için çekince koymuştur (Gürkan, 1993:102).

1967 Arap-İsrail Savaşı' ndan sonra Türkiye' nin Arap komşularıyla ilişkilerini geliştirme yanlısı bir politika izlemesinin altında yatan birinci neden, Amerika Birleşik Devletleri' nden Kıbrıs sorununda beklediği desteği görememesi, ikinci neden de Türkiye' nin iç politikasında, 1965 yılında iş başına gelen Adalet Partisi hükümetinin programında “Arap memleketlerinin meşru davalarında Türkiye' nin anlayış ve desteğine güvenebilecekleri”nin belirtilmiş olmasıdır. Ayrıca giderek sesini duyuran parlamento dışı sol muhalefet de Arapları destekler bir yaklaşım göstermiştir. Arap-İsrail (1967) çatışmalarının ilk kıvılcıklarının yaşandığı esnada Türkiye, 22-24 Mayıs tarihlerinde Ortadoğu ülkelerindeki büyükelçileri Ankara' da bir toplantıya çağırmıştır. Bu toplantı sonrası 28 Mayıs' ta Ortadoğu bunalımı hakkında görüşlerini açıklayan Türk hükümeti, Arap ülkeleriyle olan mevcut yakın ilişkilerden söz ederek, üstü kapalı da olsa, Arap-İsrail Savaşı daha patlak vermeden, Arap ülkelerini desteklediğini belirtmiştir (Sönmezoğlu, 2000:49). “Türkiye 1969 yılında, Kıbrıs Türkleri' ne yardım mobilize etmek için, gözlemci statüsünde İslam Konferansı Teşkilatı' na katılmıştır. Demirel Hükümeti konferansı dini bir toplantı değil, Kudüs' ün statüsünün tartışıldığı bir siyasi toplantı olarak değerlendirmiştir” (Aras, 1997:136). Türkiye, zıt kamplar arasında dengeli hareket edebilmek için tarafsız kalmaya çalışmıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı sırası ve sonrasındaki tutumu ile Arap dünyasında sempati toplayan Türkiye, Arap dünyasına dönük dış politikasını 1973 Arap-İsrail Savaşı' nda da sürdürmüştür. Suriye ve Mısır Büyükelçilikleri 1973 krizi esnasında Türkiye' den siyasi destek talep etmişlerdir. Türkiye Dışişleri Bakanı sözcüsünün yorumu ile “Türkiye Arap topraklarının güçle işgal edilmesini onaylamamaktadır ve kalıcı barışın sağlanmasının bu konuda Arap ülkelerinin meşru taleplerinin tatmin edilmesine bağlı olduğunu hissetmektedir”. Türkiye daha sonra Amerikan hükümetine “Türkiye' deki askeri

üslerin cari savaş esnasında İsrail' e yardım amacıyla kullanılmayacağını" duyurmuştur. Petrol fiyatlarındaki görülmemiş artış, kötüleşen Türk-Amerikan ilişkilerinde soğumanın devam etmesi, sonraki dönemde Türk dış politikasının ilgilenmek zorunda olduğu gelişmelerdir. Bu faktörlerin kombinasyonu, buraya kadar izah edilen unsurlara ilave edilince, özellikle bölge ile ekonomik bağlantılar yoluyla Arap devletleriyle daha fazla yakınlaşılmasına ve tek yönlü dış politikadan vazgeçilmesine yol açmıştır. Ayrıca 22 Kasım 1973' te, Türk Dışişleri Bakanı Bayülken, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 242 sayılı kararı temel alan bir barış planı önermiştir (Kürkçüoğlu, 1984:18-19).

Türkiye 1973 Savaşı' nda izlediği bahsedilen dengeli tutumuyla 1970' lerin ortasında dünyada etkisini hissettiren petrol krizinden çok etkilenmemiş olsa da, ambargonun Türk ekonomisi üzerindeki dolaylı olumsuz etkilerinden kaçınamamıştır (Aras, 1997: 136). Krizli yıllarda Türkiye' de oluşan ekonomik sorunlar petrol üreten Arap ülkeleriyle ikili ilişkilerin geliştirilmesine öncelik vermiştir. Petrol krizinin yarattığı etkilerden Türkiye, inşaat sektörü alanındaki projelerden (özellikle Suudi Arabistan, Libya ve Irak' ta aldığı inşaat projelerinden) elde ettiği gelirler sayesinde kurtulabilmiştir.

Bu koşullar altında gelişen siyasi ortam, Türk-Arap yakınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Kıbrıs bağlamında içine düştüğü siyasi yalnızlık Türkiye' yi 1975 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu' nda "Siyonizmin bir çeşit ırkçılık ve ırk ayrımı olduğunu" kabul eden 3379 sayılı karara lehte oy kullanmaya itmiştir

Öke' ye göre

"1974'te gerçekleştirilen ve Müslüman Türklere özgürlük sağlayan Kıbrıs Barış Harekatı nedeniyle Batı' nın tepkisiyle karşılaşmış olan Türkiye, uluslararası platformda kendi Filistin sorununa destek bulmak için doğal olarak Arap-İslam kardeşliğine güvenmek zorunda kalmıştır." (Öke, 2002:427).

Aynı yıl Rabat' ta yapılan "Arap Zirve Konferansı"nda Filistin Kurtuluş Örgütü, Filistinlilerin tek temsilcisi olarak kabul edilmiş, akabinde Birleşmiş Milletler Filistin halkının vazgeçilmez haklarını teyit etmiş ve Filistin Kurtuluş Örgütü' nü gözlemci üye

olarak kabul etmiştir. Şubat 1977’ de Filistin Kurtuluş Örgütü yetkilileri Ankara’ ya gelerek Türk Dışişleri Bakanı ile görüşmüşler ve bu görüşme sonucunda “Filistin Kurtuluş Örgütü’ nün Ankara’ da bürosunun en kısa zamanda açılacağı” kamuoyuna duyurulmuştur. Temmuz 1979’ da Mısır Büyükelçiliği’ nin “Filistin Devrimi’ nin Kartalları” tarafından basılması ve bu olayı takiben de Filistin Kurtuluş Örgütü’ nün gerillalarla Türkiye Hükümeti arasında başarılı arabuluculuk görevini üstlenmesi sonucunda, temsilcilik açılması konusu tekrarlanmış ve 4 Ağustos 1979’ da ilgili protokol parafe edilmiştir. Ekim 1979’ da Filistin Kurtuluş Örgütü’ nün Ankara temsilciliği açılmıştır. Büronun açılmasından sonra Yaser Arafat Filistin Kurtuluş Örgütü Yürütme Kurulu Başkanı ve Filistin Devrimi Kuvvetleri Başkomutanı olarak beraberinde örgüt ileri gelenleri olduğu halde Türkiye’ yi ziyaret etmiş ve temsilciliğin açılış töreninde bulunmuştur (Öke, 2002:427-428).

1964-1979 arası dönemde Türk Hükümeti Araplar ile yakınlaşmanın yanında, tarafsız tavrını korumayı başarabilmiştir. Akılda tutulması gereken şey, bu yakınlaşmayı motive eden ana unsurları Türkiye’ nin kötüleşen ekonomik durumunun ve Kıbrıs sorununda destek bulma ihtiyacının oluşturduğu gerçeğidir. Bu durum Türkiye’ yi zıt çizgiler arasında manevra yapmaya sevk etmiştir: Araplara karşı İsrail’ le dost olması Türkiye için bir koz olurken; Müslüman bir ülke olarak da Araplarla ilişkilerini iyi tutmaya gayret göstermiştir. Sonuç olarak Türkiye’ nin bu dönemde, özellikle Araplar ve İsrail ile ilgili dış politika hedeflerine ulaşmada başarılı olduğu söylenebilir.

2.2.5 12 Eylül ve Türk Dış Politikasına Etkileri

Türkiye’ de 1980’ de gerçekleştirilen 12 Eylül operasyonundan sonra da dış politikada geleneksel yaklaşım sürdürülmüşse de İsrail Parlamentosu(Knesset)’ nda aldığı bir kararla İsrail’ in Kudüs’ ü daimi başkenti olarak ilan etmesi, tüm Arap ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’ de de sert tepkilere neden olmuştur. Türkiye bu olay üzerine Kudüs’ te bulunan temsilciliğini kapatmış ve “İsrail’ le ilişkileri sınırlandırma ve karşılıklı temsil düzeyine düşürme” kararı almıştır. Bu tavır doğal olarak Filistin Kurtuluş Örgütü cephesinde memnuniyetle karşılanmıştır (Öke, 2002:428).

12 Eylül askeri müdahalesi, Batılı ülkelerce tepki ile karşılanınca, Askeri İdare’ yi İslam ülkeleriyle ilişkiler kurmaya zorlamıştır. Bu dönemde İsrail ile ilişkiler en alt düzeyde

tutulmuş, hemen sonrasında yeni kurulan hükümet, İsrail ile ilişkileri “ikinci katıplık” seviyesine indirgemiş, en alt seviyede diplomatik temsil ile düşük seviyede bir politik ilişki kurma stratejisi izlemiştir. Bu kararın İslam Konferansı Örgütü(İKÖ) toplantısının hemen öncesinde alınması dikkat çekicidir. Toplantıda Türkiye ilk defa Bülent Ulusu ile Başbakanlık seviyesinde temsil edilmiştir. Aras’ a göre “...Filistinliler ve İsraililere karşı izlenen Türk dış politikası davranışı çoğunlukla Türkiye’ ye yönelik Batı tavrı ile ilintili olarak belirlenmiştir.” (Aras, 1997:140). 12 Eylül döneminde Ulusu hükümeti, içeride meşruluğunu güçlendirmek, İslam’ ın sosyal kontrol işlevinden yararlanabilmek ve ülkenin karşı karşıya olduğu ekonomik zorlukları aşabilmek amacıyla Müslüman ülkelerle ilişkilere çok büyük önem vermiştir (Yavuz, 2004:243).

İntifada’ nın Türk kamuoyunda oluşturduğu Filistin yanlısı ve İsrail karşıtı tutum yine de İsrail’ le ilişkilerin kesilmesine sebep olmamıştır. Bunun nedeni Türkiye’ nin siyasi ve kültürel ikiciliği olmuştur. Müslüman bir ülke olmasıyla birlikte Türkiye Batı kurumları ve kuralları ile hareket eden ve Amerika’ dan mali ve askeri yardım alan bir ülkedir (Yavuz, 2004:247).

Milliyetçi muhafazakar Turgut Özal hükümetinin iktidara gelmesinden sonra, Ankara, Eylül 1986’ da aldığı bir kararla, Tel-Aviv’ e üst düzey bir diplomatı, Ekrem Güvendiren’ i atayarak ilişkileri “charge d’affaires” seviyesine yükseltmiş ve ilişkilere hız vermiştir. Karşılık olarak İsrail de üst düzey bir temsilci görevlendirmiştir. Bu tarihten itibaren iki ülke ilişkilerinde ticari, ekonomik ve turizm alanlarında artan oranda iyileşme gözlenmiş, Türkiye, dış politikada yeniden Amerika Birleşik Devletleri eksenine yerleşildiğinin sinyallerini vermiştir.

BÖLÜM 3 : SOĞUK SAVAŞ' IN BİTİMİNDEN AKP İKTİDARI' NA

3.1.Körfez Savaşı, Ortadoğu Barış Süreci ve İkili İlişkiler

Irak' ın 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt' i işgali ile başlayan ve ABD öncülüğündeki koalisyon kuvvetlerinin Irak kuvvetlerini Kuveyt' ten çıkarması ile 28 Şubat 1991 yılında resmen son bulan Körfez Savaşı' nın İsrail açısından hedeflerinden birisi de “...uzun dönemli güvenliğinin bir daha tehdit edilemeyecek bir şekilde güvence altına alınmasıdır.” (Davutoğlu, 2004:347). Böylelikle İsrail, kurulmasından bu yana en büyük tehditlerden biri olarak algıladığı Irak yönetiminin yarattığı tedirginliği aşabilmiş ve daha sonra başlatılan barış görüşmeleri ile bölgeye stratejik bir açılım yapabilmıştır.

1991 yılı sonlarında Ortadoğu Barış Süreci' nin Madrid' de kapsamlı bir şekilde başlaması, Türkiye' nin inisiyatifi dışında oluşmasına karşılık, Filistinliler ve İsraililere yönelik Türk dış politikası üzerinde önemli etkilerinin olduğu görülmüştür. Cumhurbaşkanı Özal, 1991' in Mart ayında Moskova gezisi sırasında barış konferansına ev sahipliği yapmayı öneren bir barış girişimi öne sürmüştü, ancak bu girişime hayatiyet kazandırılmamıştır (Kut, 1995). Özal önerisinde İsrail yönetimine barış için toprak formülünü kabul etmesi yönünde çağrıda bulunmuş ve Türkiye' nin adil arabulucu rolü oynayabileceğini vurgulamıştır. Ancak Türkiye, su ve bölgesel güvenlik gibi kendisini doğrudan ilgilendiren konulara bile dahil edilmemiştir. Demokratik Sol Parti lideri Bülent Ecevit, Türkiye' nin Ortadoğu' daki tarihi fonksiyonunu icra edememesini, Amerika Birleşik Devletleri' ne çok sıkı bağlı dış politika tercihlerine bağlamıştır (Gruen, 1993:191). Türkiye' nin İsrail ile ilişkileri açısından barış süreci ile ilgili yaşanan gelişmelere ihtiyacı olmamasına karşılık, uzun zamandan beri Araplar ve İsraililer arasında böylesine bir sürecin savunucusu olmuştur. Barış sürecine pratik bir tavırla yaklaşabilecek, taraflar arasındaki gerilimi azaltabilecek ve karşılıklı güveni sağlayabilecek potansiyele sahip olan Türkiye' nin ulaşılan noktada rolü olmamasına karşın, barışın konsolidasyonu konusunda önemli çıkarları olduğu görülmüştür. Türkiye iyi bir zamanlama ile Madrid Konferansı atmosferinin hem ülke içinde, hem de dünyada meydana getirdiği olumlu havadan faydalanarak, Filistinliler ve İsraililer ile diplomatik ilişkileri büyükelçilik seviyesine yükseltmiştir (Ergüveç, 1995:7). Ortadoğu Barış Süreci' nin İsrail açısından en önemli getirisi, üzerindeki blokajların kalkması sonucu

bölge içi ihtilafları çok daha etkin kullanabilmesi ve taktik manevra kabiliyetinin artması olmuştur. Bu bağlamda, Arap devletleri tarafından Ortadoğu bölgesine bir ur gibi yerleştirilmiş olarak görülürken, Barış Süreci sonunda bu devletler tarafından tanınarak bir ulus-devlet niteliği kazanmıştır (Davutoğlu, 2004:384).

Ortadoğu Barış Süreci' nin en önemli kilometre taşlarından Madrid Konferansı' nın ardından, 31 Aralık 1991' te Ankara' daki Filistin ve İsrail temsilciliklerini aynı anda Büyükelçiliğe yükselten Türkiye' nin, 1980' den beri kapalı olan Kudüs' teki Türk Başkonsoloslugu da 1992' de yeniden açılmıştır. Türkiye-İsrail ilişkilerindeki canlanma 1992' den itibaren ivme kazanmıştır. Türkiye' den İsrail' e ilk üst düzey ziyaret, Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş tarafından Haziran 1992' de gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret esnasında, iki ülke arasında Turizm İşbirliği Antlaşması imzalanmış ve daha sonra Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin' in Kasım 1992' de İsrail' i ziyaretiyle artırılması planlanan işbirliğinin temel yapısı oluşturulmuş, Karşılıklı Anlayış ve İşbirliğinin İlkeleri Muhtırası imza edilmiştir (Oran, 2001:568-569).

Amerika Birleşik Devletleri, Ocak 1992' de, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi' nde İsrail' in bazı Filistinlileri sınır dışı etmesini kınayan karar tasarısına olumlu oy vermiş, Türkiye de İsrail' i kınamıştır. Dönemin Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı James Baker, İsrail' in Batı Şeria ve Gazze' de yeni yerleşim yerleri açma politikasını barış süreci önünde en önemli engel olarak değerlendirmiştir. İsrail' i daha uzlaşmacı olmaya zorlamak isteyen Amerika Birleşik Devletleri yönetimi, İsrail' e verilmesi kararlaştırılan krediyi geciktirmesine rağmen, Clinton dönemiyle birlikte, İsrail ile ikili ilişkilerde yumuşama olmuş, barış sürecinde de ilerleme devam etmiştir.

Haziran 1992' de İsrail Devlet Başkanı Haim Herzog' un, 'İspanya' dan Türkiye' ye Yahudi Göçünün 500. Yıldönümü' törenlerine katılmak üzere İstanbul' a yaptığı özel ziyaret yüksek düzey temaslarla resmi bir nitelik kazanmıştır. Bu ziyaretin ardından, 1-4 Haziran 1992' de Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş İsrail' i ziyaret ederek Turizm İşbirliği Anlaşması imzalamış, Ateş' in ziyaretini meslektaşı Uzi Baram Temmuz 1993' te iade etmiştir. 29 Eylül - 1 Ekim 1992' de Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Bilgin Unan' ın İsrail ziyareti diplomatik ilişkilerin gelişimi bakımından önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Karşılıklı ziyaretler sonrası, Türkiye 1980' de kapattığı

Kudüs Başkonsolosluğu' nu da Eylül 1992' de açarak, dış politikada yeniden Amerika Birleşik Devletleri eksenine yerleşildiğinin sinyallerini vermiştir (Cumhuriyet, 18.11.1993).

“1993 yılında Lübnan' ın, İsrail uçakları tarafından bombalanmasına, Türkiye, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in İsrail'e yapacağı resmi ziyareti erteleyerek tepki göster[miştir]. Türkiye ayrıca Filistin Kurtuluş Örgütü ile geleneksel dostane ilişkilerini devam ettir[miş], aynı yıl Filistin Yönetimi' ne 50 milyon dolarlık bir borç ver[miştir]” (Oran, 2001:570).

“FKÖ ve İsrail 9 Eylül 1993 tarihinde, mektup teatisi ile birbirlerini tanımışlar ve 13 Eylül 1993' te iki taraf, Washington' da, Beyaz Saray' da düzenlenen seremonide, ortak bir Filistin-İsrail Bildirgesi' nin altına imzalarını atmışlardır” (Aras, 1997:148). 13 Eylül' de imzalanan Oslo Antlaşması, Filistin sorunun çözümüne yeni bir boyut getirmiştir. Oslo Antlaşması ve bunun oluşturduğu Ortadoğu' da barışa yönelik umut ortamı, Türkiye-İsrail ilişkilerinin ilerlemesine de yardım etmiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü ve İsrail' in karşılıklı olarak birbirlerini tanıdıkları Oslo Antlaşması ile Filistin Kurtuluş Örgütü şiddet kullanmayı reddederken, İsrail ile terör örgütü diye nitelendirdiği Filistin Kurtuluş Örgütü' nün, Filistin halkının yasal temsilcisi olduğunu kabul etmiştir. Antlaşma, ayrıca işgal altındaki topraklardan Gazze ve Şeria' dan başlamak üzere, Filistin Özerk Yönetimi ile ilgili görüşmelere temel oluşturacak prensipleri belirtmiştir. 1993 Oslo Antlaşması' nın imzalanmasını takiben oluşan olumlu ortama rağmen, uygulanmasında karşılaşılan zorluklar, İsrail' in Filistin Kurtuluş Örgütü ile terör örgütlerini özdeşleştirmesi ve antlaşmayı yeniden gözden geçireceği vaadinde bulunan Likud Partisi ve lideri Benjamin Netanyahu' nun, İsrail Başbakanı Rabin' in 3 Kasım 1995' te Fanatik bir Yahudi tarafından öldürülmesinin ardından 29 Mayıs 1996' da yapılan seçimlerde iktidara gelmesi, barış sürecindeki engelleri yeniden ön plana çıkarmıştır. Netanyahu, Batı Şeria' dan İsrail askerlerinin üç aşamalı bir plan ile geri çekilmesi konusunda belirlenen tarihe itiraz etmiş, ayrıca antlaşmanın ruhuna aykırı olarak İsrail' in, Doğu Kudüs' te yeni yerleşim yerleri açmaya devam etmesi yönünde karar almıştır. Sever' e göre,

”Kürt meselesine ilişkin güvenlik endişeleri, Suriye’ nin PKK’ ya verdiği destekten dolayı duyulan huzursuzluk ve buna bağlı olarak Ankara’ nın istediğinde batılı müttefiklerden temin edemediği askeri donanım ve teknoloji ihtiyacı ve nihayet İsrail’ le ortak olarak Irak ve İran’ [a] yönelik kitle imha silahları ve İslami radikalizm bakımından duyulan rahatsızlık, Türkiye’ yi 90’ larda İsrail’ le yakın işbirliğine yönlendirmiştir.” (Sönmezoğlu, 2004:368).

Ayrıca, Netanyahu hükümetine Filistin konusunda dünya kamuoyundan yükselen olumsuz tepkilerin artması üzerine İsrail, manevra alanını geniş tutabilmek amacıyla Türkiye ile olan ilişkisine daha sıkı sarılmış ve ilk defa olarak “bağımsız bir Kürt devletine karşı olduklarını ve PKK terörünü kınadıklarını belirtmiş, kendileri için PKK terörü ile kendilerinin maruz kaldıkları terör arasında bir fark olmadığını açıkça beyan etmiştir.” (Sönmezoğlu, 2004:369).

Buna rağmen Türkiye, İsrail ile yakın ilişki içinde olan bir ülke olarak denge politikasını sürdürmekte ve taraflara eşit mesafede olduğunu özellikle Arap tarafına anlatmakta oldukça zorlanmıştır. Ancak, barış süreci, Oslo Antlaşması’ nda ortaya konulan prensipler etrafında sürdürülmüştür. Türkiye de Oslo Antlaşması’ nı ve barış sürecinin devamını desteklemiştir. Bu çerçevede İsrail ile ilişkiler artan oranda geliştirilirken Filistin Yönetimi ile de temaslar sürdürülmeye devam etmiştir. Filistin’ e 2 milyon dolar yardım yapan Türkiye, 50 milyon dolarlık da kredi sözü vermiştir.

1994 yılında Cumhurbaşkanlığı nezdinde, ilk üst düzey resmi ziyaret, Ezer Weizman tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapılan müzakereler sonucunda, iki ülke arasında çeşitli anlaşmalar imzalanmış, ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi prensip olarak kabul edilmiştir. Yine aynı konuları müzakere etmek üzere Weizman’ dan sonra, Dışişleri Bakanı Şimon Perez de Türkiye’ yi ziyaret etmiştir. Kasım 1994’ te, Ortadoğu gezisi kapsamında Başbakan Tansu Çiller İsrail’ i ziyaret ederek, birçok alanda çeşitli anlaşmalar imza etmiştir. Bunların arasında terör, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer suçlarla mücadelede işbirliği, telekomünikasyon ve posta hizmetleri konusunda anlaşmalar, Manavgat, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin sularının satılması, GAP alanında bölgesel işbirliği yer almaktadır. Dışişleri Bakanı Çetin’ in İsrail’ i ziyareti sırasında bir karşılıklı işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Cumhurbaşkanı Demirel’ in bir haftalık

Ortadoğu turu ikili ilişkilerin öneminin altını çizmiştir. Çünkü Demirel gezisine İsrail’ den başlamış ve İsrail Cumhurbaşkanı Weizman ile görüşmeler yaptıktan sonra İsrail Parlamentosu Knesset’ te milletvekillerine hitap etmiştir. Demirel’ in ziyareti bir Türk yetkilinin bugüne kadar İsrail’ e yaptığı en yüksek seviyeli ziyaret olmuştur (Aras, 1997:150). Aralık 1994’ te, Milli Savunma Bakanlığı ile İsrail Savunma Bakanlığı arasında, savunma sanayi ürünlerinin ortak üretimi konusunda işbirliği ile ilgili temaslarda bulunulmuştur. Böylece iki ülke arasında ekonomik, ticari ve kültürel alanda birçok gelişme yaşanırken, paralelinde savunma sanayi alanında da önemli adımlar atılmıştır. İsrail-Türkiye arasındaki ziyaret trafiği esnasında iki ülkenin bölgede kalıcı ve adil bir barışın yerleşmesi için işbirliği yapması ve Irak’ ın bölge için yeniden tehdit olmaması yönünde gereken önlemlerin alınması konusunda görüş birliğine varılmış ve Tansu Çiller’ in başbakan sıfatıyla 1994’ te İsrail’ e gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Türkiye-İsrail işbirliğini “stratejik ilişki” olarak tanımlaması, yakınlaşmanın çok boyutluluğunu ortaya koymuştur (Bölükbaşı, 1999:138- 152).

Arafat’ ın 1995 yılında Türkiye’ ye yapmış olduğu ziyaret, Filistinlilerin Türkiye’ ye verdiği önemin net bir kanıtıdır. Tansu Çiller’ in Gazze’ yi ziyareti, Türk Hükümeti’ nin barış sürecine verdiği önemi bir kez daha vurgulamış ve Türkiye’ nin, İsrail-Filistin yakınlaşmasına yönelik politikasında adil arabulucu rolünün bir hatırlatıcısı olmuştur.

Soğuk Savaş’ ın sona ermesi uluslararası politikada önemli değişimlere sebep olmuştur. Hepsinden önemlisi, Sovyet eğilimli devletler bir transformasyon sürecine girmişlerdir. Bu sürece beklenmedik oranda istikrarsızlık ve belirsizlik eşlik etmiştir. Türkiye kendisini bu sıkı dönüşüm sürecinin ve istikrarsızlıkların ortasında bulmuştur. Bu gelişme, Türkiye’ nin uluslararası politikadaki yerine tesir ettiği gibi, Türk dış politikasında da dönüşüme yol açmıştır (Kirişçi, 1995:1). Soğuk Savaş sonrası, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ile yaşanan problemler sonucunda Türkiye, izole edildiği fikrine kapılmış ve ortaya çıkan “Sevr fobisi”, ülkenin dış ve güvenlik politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır (Altunışık, 2000:321). Stratejik önemini yitirdiği düşünülen Türkiye, kısa bir dönem sonra üç yeni gelişme ile, bölgedeki stratejik önemini yeniden kazanmıştır. “Bu gelişmeler Irak’ ın Kuveyt’ i işgali, Sovyetler Birliği’ nin çözülüşü ve Madrid’ de başlayan Barış Süreci’ dir”(Aras, 1997:145). Barış Süreci ile hız kazanan Arap-İsrail ilişkilerindeki yumuşama süreci,

Türkiye-İsrail ilişkilerindeki sınırlamaları kaldırmış ve Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesi için uygun zemini hazırlamıştır (Sönmezoğlu, 2000:200).

3.2.Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa

Türkiye ve İsrail arasında 23 Şubat 1996 tarihinde imza edilen ve askeri ilişkilere canlılık kazandıran Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması ile iki ülke:

-Askeri eğitim alanında işbirliği yapılmasını,

-Askeri akademiler, birlikler ve karargahlar arasında karşılıklı ziyaretler yapılmasını,

-Profesyonel uzmanlık alanlarında mütakabiliyet esasına göre, farklı seviyelerde işbirliğinde bulunulmasını,

-Donanmaya dahil gemilerin ve Hava Kuvvetleri' ne dahil uçakların karşılıklı olarak ziyaretler yapmasını,

-Bilgi ve tecrübe sağlamaya yönelik personel değişimini,

-Askeri tarih, askeri müze, askeri arşiv, askeri film ve fotoğraf stüdyoları ile sportif faaliyetleri kapsayan sosyal ve kültürel etkinliklerin karşılıklı olarak düzenlenmesine,

-Anlaşma kapsamında mübadele edilen personelin üçüncü bir ülke ile misafir ülke arasındaki çatışmalara katılmamalarını,

-İşbirliği konularında daha ayrıntıya inen uygulama düzenlemelerinin yapılmasını, hedeflemişlerdir (Öztürk, 1999:254-255).

Anlaşma Şubat ayında imzalanmasına rağmen, ancak iki ay gibi kısa bir zaman gizli kalmayı başarabilmiştir. İlk olarak İsrail basınına, daha sonra da Türkiye' de haftalık yayın yapan Aksiyon Dergisi' ne bu haber bomba gibi düşmüştür. Dergiye göre; anlaşmada askeri işbirliğinin önce Türkiye-İsrail arasında kurulması, daha sonra da Ürdün' ün de taraf olarak katılması öngörülmüştür. Türk tarafının görüşmelerde başta terör konusu olmak üzere, Doğu ve Güneydoğu sınırlarının emniyeti, TAI uçak tesislerine helikopter üretimi gibi konularda İsrail' in deneyiminden ve teknolojisinden

faydalanmak istediği belirtilmiştir (Aksiyon, 1996:26). Anlaşmaya başta Suriye olmak üzere, birçok Ortadoğu lkesi tepki göstererek yaklaşmıştır. Tahran Yönetimi anlaşmanın iki ülke arasındaki ilişkilere büyük çapta zarar vereceğini; Irak ve Mısır ise yapılan anlaşmanın, Ortadoğu' nun bölünmesi anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Ancak Mısır Dışışleri Bakanı Amr Musa' nın Ankara ziyaretinden sonra Mısır' da gözle görülür bir yumuşama süreci ortaya çıkmıştır (Arı, 1999:303-305). Türk Hükümeti anlaşmaya gelen tepkilere karşılık, İsrail ile imzalanan Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması' nın benzerlerini Kazakistan, Belarus Cumhuriyeti, Moldova Cumhuriyeti ve ek Cumhuriyeti ile de imzalanmış olduğunu, ancak bu anlaşmada diğer anlaşmalardan farklı olarak, dikkate değer en önemli hususun, Türk-İsrail askeri ilişkilerinde 1996 yılında değil, 31 Mart 1994 tarihinde “Güvenlik-Gizlilik Anlaşması” yapılmasıyla başladığının ortaya çıkmış olduğunun ifade edilmiş olmasıdır.

Türkiye-İsrail işbirliğine en büyük tepki ise, bölgedeki İslam ülkelerinden gelmiştir. Türkiye' nin ısrarla ve sıklıkla söz konusu işbirliğinin, bölge ülkelerini hedef alan bir pakt olmadığı yönündeki açıklamalarına rağmen, eleştirilerin önüne geçilememiştir. 1996' dan itibaren Arap Birliği Zirve Toplantısı' nda, Mısır ve Suriye' nin öncülüğünde, Arap dünyasının, Türkiye-İsrail yakınlaşmasından büyük endişe duyulduğu dile getirilmiştir. Nisan 1996 tarihinde, altı İsrail uçağının, Türk Hava Sahası' nda eğitim uçuşlarına başlamasının ardından, Mısır Dışışleri Bakanı Amr Musa, askeri işbirliği anlaşmasının detaylarını öğrenmek üzere Ankara' ya gelmiş ve Musa' nın gezisinden hemen sonra Mısır Devlet Başkanı Hsn Mübarek, “Türk-İsrail askeri anlaşması”nın sadece bir eğitim anlaşması olduğu ve saldırgan bir amaç taşımadığı konusunda tatmin olduğunu” açıklayan bir beyanda bulunmuştur. Özellikle Suriye mevcut durumu kullanmak isteyerek, Türkiye ile yaşadığı sorunlar karşısında Arap lkelerinin desteğini toplamayı başarmıştır. Suriye' nin resmi yayın organı “al-Baath” gazetesi, 1997' de Türk-İsrail işbirliğini eleştirirken, “...ilan edilmemiş bu ittifak, barış sürecini bertaraf etme amacının ötesinde, Araplar ve onların yasal hakları pahasına da olsa yeni kazançlar elde etmeyi amaçlamıştır...” ifadesini kullanmıştır.

28 Ağustos 1996' da Refah-Yol hükümeti tarafından ereve Anlaşmasına dayanılarak, Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması imza edilmiştir. Bu anlaşma gereğince İsrail, Hava Kuvvetleri envanterinde bulunan elli dört Türk F-4 savaş uçağını İsrail Uçak Sanayi

Fabrikası' nda yeni sistemler ile modernize etmiş ve bu proje için Türkiye İsrail' e modernizasyonun bedeli olarak, 600 milyon dolar ödemiştir. Askeri alanda işbirliğinin bir diğer boyutu, tarafların ortaklaşa düzenlediği tatbikatlar olmuştur. 1996 Nisan ve Ağustos aylarında, Türk-İsrail savaş uçakları havada ortak ikmal tatbikatları yapmışlardır. Demirel Türkiye' de iktidara gelen siyasi partilerin Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişimini etkilemeyeceğini belirtmiş ve Askeri Savunma ve İşbirliği anlaşmalarının üçüncü bir ülkeyi hedef almadığını belirtmiştir.

Türkiye' de askerlerin öne çıktığı grup, İsrail ile yakın ilişkileri başından beri savunmuştur. Gelişen işbirliğinden rahatsız olan Refah Partisi tarafından temsil edilen kesimler ise Siyonizm karşıtlığıyla gelişen işbirliğine muhalif kalmışlardır. “Fakat, İsrail' le yapılan iki önemli anlaşmanın 1997' de Refah Partisi iktidar ortağıyken onaylanması, işbirliğine karşı çıkanların samimiyetleri konusunda şüpheler uyandır[mıştır]” (Oran, 2001:574). İşbirliğinin yoğunlaşması birçok rütbeli subayın 1997' nin ilk aylarında İsrail' i ziyaret etmesiyle dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir, “Türkiye ve İsrail bölgenin iki demokratik ülkesidir ve biz bölgeye demokrasilerin nasıl beraber çalışabileceğini göstermeliyiz” diyerek, İsrail' e yönelik yakın ilginin altını çizmiştir. 1997 yılının ilk yarısında çoğu askeri işbirliği ile ilgili olmak üzere imza edilmiş bir dizi anlaşma, daha önceliklere eklenmiştir. Bu durum dünya politikasındaki gelişmelerin tesirinden bağımsız değildir.

Aras' a göre

“Amerika' da, Körfez Savaşı' ndan sonra kamuoyu, gerekmedikçe Amerikan askerlerinin Ortadoğu' da bir gün bile kalmasına tahammül edemeyeceğini göstermiştir. Amerika' nın azalan ekonomik gücü de denkleme ilave edilirse, Ortadoğu' da barış ve istikrarın Amerikan yönetimi açısından önemi ortaya çık[mıştır]... İsrail ayrıca stratejik çıkarlarını coğrafi olarak uzak ülkeleri kapsayacak şekilde genişletm[iştir]. Türkiye böylesine yeni bir oluşumun dışında kalmamak için, İsrail ile işbirliğini milli çıkarlarına uygun olarak değerlendirmiştir. İsrail hükümeti de Türkiye'yi Ortadoğu ile ilgilenir görmek istem[iştir.]” (Aras, 1997:153).

Türkiye’ de gelişmeye başlayan en çarpıcı eleştiri ise, denge politikasından bu kez İsrail lehine sapılmaya başlanması oldu. Özellikle Batı basınında Türkiye-İsrail yakınlaşması ile Bağdat Paktı arasında benzerlik kuranlar oldu (Oran, 2001:574-575). Türkiye çatışma potansiyeli barındırabilecek gelişmelerden kaçınmaya çalışmış ve ilgiyi ekonomik alana çevirmiştir. Ekonomik işbirliği, savaşan taraflar arasında barışın konsolidasyonunda etkili olmuş, Arap-İsrail barış sürecini geliştirme çabalarına yardımcı olmuştur. Filistin cephesinden bakıldığında, Türk-İsrail ilişkilerinde, Erbakan Hükümeti ile askeri çevre arasında yaşanan politik çatışmaya rağmen, 24-28 Şubat 1997 tarihleri arasında, Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı’nın kendisine eşlik eden çok sayıdaki gazeteci ile birlikte İsrail’ e ziyarette bulunması, Türkiye’ nin İsrail ile giderek artan yakın ilişkilerine dair Türk kamuoyu ve medyasının artan ilgisinin bir göstergesi olmuş ve Karadayı, “Erbakan Hükümeti istese de, istemese de” İsrail’ e gideceğinin altını çizmiştir. Karadayı basına verdiği demeçte Tel-Aviv’ e gitmeden önce, Başbakan Erbakan ile görüşmeye lüzum görmediğini ifade etmiştir. Açıkça görüldüğü üzere, İsrail ile olan ilişkilerde, kamuoyunda hükümetin aksine generallerin söz sahibi olduğu fikri oluşmuştur. Türkiye’ nin İsrail Büyükelçisi Barlas Özener, Karadayı’ nın ziyareti esnasında Amerika Birleşik Devletleri “güvenilmez ortak” olduğu için Türkiye’ nin İsrail’ den daha fazla silah almak istediğine dair oldukça ilginç bir gözlemde bulunmuştur. Ayrıca, iki ülkenin askeri işbirliğini arttırması gerektiğini ve “Refah Partisi’ nin F-4’ lerin İsrail tarafından modernizasyonuna itirazlarından dolayı kaybedilen değerli zaman sebebiyle, hızlı adımlar atılması gerektiğini” eklemiştir. Basın ile yaptığı çeşitli röportajlarda Karadayı da, Türkiye ve İsrail’ in ortak ana meselelerinden birinin uluslararası terörizme karşı yürüttükleri mücadele olduğunu vurgulamıştır.

Yılmaz’ ın başbakanlık görevine geldiği 21 Haziran 1997 tarihinden, 17-21 Aralık tarihleri arasında yaptığı New York ziyaretine kadar, Türk-İsrail ilişkileri ile ilgili devamlı yeni açıklamalar ortaya çıkmıştır. Türkiye’ nin İran ile olan ilişkileri gelişmesine rağmen, özellikle İran’ ın PKK’ ya verdiği destekten dolayı soğuk hava devam etmiştir. Suriye ile de aynı nedenden dolayı ilişkiler düzelmemiştir. Bu bağlamda, ANAP-DSP hükümetinin Suriye’ nin ve İran’ ın PKK’ ya verdiği desteğe yanıtı Yahudi Devleti’ yle bağlarını daha da sıkılaştırmak olmuştur. Suriye ve İran buna “Şeytani İttifak” suçlamasında bulunmuşlardır (Olson, 2005:43).

Türk-İsrail Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması' nın bir gereği olarak, 1997 yılında yapılması planlanan, arama-kurtarma amaçlı, Akdeniz' de "Güvenilir Denizkızı" (Reliant Mermaid) adı verilen tatbikat, anlaşmaya karşı çıkan devletlerin sert eleştirileri sebebiyle ertelenmiş ve uzunca bir süre yapılamamıştır. Güvenilir Denizkızı Tatbikatı daha sonra, 1998 yılının Ocak ayında, Amerika Birleşik Devletleri savaş gemilerinin de katılımıyla Akdeniz' in uluslararası sularında gerçekleştirilmiştir. Tatbikat sonrasında Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu' nun, İsrail'e dört gün süren bir ziyarette bulunması, uluslararası kamuoyunun ilgisini çekmiştir. Yine anlaşma gereği yapılması gereken, üst düzey askeri yetkililerin karşılıklı ziyaretleri de gerçekleştirilmeye devam edilmiştir.

Devamında

"Kıvrıkoğlu' nun Şubat 1998' deki İsrail ziyareti esnasında, Türkiye' nin bin adet "Merkava" tankı ve havadan karaya "Popeye-I" füzeleri satın alması gündeme gelmiş, Türkiye' nin coğrafi koşullarına uygun olmayan tanklardan vazgeçilmiş, İsrail' e 12 milyon dolar tutarında 40 zırhlı araç satılarak İsrail' den elektronik malzeme satın alımı yapılmıştır." (Oran, 2001:572).

1996 yılında İsrail Uçak Sanayi Fabrikası' nda 54 Türk F-4 uçağının modernizasyonundan memnun kalan Türkiye, 1998' de 48 F-5 uçağının modernizasyonu ihalesini de 75 milyon dolarlık teklif sunan IAI' ye (İsrail Uçak Sanayi) vermiştir.

Türkiye-İsrail arasında; askeri, sanayi, ekonomik alanlarda yapılan stratejik anlaşmalar, başta Türkiye olmak üzere, İsrail ve Ortadoğu ülkelerinde çeşitli tepkilere neden olmuştur. Türkiye' deki en çarpıcı eleştiri, denge politikasından İsrail lehine sapılmaya başlandığı yönündeki eleştiridir. Bölgedeki diğer aktörlerle yerinde sayan ya da gerileyen ilişkilere sahip olan Türkiye' nin, sadece İsrail' le ilişkilere önem vermesi, Ortadoğu Barış Süreci' nin başarıya ulaşması halinde, bölge dengelerinde meydana gelecek değişiklikler de hesaplandığında, ilerleyen süreçte istenmeyen sonuçlara yol açabileceği yönündeki eleştirileri; Türkiye ve İsrail' in, Amerika Birleşik Devletleri' nin ön ayak olmasıyla, evvelce Bağdat Paketi deneyiminde olduğu gibi, bölge dengelerini gözetmeden, yola çıkmış oldukları yönündeki eleştiriler takip etmiştir. Özellikle batı

basınında Türkiye-İsrail yakınlaşması ile Bağdat Paktı arasında benzerlik kuranlar olmuştur.

Bütün bu eleştiriler çerçevesinde, İsrail' de Türkiye ile işbirliğinin stratejik boyutlarının bir kenara itilerek, ticari ve kültürel işbirliğine daha çok önem verilmesi görüşü ağırlık kazanmıştır.

İçte ve dıştaki tüm bu tepkiler, 1998 başındaki Güvenilir Denizkızı Tatbikatı sırasında, maksimum düzeye ulaşmış, Suriye tatbikatı, “bölgedeki istikrarı bozucu bir unsur” olarak nitelendirirken, İran, “bölgede sürekli bunalımlara yol açan Siyonist yayılımcı politikaları geliştirme planının bir ürünü” olarak nitelendirmiştir. Mısır ise, “İsrail ile ittifak yapan Türkiye bilmelidir ki, her türlü ittifak bir karşı ittifak oluşturur” açıklamasıyla Türkiye ve İsrail' i bölge ülkelerini tahrik etmekle suçlamıştır.

İsrail Başbakanı Barak' ın Türkiye ziyaretine eş zamanlı olarak, Çevik Bir Washington' da İsrail yandaşı bir düşünce kuruluşunda konuşma yapmaktaydı. Türkiye-İsrail ittifakının stratejik öneminin altını çizen Bir, ittifakın Orta Asya ve Kafkas ülkelerini batıya yaklaştırmak için özellikle önemli olduğunu vurgulamıştır. Emekli Orgeneral, Cumhurbaşkanı Hatimi' nin reformcu programına rağmen, İran' ın elinde bulunan yeni füzelerin Türkiye ve İsrail için bir tehdit oluşturmasından dolayı bu ittifakın ayrıca önemli olduğunu belirtmiştir. Bir, Türkiye ve İsrail arasındaki ittifakın, Ekim 1998' deki Türkiye-Suriye arasındaki krizin çözülmesinin yolunu açmış olduğunu ve kriz esnasında, Suriye' nin Türkiye' ye karşı aldığı sorumlu tavrı, bu ittifakın işe yaradığını ispatladığını belirtmiştir. Ayrıca eğer İsrail ile Suriye arasında bir barış antlaşması imzalanacaksa, bunun Türkiye ile İsrail arasındaki anlaşmaların sonucu olacağını söylemiştir. Bir, Washington' da iken, bir iyi niyet gösterisi olarak, Yahudi Enstitüsü' nden “Uluslararası Liderlik Ödülü” almıştır. Bir' in, Washington' da yaptığı konuşma esnasında, İsrail Başbakanı Barak' ın, Ankara' ya yapmış olduğu ziyaret, 1958' de Türkiye'ye gelen David Ben Gurion' dan bu yana, İsrail' den Türkiye' ye başbakanlık düzeyinde yapılan ilk ziyarettir.

Türk halkı tarafından sıcak karşılanan Barak' ın ziyareti, iki ülke arasındaki ittifakın giderek artan önemine güçlü bir sinyal göndermiştir. Barak' ın ziyareti esnasında dikkat çeken bir başka durum da, Barak' ın yanında bulunan Türkiye Amerikan Yahudi

Federasyonu' nun bir yetkilisi olan David Haris olmuştur. David Haris, Adapazarı' ndaki İsrail Köyü açılışında yaptığı konuşmada, “biz sadece iyi gün dostu değiliz. Kara günde de yanınızdayız” demiştir. Amerikan Yahudileri' nin Türkiye-İsrail ittifakına verdiği desteği bundan başka hiçbir şey açıklayamaz. Deprem mağdurlarına gösterilen ilgiden memnuniyet duyan Türkiye ile görüşmelerde bulunan Barak' ın asıl meselesi, İsrail' in Türkiye' den su alması projesi olmuştur. Bu konu bir önceki Temmuz ayında, Cumhurbaşkanı Demirel' in İsrail' e ziyareti esnasında ana gündem maddesini teşkil etmiştir. Barak' ın ziyaretinden önce birkaç İsrail heyeti, su satışını konuşmak üzere Türkiye' ye gelmişlerdir. İsraililer Türkiye' den alınması düşünülen suyun maliyetini desalinasyon(tuzun arındırılması) maliyetiyle mukayese ettiklerini açıkça ifade etmişlerdir. Eğer İsrail Türkiye' den su alacak olursa, bu suyun dev tankerlerle veya Akdeniz' in altından plastik borularla taşınacağı düşüncesine haiz olmuşlardır.

1999 yıllarının sonlarına gelindiğinde iki ülkenin ilişkilerinde yaşanan tek pürüz, İsrail' in Akdeniz Araştırma Merkezi üyelerinin Temmuz 1999 tarihinde, Brüksel' de PKK üst düzey sorumlusu Yaşar Kaya ve diğer üyeleriyle görüşmeleri ve iki tarafın da (sözde) sürgündeki Kürt Parlamentosu ve İsrail arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi yönünde karar almış olmalarıdır. Suriye ve İsrail' in Shepherdstown Virginia' da barış görüşmelerine başladığı tarih ile eş zamanlı olarak, takriben Aralık ortalarında, Türkiye ve İsrail' in, Amerika Birleşik Devletleri' nin de katkılarıyla düzenlediği deniz tatbikatı, ittifakın sağlamlığını gözler önüne sermiştir. Tatbikattan sonra Türkiye ve İsrail, yıllık stratejik, askeri ve politik toplantılarını gerçekleştirmek üzere Tel-Aviv' de bir araya gelmişlerdir. Toplantının büyük bir kısmında, bir önceki ay İstanbul' da toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı(AGİT) zirvesinde alınan kararların, ittifak için muhtemel sonuçları tartışılmıştır.

Türkiye-İsrail arasındaki stratejik ortaklığın sınırlamaları olduğu da göz ardı edilmemelidir. Filistin sorununda barış sürecinin aksaması, Türk-İsrail ikili ilişkilerinin ilerlemesini sekteye uğratabilir. Bazı bölgesel kriz durumlarında İsrail' in Türkiye' ye destek vermekte çekingen davranmış olması, iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinde sınırlamaların olduğunun açık bir kanıtıdır. Örneğin, Ekim 1998' de, Türkiye ile Suriye arasındaki krizde, İsrail taraf olmaktan kaçınmıştır. Rusya' nın Kıbrıs' a S300 füzelerini satması ile oluşan krizde de İsrail Türkiye' ye açık destek vermekten kaçınmıştır (Inbar,

2002:164). İsrail' in Türkiye' nin Ortadoğu dışında kalan, Rusya ve Yunanistan ile olan problemlerine taraf olmak istememesi Türkiye-İsrail stratejik ortaklığında taraflardan birisi aleyhine dengesiz bir ilişkinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İsrail' in Türkiye' ye bölge ülkeleriyle yaşadığı krizlerde destek vermekten kaçınması, Türkiye cephesinde endişe ile karşılanmış ve bazı çevreler tarafından, Türk-İsrail yakınlaşması sorgulanmaya başlanmıştır. Suriye-Türkiye krizinin bitmesinin ardından, Türk-İsrail ilişkileri tekrar rayına oturmuştur (Cumhuriyet, 03.11.1998).

Barış süreci, Türkiye' nin Ortadoğu' daki güvenlik çevresine olumlu katkıda bulunmuştur. PKK ile mücadeledeki karşılıklı istihbarat ve stratejik işbirliği Türkiye' ye büyük katkılar sağlamıştır. Bu anlamda ilk önemli adım, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir' in 23 Şubat 1996' da İsrail' i ziyareti sırasında gerçekleşen Askeri Alanda Eğitim ve Teknik İşbirliği Çerçeve Antlaşması olmuştur. Aras' a göre, Ortadoğu' da yer alan bazı ülkeler tarafından tepki ile karşılanan bu anlaşma, İsrail ve Türkiye arasında mevcut stratejik konularda karşılıklı anlayışın net bir göstergesidir. Türk Dışişleri Bakanı sözcüsü, bu anlaşmanın eğitim maksatlı olduğunu ve komşu devletleri gözetleyen silah ve elektronik ekipmanın bu amaçla kullanılmayacağını belirtmiştir. Bununla birlikte söz konusu ekipmanın, PKK' ya karşı Güneydoğu Anadolu' da ve Kuzey Irak' ta yürütülen operasyonlarda kullanılmasının mümkün olduğunu belirtmiştir. Anlaşma bir dizi eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Arap ülkeleri ve İran, anlaşmanın güvenliklerine ve Ortadoğu Barış Süreci' ne zarar vereceğini iddia etmişlerdir. Mısır önce karşı çıkmasına rağmen, anlaşmanın içeriğini öğrendikten sonra, Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek' in Türkiye gezisi sırasında söz konusu anlaşmanın bölge devletlerine yönelik tehdit unsuru oluşturmadığını duyurmuştur. Türk kamuoyunda da bu işbirliğine bazı çevreler tarafından eleştiriler yöneltilmiştir. Türkiye' nin bazı büyük şehirlerinde İsrail ile ılımlı ilişkileri protesto eden öğrenci eylemleri gerçekleştirilmiştir. Refah Partisi, Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gelişmelere muhalefet etmiştir. Geçmişte de Batı kampına ve İsrail' e yönelik katı tutumuyla tanınan Necmettin Erbakan' ın başbakan olması, bazı çevrelerde Türkiye-İsrail ilişkilerinin geleceği ile ilgili şüpheler uyandırmışsa da koalisyon protokolü ve Erbakan' ın demeçleri, İsrail ile anlaşmayı bir devlet politikası olarak değerlendireceğini göstermiştir (Aras, 1997:150-152). Türk Silahlı Kuvvetleri ve Refah Partisi arasında yaşanan politik çatışmadan ötürü, Türk Silahlı Kuvvetleri, ilişkileri

Refah Partisi' nin "İslam' a yönelik dış politikası"na karşı bir denge unsuru olarak kullanmıştır (Yavuz, 1997:31).

Savunma Sanayi Anlaşmaları ve Barış Süreci ile birlikte, İsrail' le yakınlaşan Türkiye, İsrail' in Yahudi lobisi nedeniyle Washington' daki ayrıcalıklı durumunu göz önüne alarak, bu durumun davalarında kendilerine yardımcı olacağını ummuştur. Bu bağlamda, İsrail de stratejik ortağı Türkiye' ye yardım ederek, Amerikalı Yahudileri Türkiye' nin stratejik önemi hakkında eğitmek için yoğun bir çaba içerisine girmiştir. İsrail ve Amerikan Yahudi örgütleri, Amerikan Kongre' si ve genel olarak kamuoyu ile ilişkilerde Türk diplomatları daha etkin olmaları için teşvik etmişler, ancak kendilerinin Washington' da sağlayabilecekleri sürekli destek konusunda Türkiye' nin beklentilerini azaltmaya çalışmışlardır (Inbar, 2002:194).

Stratejik Ortaklığın İlk Ciddi Sınavı: Abdullah Öcalan' ın Suriye' den çıkarılması

Türkiye' nin Suriye ile tarihsel olarak su ve Hatay meseleleri mevcuttur. Buna ek olarak 1990' lı yıllarda ciddi bir mesele olarak, Şam yönetiminin, terör örgütü PKK' nın üst düzey elebaşlarını Suriye toprakları içinde barındırması, militanların Suriye' nin etkili olduğu Lübnan' ın Bekaa vadisinde eğitim almalarına göz yumması ortaya çıkmıştır.

İsrail ise aynı şekilde ülkesindeki terörün ana kaynağı olarak gördüğü Hizbullah örgütünün himaye edilmesi yüzünden Suriye ile sorun yaşamaktaydı.

1998 yılının Ekim ayında dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş, Suriye sınırındaki Hatay ilinde yaptığı konuşmada, Türkiye olarak Suriye' nin PKK terör örgütüne verdiği destekten çok büyük rahatsızlık duyulduğunu, bu durumun sona erdirilmesi için gerekirse Irak' ta olduğu gibi meşru müdafaa hakkını kullanacağını söyleyerek Abdullah Öcalan' ın Suriye' den çıkarılması operasyonu için düğmeye basmıştır. Çatışma ihtimalinin sıcaklığını hisseden Suriye, yapacağı planlarda İsrail ile Türkiye arasında mevcut olan (her ne kadar üçüncü bir ülkeyi hedef almadığı açıklansa da) ittifakı dikkate almak zorunda kalmış ve terör örgütü elebaşını ülkesinden apar topar yollamak mecburiyetinde kalmıştır. İsrail, Türkiye' nin bu kararlı tavrı karşısında bir anlamda şaşkınlığa uğramış, doğrudan taraf olmamak adına Golan tepeleri üzerinde yapmakta olduğu taciz uçuşlarını geçici bir süre askıya almıştır. Bu hareket, İsrail' in

ittifaka kendi açısından koyduğu sınırlamanın bir ölçütü sayılabilir. Abdullah Öcalan' ın yakalanması konusunda İsrail gizli servisi MOSSAD' ın istihbarat sağladığı hatta eyleme katkıda bulunduğu yönünde kamuoyunda güçlü bir izlenim oluşmuştur.

Doksanlı yılları genel olarak değerlendirdiğimizde, İsrail ile yakınlaşma, Türk kamuoyunda bazı kesimlerin korktuğu gibi Türkiye' yi Ortadoğu bölgesinde yalnızlık içine sürüklememiş, aksine bölge ülkeleri gözündeki ağırlığını arttırmıştır. Türkiye' nin bir yandan Arap ülkelerini destekleyen tavrını sürdürürken, bir yandan da İsrail ile yakınlaşma politikasını yürütebilmesi karşı ittifakların oluşması için gereken zeminin oluşmasını engellemiştir.

3.3 1999-2001: Cem Dönemi, Türk Dış Politikasındaki Dönüşüm

İsrail Eğitim Bakanı Yossi Sarid' in, sözde Ermeni Soykırımı hakkındaki demeci, 1990' ların ortalarından itibaren sürekli bir tırmanış eğilimi gösteren ilişkilerin duraklamaya girdiğinin ilk göstergesi olmuştur. İsrail-Türkiye ilişkileri olumlu seyrinde devam ederken, İsrail Eğitim Bakanı Yossi Sarid, 24 Nisan 2000 tarihinde, sözde Ermeni Soykırımı' nın, İsrail' deki liselerdeki ders programına alınması gerektiğini söylemiş ve bu söylevi İsrail devlet radyosu tarafından yayınlanmış, akabinde Ankara ile Tel-Aviv arasında kriz yaşanmıştır. Sarid' in “kimse Ermeni Soykırımı gerçeğini göz ardı etmemeli” şeklindeki ifadesi, Türkiye' de geniş yankı uyandırmıştır (Milliyet, 25.04.2000). “İsrail' in kuruluş yıldönümü dolayısıyla 10 Mayıs 2000 tarihinde, İsrail Büyükelçiliği' nin düzenlediği resepsiyona, üst düzey hiçbir Türk yetkilisi katılma[mıştır]” (Oran, 2001:576). İki ülke arasında yaşanan bu olumsuz gelişme, İsrail Dışişleri Bakanı David Levi' nin 25 Mayıs 2000 tarihinde Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem' e gönderdiği mektupla aşılmıştır.

2000 yılı boyunca, yeni gelişmelerle iyice belirginleşen duraklama ortamı üç unsur çerçevesinde oluşmuştur.

Birincisi, Öcalan' ın Suriye' den çıkarılması ve yakalanarak Türkiye' ye getirilmesinin ardından, 1999 yılı boyunca Şam ile Ankara arasında kurulan diyalog ortamı ile birlikte Türkiye' nin bölgede eskiden izlediği denge politikasına dönme eğilimli adımlar atması ve kamuoyunda oluşan, bu operasyonda MOSSAD' ın rolü konusundaki güçlü izlenimi

silme amacıyla İsrail tarafından Kürtlere gösterilen sempatik yaklaşım nedeniyle Tel-Aviv ile yoğun ilişkilerini gözden geçirmesi olmuştur. Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad' ın ölümünden sonra, yerine Beşar Esad' ın gelmesini, Ortadoğu barışı ve Türkiye-Suriye ilişkileri açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendiren Ankara, Suriye ile diyalog ortamını ve ekonomik ilişkilerini geliştirmesi yönünde istekli olduğunu göstermiştir.

Öte yandan, 1999 sonunda, İsrail-Suriye arasında, Washington' da yapılan görüşmelerde ortaya çıkan olumlu hava da Türkiye' nin denge politikasına doğru ilerlemesinde etkili olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri' nin yoğun baskısını üzerinde hisseden Tel-Aviv ile Şam arasındaki ilişkilerin yumuşaması sonucunda varılabilecek bir barış olasılığı, Ankara'yı her iki tarafa da eşit uzaklıkta olmaya sevk eden bir etken olmuştur.

İkincisi, işbirliğinin en üst düzeye çıktığı savunma sanayisi alanında yaşanan gerileme olmuştur. Ankara' nın 2000 yılında yapılan saldırı helikopterleri ihalesini, İsrail-Rus konsorsiyumunu eleyerek bir Amerikan firmasına vermesi, İsrail firmalarına verileceği söylentileri yayılan tank modernizasyonu projesinde ise somut bir ilerleme sağlanamaması, Tel-Aviv tarafından endişe ile karşılanmıştır. İsrail Başbakanı Barak, beraberinde Savunma Bakanlığı Müsteşarı ve savunma sanayisinden sorumlu yetkililer olduğu halde Ankara' ya, 28 Ağustos 2000 tarihinde gelerek, bu olumsuz havayı ortadan kaldırmaya çalıştıysa da, Türkiye Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerini, İsrail ile işbirliğinden daha önde tuttuğunu vurgularcasına, ihale konusunda aldığı karardan vazgeçmemiştir.

İsrail bu durum karşısındaki tepkisini, 2000' in Sonbahar aylarında, sözde Ermeni Soykırımını iddialarını, Amerikan Kongresi' nin gündemine alınması sırasında göstermiştir. Daha önceki yıllarda soykırım tasarılarının Senato ve Temsilciler Meclisi Genel Kurulu' na gelmesinin engellenmesi yönünde Türkiye ile birlikte çalışan Yahudi lobisi, Tel-Aviv' in isteksizliğine paralel olarak, son ana kadar statik kalmıştır. Ancak, Başkan Bill Clinton' ın Temsilciler Meclisi Başkanı' na bir mektup yazması ve tasarının gündemden çekilmesi sürecinde devreye giren Yahudi lobisi, bu tavrı ile Türk-

Amerikan ilişkilerinin gidişatının, İsrail ilişkileri ile ne kadar yakından ilintili olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Üçüncü unsur ise, işgal altındaki topraklarda başlayan 2. İntifada (El-Aksa İntifada' sı) sırasında, Ankara' nın takındığı tutum olmuştur. İsrail ve Filistin tarafları arasında, 1999' da yapılan görüşmeler sonucunda, 2000 yılı Ekim ayında bir nihai anlaşma yapılması karara bağlanmıştır. Fakat, temel sorunlar üzerinde bir konsensus sağlanamamıştır. Nihai anlaşmanın imzalanamaması ve bağımsız bir Filistin Devleti' nin kuruluşunun ertelenmesi ile gerginleşen ortam, 1982' de Lübnan' daki Filistin kamplarında girişilen katliamın mimarı "Lübnan Kasabı" lakaplı Likud Partisi lideri Ariel Şaron' un, 28 Eylül 2000' de Müslümanlarca kutsal sayılan Mescid-i Aksa' ya (Kudüs) kışkırtıcı bir ziyaret yapması üzerine patlamıştır. Filistinlilerin 1987' deki gibi küçük protestolarla başlayan eylemleri, çok kısa sürede tüm işgal altındaki toprakları kaplayan büyük bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Başlangıcı, gelişimi ve İsrail' in takındığı sert tavır bakımından ilkinden bir farkı olmayan Filistin ayaklanması, "2. İntifada" olarak adlandırılmıştır. 2001 Sonbaharı' na kadar 800' ün üzerinde Filistinli, İsrail askerleri tarafından öldürülmüş ve buna karşılık onlarca İsraili asker ve sivil de Filistinlilerin intihar saldırıları sonucu hayatlarını kaybetmişlerdir.

Oran' ın belirttiği gibi

"2. İntifada sırasında, İsrail güvenlik güçlerinin Filistinli göstericilere otomatik silahlarla karşılık vermesi, hatta Filistin Kurtuluş Örgütü' nün Gazze' deki binalarına ve limanda demirli sahil güvenlik gemilerine helikopterlerle saldırı yapması, Ankara' da olumsuz karşılanmıştır. Başta Cumhurbaşkanı Sezer ve Başbakan Ecevit olmak üzere, Türk yetkililer olayların derhal durdurulmasının, Barış Süreci' nin devam edebilmesi için taşıdığı önemi vurgulamıştır. 6 Şubat 2001' de yapılan seçimlerde Ariel Şaron' un İsrail Başbakanlığı' na gelmesinin hemen ardından, Filistin' e karşı izlenen politikanın sertlik düzeyini yükseltmeye başlaması, Ankara' da endişe ile takip edil[miştir.]" (Oran, 2001:576-579).

2. İntifada iki gerçeği gözler önüne sermiştir. İlki, İsrail ve Filistin' de bulunan barış karşıtlarının, hala çok güçlü olduğu gerçeği olmuştur. İsrail' de Likud, aşırı ve milliyetçi partiler ve Yahudi göçmenler tarafından temsil edilen sertlik yanlıları, "toprak karşılığı

barış” fikrine sıcak yaklaşmadıklarını göstermişlerdir. Filistin’ de ise, Hamas ve İslami Cihat gibi terör örgütleri, Arafat’ ın liderliğini hiçe sayarak “İsrail’ in mutlaka yok edilmesi” hedefine geri dönülmesini istediklerini beyan etmişlerdir.

İkincisi ise, temel sorunlar çözülmeden bölgede kalıcı bir barıştan söz edilmesinin mümkün olamayacağı gerçeği olmuştur. Olaylar tüm barış sürecinin, Kudüs’ ün statüsü üzerinde düğümlendiğini gözler önüne sermiştir.

Bu arada, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, gelişen Türk-İsrail ilişkilerinin sonucunda ortaya çıkan Arap/İran tepkisine daha duyarlı bir biçimde yaklaşarak ve bu ülkelerle diyalogu artırmaya çalışmıştır. Silahlı Kuvvetler’ e mensup elitlerin “kötü komşu” fikirlerinin aksine, İsmail Cem, İran, Irak, Suriye gibi “problemlili komşularla” ilişkileri iyileştirmeye yönelik bir politika izlemeye çalışmıştır. Dışişleri Bakanlığı Cem’ in döneminde ayrıca Ortadoğu’ da, bölgenin problemlili devletlerine karşı, Türkiye, İsrail ve ılımlı Arap ülkelerini kapsayan, Amerikan OSCE (Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Organizasyonu) vb. projelerin, Arap-İsrail Barış Süreci tamamlanmadan asla başarılı olamayacağını savunmuştur (Aykan’dan aktaran Erdem, Engin İbrahim:67-68). Ankara da sorunun çözümü konusunda aktif bir rol üstlenmeye çalışmış ve resmen arabuluculuk olarak nitelendirilmese de, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, İsrail-Filistin ve Mısır arasında mekik diplomasisi yürütmüştür. Türkiye, Araplar tarafından kendilerine yönelmiş bir pakt olarak değerlendirilen, İsrail ile yoğunlaşmış işbirliğinin Ortadoğu’ da üstlenmeye çalıştığı yeni roldeki inandırıcılığı ortadan kaldırdığının ve tarafsız görüntüsünü zedelediğinin bilinci ile hareket ederek, Tel-Aviv bağlantısının “görüntüsünü azaltmaya” çalışmıştır. Bu bağlamda askeri işbirliği çerçevesinde kurulan çalışma gruplarının altı ayda bir yaptıkları stratejik ve güvenlik işbirliği toplantılarının 2000 Sonbaharı’ nda gerçekleştirilmesi planlanan bölümü, Ankara’ nın isteği üzerine ertelenmiş ve 2000 sonuna kadar yapılmamıştır. Erteleme kararının ardından, Cumhurbaşkanı Sezer’ in İstanbul’ da düzenlenen İslam Konferansı Ekonomik İşbirliği Daimi Konseyi(İSEDAK) toplantısında yaptığı konuşmada, işgal altında yaşanan olaylar nedeniyle İsrail’ i sert bir dille eleştirmesi sebebiyle, Türk-İsrail ilişkileri bir kez daha sarsılmıştır.

Oran' ın belirttiği gibi

“...son olarak olayların sona erdirilmesi için Mısır’ ın Şarm el Şeyh kentinde, 17 Ekim 2000’ de yapılan toplantıda alınan karar uyarınca, Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan araştırma komisyonunda eski cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’ in de yer alması, Türkiye’ nin İsrail ile Filistin arasındaki sorunlar karşısında tarafsız olduğunu bir kez daha vurgulamasını sağla[mıştır]. Ankara, 52 yıl önce Birleşmiş Milletler tarafından kurulan Filistin Uzlaştırma Komisyonu’ na üye olduğu sırada, Arap yanlısı tutumunu nasıl terkederek her iki tarafa da eşit mesafede bir çizgiye geldiyse, bu yeni komisyon üyeliği de Türkiye’ nin bölgeye bakışı üzerinde aynı yönde bir etki yap[mıştır]. 26 ve 27 Kasım’ da iki toplantı yaptıktan sonra, Aralık ayı içinde bölgeye giderek taraflarla görüşmeler yapan komisyon, 30 Nisan 2001’ de raporunu açıklamıştır. Raporunda olayların, Şaron’ un 28 Eylül 2000’de Mescid-i Aksa’ ya 1000 kişilik bir grupla yaptığı ziyaret sonrasında başladığının altı çizilmiş ve tarafların tekrar barış görüşmelerine başlayabilmesi için, önce ateşkesin sağlanması gerektiği ifade edil[mıştır]. Raporunda ayrıca taraflar arasında güvenin tekrar tesis edilebilmesi için yapılması gerekenler sıralan[mıştır].” (Oran, 2001:579).

Mitchell Raporu

Şaron’ un tartışılan Mescid-i Aksa ziyaretiyle tırmanan gerginliğin ardından, İsrail-Filistin arasındaki ortamı yumuşatma amacıyla toplanan, aralarında dokuzuncu cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’ in de bulunduğu Şarm el Şeyh heyetinin hazırladığı ve heyetin başkanı ABD’ li eski senatör George Mitchell’ ın adıyla anılan “Mitchell Raporu”, 21 Mayıs 2001 tarihinde yayınlanmıştır.

Filistin - İsrail çatışmalarını durdurmak için somut önerilerde bulunan raporun özünde, Filistin tarafının intifadayı ve terörü durdurması, karşılığında İsrail’ in ateşkesine uyması ve Batı Şeria ile Gazze’ deki Yahudi yerleşimlerini dondurması yer almıştır. Her gerçekçi uzlaşma formülündeki gibi, iki tarafın da kazanımına, dolayısıyla iki tarafın da tavizine dayanan bir anlayış söz konusu olmuştur.

Ancak Mitchell Raporu’ nu, bu kapsamıyla kabullenmek ne İsrail’ in ne de Filistin’ in işine gelmiştir. Rapora bir basın toplantısıyla destek veren ABD Dışişleri Bakanı Colin

Powell dahi, Yahudi yerleşimlerinin dondurulması hükmüne tam sahip çıkamamış; “yerleşimlerin doğal gelişimi” diye tanımlanan inşaatlara kırmızı ışık yakılmasından yana olmadıklarını ima etmiştir.

Oysa Mitchell Raporu’nda gayet net bir biçimde “Sadece Batı Şeria ve Gazze’ nin yeni alanlarında, yepyeni yerleşimler kurulmasına değil; mevcut yerleşimlerin genişletilmesine de son vermek gerekli. Yerleşimler konusunda, ancak böyle bir ‘tam dondurma’ uygulaması, Filistinlileri intifadayı durdurmaya razı edebilir” ibaresi yer almıştır.

Rapordaki “ateşkes” çağrısını sahiplenerek doğru adım atan Şaron’ un, yerleşimler konusundaki öneriyi reddetmesi, şiddeti sona erdirme umudunu daha baştan köreltmıştır. Barak’ ın, bir yandan Mitchell Raporu’ na sahip çıkarken, bir yandan da, “İsrail yeni yerleşimler inşa etmemelidir. Ancak askerden dönen ve ailesini yeni kuran genç bir adamın da, babasınınkinin yanında bir ev yapmasına engel olunmamalıdır” demeci de, aslında raporun kısmen bir reddi niteliğinde olmuştur.

Clinton yönetiminin Ortadoğu’ da nihai barışa imza attırmaya yönelik yoğun çabasını “aşırı müdahalecilik” diye eleştiren ve göreve geldiğinden bu yana, Ortadoğu’ da hızla tırmanan şiddeti durdurmaya yönelik bir siyasi inisiyatif geliştirmeyen Bush yönetimi, Mitchell Raporu’ nun iki temel önerisine aynı kararlılıkla sahip çıkmamakla, akan kanın durdurulması yönünde önemli bir şansı riske atmıştır. Mitchell Raporu’ nun Ortadoğu’ daki şiddete kalıcı bir çözüm getiremeyeceği yönündeki kaygılar, hem İsrail hem de Filistin cephesinde yoğun oranda hissedilmiştir. Gerçi, İslam Konferansı Örgütü’ nün İsrail ile siyasi ilişkileri kesme kararı Ortadoğu’ da olduğu varsayılan geçici huzur ortamının da ne kadar hassas olduğunun da net bir kanıtı olmuştur.

Mitchell Raporu’ nun Türkiye’ nin beklediği etkiyi uyandıramamış olmasının nedenleri arasında Arafat’ ın vizyonsuzluğu, Şaron’ un provokatörlüğü ile birlikte, Bush yönetiminin duyarsızlığı da diğer etkenler olarak sıralanabilir (Çongar, Milliyet, 28.05 2001).

Ankara’ daki yetkililer tarafından, Türkiye-İsrail arasındaki, 90’ lı yılların ikinci yarısından itibaren askeri, ticari, akademik ve kültürel anlamda yapılan birçok anlaşma

ve karşılıklı ulusal çıkarlar üzerine kurulu yoğun ilişkilerin, Ariel Şaron' un başbakanlığı süresince de sürdürülebileceği umulmuştur. İsraili uzmanlar ise, Türk-İsrail ilişkilerinin kötüleşmesi için herhangi bir sebep görmediklerini ve ilerleyen dönemde, ikili stratejik ilişkilerin normal seyrinde sürdürülebileceği inancını taşımışlardır. İsrail merkezli BESA Stratejik Araştırmalar Merkezi' nde görüşleri alınan iki uzman, Netanyahu hükümeti döneminde Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Ariel Şaron' un, Türkiye' nin Ortadoğu' daki önemini ve Ankara ile ilişkilerine özen göstermesi gerektiğini çok iyi bildiğini, bu nedenle Şaron hükümetinin Türk-İsrail ilişkilerini daha çok önemsemesinin muhtemel olduğunu belirtmişlerdir. Türk tarafı ise Ortadoğu Barış Süreci konusunda oldukça duyarlı bir tavır sergilerken, devam eden İntifada hareketine ilişkin de bir takım kaygılara haiz olmuştur. Ancak birçok uzmanın iddia ettiğinin tersine, Ankara' nın Tel-Aviv ile olan ilişkileri, Arap ülkeleri ile olan ilişkilerine ya da Barış Süreci' ne endeksli olmamıştır. Eğer iddia edildiği gibi Türk-İsrail yakınlaşması, Barış Süreci' ne endeksli bir ilişki olmuş olsaydı, Netanyahu hükümeti döneminde Ortadoğu Barış Süreci donduğunda, ilişkilerin düşük düzeye indirilmiş olması gerekirdi. Ancak, tam da Netanyahu' nun başbakanlık döneminde ikili ilişkiler, en üst düzeye ulaşmıştır. Likud Partisi' nin güvenlik konularına büyük önem vermesi sebebiyle, Türkiye' yi her zaman bölgedeki en önemli stratejik ortağı olarak görmüş olduğu unutulmamalıdır. Genel olarak İsrail sağ, Arap ülkeleriyle tam işbirliğini içeren kapsamlı bir barışın mümkün olmadığını ve İsrail' in Ortadoğu' da sorunsuz bir şekilde varlığını devam ettiremeyeceğine yönelik inanç taşımışlardır. Bu nedenle de kuruluşundan itibaren İsrail' in sağcı kesimi, genelde Türkiye ile ilişkilerin faydalarını vurgulama eyleminde olmuştur.

Türk-İsrail ilişkilerinde 2001 Şubat ayı itibariyle gelinen noktayı, İsrail Büyükelçiliği' nden diplomat David Kohen, “flört ve balayı döneminin sona ererek, ilişkinin evliliğe dönüştüğü” şeklinde tarif etmiştir (Erdemli ve Ercan, 2001:17-19).

19 Haziran 2001' de, İsrail, Türk ve Amerikan Hava Kuvvetleri tarafından Orta Anadolu' nun Konya şehrinde gerçekleştirilmek üzere başlatılan askeri tatbikat (bu, üç ülke arasında bu türden ilk hava tatbikatıdır) İsrail ile Türkiye arasındaki ittifakın devamlı geliştiğinin göstergesi olmuştur. Anadolu Kartalı adı verilen bu hava tatbikatı, üç ülkenin o tarihe kadar gerçekleştirdiği en büyük ortak tatbikat olmuştur.

Tatbikata Türk Hava Kuvvetleri 46 uçak, İsrail 10 F-16 ve ABD de 6 F-16 ile katılmış, uçaklar Konya' nın doğusundaki 20 bin kilometre karelik yeni bir eğitim alanında operasyonlarını sürdürmüştür.

Anadolu Kartalı tatbikatı, bölge devletleri İran, Irak ve Suriye tarafından hoş karşılanmamış ve Türkiye tarafı da İsrail tarafı gibi, İran' ın, uzun menzilli Şahab füze planına ve Bağdat' ın kitle imha silahları geliştirmek için gösterdiği gizli çabaları hoş karşılamamıştır. Türkiye-İsrail arasındaki anlaşma, geleneksel anlamda bir askeri ittifak, karşılıklı savunma ya da savaş durumunda birbirine destek olma taahhüdü olmamasına karşın, bu iki ABD müttefiki arasındaki antant, açıkça istikrarsız Ortadoğu' ya, büyük bir aşırılık getirmiş ve her iki devletin bölgesel statülerini ve caydırma kabiliyetlerini artırarak Ortadoğu' daki güç dengesini değiştirmiştir. Her iki ülke de, ilişkilerinin başka bir devleti tehdide yönelik olmadığına yönelik ısrarlı demeçler vermeye devam etmiştir. İsrail' in eski Savunma Bakanı İzak Mordechai' nin 1998' de yaptığı bir konuşmada, Türkiye-İsrail ittifakını, “Ellerimizi kenetlediğimiz zaman güçlü bir yumruk oluşturuyoruz. Bizim ilişkimiz stratejik bir ilişki” diyerek yorumlamıştır.

Mordechai' nin açıklamasına paralel olarak, Begin-Sedat Stratejik Araştırmalar Merkezi' nin direktörü Efraim İnbar, Türkiye' nin Irak ve İran sınırı üzerindeki hava sahasında uçan İsrail savaş uçaklarının, bu ülkelerden gelebilecek ve İsrail tarafından giderek en büyük tehdit olarak algılanan füze saldırılarına karşı İsrail' in caydırıcılığını daha da artırdığını belirterek, “İsrail Hava Kuvvetleri' nin bu tür silahlarla etkili bir şekilde başa çıkabilme şansı, hava saldırıları için söz konusu olan mesafeler kıaldıkça daha da artıyor” diye eklemiştir (The Daily Star, 27.07.2001).

2001' in Nisan ayından itibaren İsrail-Türkiye ilişkilerinde canlılık yaşanmış, önce İsrail' in Dışişleri Bakanı Şimon Perez, sonra Savunma Bakanı Benyamin Ben Eliyezer, en son olarak da Genelkurmay Başkanı Şaul Mofaz' ın Ankara' yı ziyaret etmelerinin ardından, 8 Ağustos 2001 tarihinde İsrail Başbakanı Ariel Şaron Ankara' ya uluslararası kamuoyunda tartışmalar yaratan bir ziyarette bulunmuştur (Wiener Zeitung, 09.08.2001-DBT). Şaron, göreve geldiğinden bu yana Ankara' ya yaptığı ilk resmi ziyaretin arifesinde Anadolu Ajansı' na verdiği demeçte, “Türkiye' nin Filistin lideri Arafat' a şiddete son vermesi için baskı yapmasını isteyeceğim. Terör en büyük

sorunumuzdur” açıklamasında bulunmuştur. Filistin yönetiminin Enformasyon Bakanı Yaser Abed Rabbo ise buna cevaben, asıl saldırganın İsrail olduğunu ve Türkiye’ nin Yahudi devleti ile olan ilişkilerini kesmesi gerektiğini söylemiştir. Rabbo, Ankara’ dan bir ricada bulunarak, Şaron’ u, Filistinlilere yönelik İsrail saldırılarını durdurmaya ve Judea, Samaria ve Gazze Şeridi’ nde uluslararası bir gözlem gücü bulundurulmasını kabul etmeye çağırmasını istemiştir. Bu açıklamalar da Türkiye’ nin büründüğü arabuluculuk rolünün zorluğunu gözler önüne sermiştir (Jerusalem Post, 08.08.2001).

Normal şartlar altında Müslüman Türkiye ile Yahudi İsrail Devleti arasında giderek gelişen stratejik ortaklığı kutlamaya vesile olabilecek bu ziyaret, Ortadoğu’ daki şiddet olayları sebebiyle Ankara açısından bir ip cambazlığı haline gelmiştir. Türkiye bir yandan İslam dünyasının gözünde Yahudi devletin bir uydusu konumunda algılanmak istememiş; öte yandan da İsrail ile ittifakını tehlikeye atmak işine gelmemiştir. Bülent Ecevit başkanlığındaki Türk Hükümeti için bu ikileme bir çare bulmanın pek kolay olmadığı görülmüştür.

İsrail ile Türkiye arasında 1996 yılında imzalanan askeri anlaşma ve ardından gelen bir dizi savunma sanayisi ve strateji anlaşmalarından bu yana, Ortadoğu’ daki Arap ülkelerin tepkisi çeken, bu ikilinin işbirliği giderek güçlenmiş; Türkiye’ nin, Batılı devletlerden zorlukla silahlanma malzemesi satın alabilmesine karşın, İsrail’ den her şeyi kolaylıkla temin edebiliyor olması Türkiye açısından ilişkiyi güçlendiren önemli bir faktör olmuştur. İki ülkenin uzun zamandan beri Türkiye’ nin güneyindeki Manavgat ırmağından İsrail’ e içme suyu sevk etmesi konusunda yaptığı görüşmeler, Türkiye’ nin İsrail’ e verdiği silahlanma siparişlerini, para yerine su ile ödemesi ihtimalini dahi gündeme getirmiştir.

Türkiye’ nin Ortadoğu politikası yalnızca İsrail ile işbirliğine gitmekten ibaret değil, aynı zamanda Filistinlilerle de, bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını destekleyecek ölçülerde iyi ilişkiler kurmak olmuştur. Türkiye’ nin hem İsrail hem de Filistinlilerle iyi ilişkiler oluşturmak politikasının, herkesin suyunu gitme teşebbüsünden daha fazla bir anlam taşıyıp taşımadığının, Şaron’ un ziyareti ile ortaya çıkması beklenmiştir. Şaron’ un Filistinliler ile ihtilaf konusundaki sert tavrı ve İsrail ordusunun Filistinli muhtemel suikastçilere yaptığı son saldırılar, Ankara’ yı, Şaron hükümetini

sert bir dille eleştirmek zorunda bırakmış, bu bağlamda Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Şaron' un ziyaretinden önce, Arap dünyasını yatıştırarak için Mısır' a gitmiştir. Ancak bu ziyaret, Ankara' nın Şaron' un ziyareti nedeniyle oluşan baskıyı azaltması için yeterli olmamıştır. Gelişmeler ışığında, İsrail Başbakanı Şaron, Türk medyası ile yaptığı röportajlarda dahi, Türkiye' ye, Arafat' ın terörle hiçbir şey elde edemeyeceğini anlaması için, Filistinliler üzerindeki nüfuzunu kullanmaya çağrıda bulunmuştur (Wiener Zeitung, 09.08.2001-DBT).

Filistin ile bir an önce barış görüşmelerine geçilmesine taraftar olduğunu, Türkiye' ye yaptığı ziyaretinde net bir şekilde ortaya koyan İsrail Başbakanı Ariel Şaron, Başbakan Bülent Ecevit' le görüşmesi esnasında da, “İsrail, mümkün olan en kısa zamanda barış sürecine başlanmasını istiyor” demiştir.

Şaron, çok önemli tavizler vermeye hazır olduğunu, ancak bunun, İsrail halkının güvenliği pahasına olamayacağını açıklayıp, yeni görüşmeler için ön şartın “şiddetin bütünüyle sona ermesi” olduğunu da altını çizen İsrail Başbakanı, Filistin Lideri Yaser Arafat için “bağımsız bir devletin mi, yoksa bir katiller çetesinin başında mı yer almak istediğine karar vermeli” diye eklemiştir. Ecevit ise, İsrail' e çağrıda bulunarak, terörün sona erdirilmesi ile ilgili adımlarla birlikte, barış görüşmelerinin yeniden hayata geçirilmesi konusunda çaba gösterilmesini istemiştir.

Ortak askeri projelerin yanı sıra, İsrail-Türkiye arasında, Ankara' da, yapılması planlanan ortak ekonomik projelerden de söz edilmiş; bu alanda Türk suyunun İsrail' e taşınması, Türkiye' nin güneyinden başlayıp İsrail üzerinden Mısır' a ulaşacak bir doğalgaz boru hattının yapılması ve Güneydoğu Anadolu' daki sulama projeleri görüşülmüştür (Frankfurter Rundschau, 10.08.2001-DBT)

İsrail Başbakanı Ariel Şaron' un, Ecevit ile yaptığı görüşme, İsrail basınında, Ariel Şaron' un, çatışmalar sürerken görüşmeleri reddetme politikasının, Ecevit tarafından, sert bir dille eleştirilmesi şeklinde yansımış ve görüşmenin ardından düzenlenen ortak basın toplantısında, bu politikanın “sonu gelmez bir kan akışının reçetesi” olduğuna değinilmiştir. İsrail basını, Ecevit' in üslubunu “keskin ve diplomatik olmadığı” gerekçesiyle eleştirmiştir. Ayrıca, İsrail basınında, Ecevit' in “İsrail' in Filistin ekonomisini tahrip ettiği”ne yönelik açıklamasına ek olarak, “Filistinlilere yönelik İsrail

ambargosunun yalnızca şiddet olaylarını yoğunlaştırmaya yarayacağı” ve “İsrail’ in bir yandan şiddeti engellemek için elinden geleni yaparken, bir yandan da Barış Süreci’ ni yeniden hayata geçirmesi gerekliliği” yönünde verdiği demeçler yer almıştır. Son olarak da, Ecevit, İsrail ile Filistinlileri birbirine yaklaştırmaya yardımcı olmak için elinden geleni yapacağını, Türkiye’ nin “arabuluculuk” rolünü üstlenmeye hazır olduğunu belirtmesi ve İsrail-Filistin arasında yapılacak görüşmelere Türkiye’ nin ev sahipliği yapabileceği yönündeki öneri de İsrail basınında yer almıştır (Jerusalem Post, 09.08.2001).

Ariel Şaron’ un, Türk Başbakanı Bülent Ecevit, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş’ le görüşüp, iki ülke arasındaki sıkı askeri, diplomatik ve ekonomik bağları daha da geliştirmeye yönelik ziyaretinin ardından, Türkiye Dışişleri Bakanlığı’ ndan üst düzeyli bir yetkili, Jerusalem Post’ a “Her iki tarafı da kan akmasını durdurmak için olumlu ve karşılıklı adımlar atmaya çağıracağız” şeklinde bir demeç vermiştir. Böylelikle Türkiye, Filistin ve İsrail gerginliğinde dengeli bir politika izleyeceğinin sinyallerini vermeye devam etmiştir (Jerusalem Post, 08.08.2001).

Ortadoğu’ daki Türk-İsrail yakınlaşmasına muhalif Arap ülkeleri tarafından Şaron’ un Türkiye ziyareti, şiddetle eleştirilmiştir. İsrail Başbakanı General Ariel Şaron’ un Türkiye’ ye yaptığı resmi ziyaretin akabinde, Suriye Başbakanı Mustafa Miro, Suriyeli bir hükümet başkanının Irak’ a yaptığı ilk ziyareti gerçekleştirmiştir. Bu iki ziyaretin aynı zamana denk gelmesi rastlantısal olmamıştır.

NATO’ ya, daha açık bir deyişle de bizzat ABD’ ye kadar uzanan stratejik bir boyutu olan İsrail-Türkiye ittifakı, Araplar tarafından kuzeyden ve güneyden “bir kısıkaç gibi” Suriye’ ye baskı yaptığı yönünde yorumlanmıştır. Baskının, askeri baskıyla sınırlı kalmayıp, başta su olmak üzere birçok ekonomik yönü kapsadığı ileri sürülmüştür(El İttihad, 27.08.2001-DBT).

İsrail Gazetesi Ha’aretz ile 2001 Ağustos’ unda yaptığı bir röportajda, İsrail’ in izlediği politikaların, Türkiye’ nin Arap dünyası ile ilişkileri üzerindeki etkileri sorulduğunda, Ecevit, yanıtını çok dikkatli ifadelerle vermiştir. Ecevit, “İsrail’ in kutsal mekanlardaki eylemleri sürerse, kutsal mekanlara yönelik hassasiyetin çok yüksek olduğu bir bölgede

bulunan Türkiye' nin, İsrail ile son yıllarda çok hızlı gelişen ilişkileri de göz önüne alındığında, İsrail' deki durumun mevcudiyetini koruduğu takdirde, bölgedeki bazı ülkelerle olan ilişkilerimizde birçok zorluk doğacaktır” demiştir. Ecevit, sözlerini “İsrail ile olan ve hiçbir ülkeyi tehdit amacı taşımayan ekonomik ve askeri ilişkilerimizden memnunuz. Bu ilişkileri geliştirmeye devam etmek istiyoruz. İsrail' in, aşırı güç kullanımını sürdürmesi halinde ilişkilerimizde doğacak sorunları da anlayacağı umundayız. Ancak biz, ilişkilerimizi sınırlandıracağımız yolunda bir izlenim yaratmak istemiyoruz, yalnızca diyalog temin etme yolunda doğan fırsatı kullanmak istiyoruz” şeklinde sürdürmüştür (Barel, Ha'aretz, 29.08.2001).

Aynı yılın Eylül ayında, Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem, yaptığı bir açıklamada, “Sadece Araplar istiyor diye, Ankara, İsrail ile olan ilişkilerini alt seviyeye indiremez. Aynı zamanda, İsrail' in talebi üzerine Araplara karşı olan politikamızı da değiştiremeyiz” şeklinde demeç vermiştir. Cem, Ankara' nın, İsrail ile varolan ilişkilerini geliştirmek konusunda kararlı olduğunu da sözlerine eklemiştir.

Cem, The Jerusalem Post' a yaptığı açıklamada, Türkiye-İsrail ilişkilerinin, bölge açısından önemli olduğunu ve üçüncü bir tarafı tehdit etmediğini belirtmiş, bölge istikrarına katkıda bulunabilmek için Türkiye' nin İsrail ile olan ilişkilerine özel önem verdiğini söylemiş ve Türkiye' nin, bir taraftan Arap ülkeleri ile dengeli bir politika sağlamaya çalışırken diğer taraftan da İsrail ile olan ilişkilerinde herhangi bir taviz vermeyeceğine dikkat çekmiştir.

İsrail-Filistin anlaşmazlığına değinen Cem, Türkiye' nin arabuluculuk yapabileceği önerisini yinelemiş ve her iki tarafa da, şiddet olaylarını sona erdirmeye çağrısında bulunmuştur. Cem, “Güçlü tarihi geçmişiyle birlikte Türkiye, İsrail ve Filistinliler arasında bir çözüme ulaşılması yönünde büyük çabalar sarf etmeye kararlıdır. Aynı anda iki tarafa da en yakın tek ülkeyiz. Mekik diplomasisine hız kazandırarak bu avantajı kullanmaya devam edeceğiz. Her iki tarafı da mümkün olan en kısa zamanda şiddet olaylarını sona erdirmeye çağırıyoruz” demiştir. İsrail ve Filistinlilerin barış görüşmeleri başlamadan tamamen sona ermesini beklememesi gerektiğini söyleyen Cem, “Her iki taraf da aynı anda hassas konuları görüşmek üzere aynı masada bir araya gelmelidir” şeklinde sözlerine devam etmiş ve İsrail ile Filistinlilerin, Mitchell Raporu'

nu uygulamasını istemiştir. Son olarak da, istikrara katkı açısından İsrail' in, Filistinlilere uyguladığı ekonomik kısıtlamaları kaldırması gerektiğini belirtmiştir (Jerusalem Post, 11.09.2001).

21 Eylül 2001 tarihinde de Ortadoğu' ya günü birlik bir ziyarette bulunan Dışişleri Bakanı İsmail Cem, ilk olarak İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres' le görüşmüş, Peres görüşme öncesi yaptığı açıklamada, Ortadoğu barışı konusunda Bakan Cem' in çok yerinde bir davranışla ve zamanında bölgeye geldiğini söylemiştir. İsmail Cem de Peres ile Arafat' ın bir araya geleceğini ve bu buluşmayı da bir dizi görüşmenin izleyeceğini, görüşmelerden birinin de Türkiye' de gerçekleşme olasılığı bulunduğunu söylemiştir. Cem daha sonra Filistin' e giderek, Devlet Başkanı Yaser Arafat' la bir araya gelmiş, Arafat, Cem ile düzenledikleri ortak basın toplantısında, Türkiye' nin barış için gösterdiği çabalardan derin memnuniyet duyduğunu belirterek, barışa ve ateşkesi sürdürmeye kararlı olduklarını açıklamıştır (Aydın Tarihi, Eylül2001-BYEGM).

Oran' a göre

“1999-2001 döneminde yaşanan tüm bu gelişmeler, Türkiye' nin 1995-1999 döneminde Ortadoğu' da izlediği tek boyutlu dış politikayı bir kenara bırakarak, ulusal çıkarları çerçevesinde, kontrollü biçimde çok yönlü ilişkilere dönüş yapma eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Şaron' un 8 Ağustos 2001' de Ankara temasları Türkiye' nin Ortadoğu barış sürecinde üstlendiği “kolaylaştırıcı” rolü iyice belirginleştirmiştir.” (Oran, 2001:578-579).

2002' nin Ocak ayında, Türkiye' de bulunan İsrail Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Avil Gill, Dışişleri Bakanı İsmail Cem' i ziyaret ederek, ikili ilişkilerin üst seviyede devam ettiğini göstermiş, 4 Şubat' ta da, Türkiye' de bulunan İsrail Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Yedidia Yaari' nin, Deniz Kuvvetleri Oramiral Bülent Alpkaya ile bir araya gelmesi, askeri alanda da münasebetlerin devam ettiğinin göstergesi olmuştur.

İsrail ile Türkiye arasında, savunma sanayisi ve askeri strateji alanında işbirliği devam etmiş ve 8 Mart' ta toplanan Savunma Sanayisi İcra Komitesi' nde, Başbakan Bülent Ecevit, M-60 A1 tanklarının modernizasyonu ile ilgili ihalenin, İsrail' in IMI firmasına verilmesine karar verildiğini kamuoyuna duyurmuştur.

3.4 Ramallah' ın İşgali ve “Soykırım” Krizi

9 Mart 2002' de Dışışleri Bakanı İsmail Cem yaptığı yazılı açıklamada, İsrail ve Filistin' den şiddet olaylarını bir an önce durdurup, ABD' den de taraflara eşit durarak etkinliğini artırması gerektiğini belirtmiş, “tarafların ‘ölüm getiren siyasetten’ vazgeçmelerinin bölge insanlarına karşı sorumlulukları olduğunu, olayların İsrail ve Filistin halklarının ortak intiharı görünümlünü kazandığı”nı ve “durumun vahim” olduğunu söyleyerek duyduğu kaygıyı belirtmiştir (Ayın Tarihi, Mart2002-BYEGM).

İsmail Cem' in açıklamalarından üç gün sonra, İsrail ordusu, Batı şeria' daki Ramallah kentini işgal etmesi, Cem' in duyduğu kaygıyı açıkça ortaya koymuştur. Ramallah' ta İsrail askerlerinin Filistin lideri Yaser Arafat' ın karargahına ateş açıp, Ramallah yakınlarındaki iki Filistin mülteci kampını da kuşatması üzerine, Filistin Yönetimi, kamplardaki mültecilere direniş çağrısı yapmıştır. Bunun üzerine İsrail birlikleri Gazze şeridi' ndeki bir kasabayı da işgal etmiştir. İsrail, Batı şeria' daki Ramallah kentinin işgalinin, Filistin ayaklanması başladığından beri yapılmış en büyük askeri operasyon olduğunu bildirmiş, bir ordu sözcüsü, Fransız Haber Ajansı muhabirine verdiği demeçte, “Ramallah' ın işgali, 2000 Eylül' ünde başlayan Filistin intifadası boyunca yürüttüğümüz en önemli askeri hareket oldu” şeklinde konuşmuştur.

Filistin yönetimi, Ramallah' ın İsrail tarafından işgali üzerine, BM Güvenlik Konseyi' nden Filistin topraklarına gözlemci göndermesini istemiş ve Filistinli yönetici Nebil Ebu Rudeyna, Fransız Haber Ajansı' na verdiği demeçte, “Güvenlik Konseyi' nden buraya derhal gözlemciler yollamasını istiyoruz. Bugünkü durumdan İsrail hükümetini sorumlu tutuyoruz” ifadesini kullanmıştır. “BM bu kısıımı durdurmak için kararlar ve önlemler almalı” diyen Rudeyna, “Ramallah' ın işgali ve dün gece Cebaliya' de yapılan katliam, şaron yönetiminin durumu kurtarabilecek bütün fırsatları ortadan kaldırmaktaki kararlılığını gözler önüne seriyor” diye eklemiştir (NTVMSNBC, 13.03.2002).

İşgalin ardından, 29 Mart' ta Türkiye Dışışleri Bakanlığı, yaptığı açıklamada, İsrail' in Ramallah kentinin tamamını işgal etmesine tepkili olduğunun altını çizmiştir. Açıklamada, terör ve şiddetin barışa ulaşmada bir araç olamayacağı belirtilerek, tarafların terör odaklarının arzuladıkları şiddet girdabına kendilerini kaptırmamaları

gerektiği belirtilmiştir. Öte yandan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Uğur Ziyal, İsrail’ in Ankara Büyükelçisi Davit Sultan’ ı bakanlığa çağırarak, Sultan’ a, İsrail’ in, Filistin Devlet Başkanı Arafat’ ın karargahına saldırmasının kabul edilemez olduğunu, Türkiye’ nin terörün her türlüsüne karşı çıktığını söylemiştir. Büyükelçi Sultan da Arafat’ ın canına bir kasıt olmadığını, Türkiye’ nin kaygılarını iletceğini belirtmiştir.

Başbakan Bülent Ecevit ise, yaptığı yazılı açıklamada, İsrail ile Filistin arasındaki çatışmanın Ortadoğu’ yu tehdit eden bir savaşa dönüştüğünü belirterek, İsrail’ in işgal ettiği topraklardan çekilmesini öngören BM Güvenlik Konseyi kararının uygulanması için ABD’ nin, Başbakan Ariel Şaron’ u uyarmasını istemiştir. Arafat ise Başbakan Bülent Ecevit’ ten, bölgede ateşkesin sağlanmasını istemiştir.

Bülent Ecevit yaptığı açıklamada, İsrail’ in Ramallah kentinde başlattığı operasyon sırasında, dört Türk gazetecinin gözaltına alınmasının, basın özgürlüğü açısından kabul edilemeyecek bir durum olduğunu söylemesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin gerildiğinin göstergesi olmuştur (Ayın Tarihi, Mart2002-BYEGM).

1 Nisan’ da Dışişleri Bakanı İsmail Cem de, Cumhurbaşkanlığı, Genelkurmay Başkanlığı ve Başbakanlık tarafından yapılan ortak değerlendirme sonucunda yaptığı yazılı açıklamada, İsrail’ in Filistin’ deki uygulamalarını kınadığını yinelemiştir (Ayın Tarihi, Nisan2002-BYEGM). Yaser Arafat’ ın Türkiye tarafından resmen tanınan bir devlet başkanı olduğunu belirten Bakan Cem, “İsrail hükümetinin yaptığı muameleyi kabul etmiyor ve şiddetle kınıyoruz. Bir devlet başkanına ve onun temsil ettiği millete karşı böyle bir saygısızlığı yapmaya kimsenin hakkı yoktur” şeklinde açıklamalarda bulunmuş ve “Filistin halkının maruz kaldığı muameleyi insan haklarının ihlali olarak niteleyip şiddetle kınarken, Filistin’ in de terör olaylarını önlemek için elinden geleni yapmak zorunda” olduğunu belirtmiştir. Cem’ in İsrail ve Filistin arasında yaşanan olaylarda, Ortadoğu konusunda sorumluluğu bulunduğunu belirttiği Amerika Birleşik Devletleri’ ne, “ABD, önceki bütün barış girişimlerinde, oluşan düzenlemelerde başlıca rolü üstlenmiştir. ABD, bu işlevine ara vermemelidir. Tarafların ikisine de eşit uzaklıkta durarak, kendi etkinliğini, işgalin ve terörün son bulması, barışçı çözümün oluşması yönünde kullanmalıdır” şeklinde çağrı yapmıştır.

İsmail Cem sözlerine, Ortadoğu’ da işgalin, şiddetin ve terörün sona ermesi için somut bir çözüm projesinin ortaya konmasının gerekliliğine işaret ederek devam etmiş, tarafların ve ilgililerin en kısa zamanda bir araya gelip, Ortadoğu Barış Süreci’ nin temel taşları olan Madrid ve Oslo Anlaşmaları zemininde, Arap Birliği’ nce benimsenen; İsrail, Suriye’ nin Golan Tepeleri ve Lübnan’ ın güneyi dahil 1967’ de işgal ettiği Arap topraklarından çekilmesini öngören, Filistinli mülteciler sorununa yapıcı bir çözüm getiren, Başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız Filistin Devleti’ nin İsrail tarafından kabul edilmesini öneren, Suudi Planı da dikkate alınarak, yeni bir adımın atılmasını önermiş, ve “Türkiye, tarihsel ve çağdaş sorumluluğunun gereğini yapmaya devam edecektir” şeklinde sözlerine son vermiştir (Milliyet, 01.04.2002).

Nisan 2002’ nin başında, Türkiye-İsrail ilişkilerinde, Başbakan Bülent Ecevit’ in partisinin Meclis grup toplantısında yaptığı konuşmada, “Filistin halkına karşı, dünyanın gözleri önünde, soykırım uygulanmaktadır” diyerek yeni bir kriz yaratması ve Ecevit’ in sözlerinin Washington’ daki Musevi Lobisi’ nin tepkisini çekmesiyle birlikte, gerginlik zirveye tırmanmıştır. İsrail Başbakanı Ariel Şaron’ un Filistin Devleti’ ni ortadan kaldırmayı amaçladığını söyleyen Ecevit, Şaron yönetimini, diyalog ve barış yerine savaş ve işgali seçmekle suçlayıp, Amerika Birleşik Devletleri’ nin devreye girmemesi halinde “İslam radikalizmi”nin tırmanışa geçeceğini, “şeriatçı örgütlere gün doğacağını” belirtmiştir.

Yaptığı açıklamanın, İsrail ve Yahudiler tarafından tepki çekmesi üzerine, Ecevit “soykırım” sözcüğünün bazı çevrelerde maksadı aşan yorumlara sebep olduğunu belirtmiş, “bu konuşmamda ben, Ortadoğu’ daki olayların yol açabileceği vahim sonuçlara değindim. Sözlerim son gelişmelerden ülkemizde ve bölgemizde duyulan kaygıları yansıtmaktadır” şeklinde bir açıklama yaparak sözlerinin yanlış anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır (Milliyet, 05.04.2002). Daha sonra, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’ in, Amerika Birleşik Başkanı George W. Bush ile yaptığı görüşmede, Türkiye’ nin İsrail’ in güvenlik içinde yaşam isteğini haklı bulduğunu ve terör eylemlerini kınadığını, ancak Filistin halkının yıllardır çektiği sıkıntıların ve hedef olduğu ambargoların gözden uzak tutulmaması gerektiğini söylemesinin ardından, Başkan Bush da, İsrail’ e Filistin kentlerinden çekilmesi gerektiğini söylediklerini, barış

için yol haritasının belli olduğunu, Dışişleri Bakanı Colin Powell' in bölgeye yapacağı ziyaret sırasında tarafları ikna etmeye çalışacağını belirtmiştir.

ABD Başkanı George W. Bush' un, İsrail Başbakanı Ariel Şaron' u telefonla arayarak, İsrail' in Filistin topraklarındaki güçlerini derhal geri çekmesini istemesinden sonra, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, AB Dış Politika Yüksek Temsilcisi Javier Solana, Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov ve İspanya Dışişleri Bakanı Jose Pique, İspanya' nın başkenti Madrid' de düzenledikleri ortak basın toplantısında İsrail' in Filistin topraklarından çekilmesi gerektiğini yinelemişler, ancak gelişmelere karşılık Şaron, “dönülmez bir noktada” olduklarını belirtmiştir (Aydın Tarihi, Nisan2002-BYEGM).

15 Nisan' da ise Türkiye' nin Washington Büyükelçiliği, Başbakan Bülent Ecevit' in, İsrail' in Filistin' e yönelik operasyonlarını “soykırım” olarak niteleyen açıklamasına gelen tepkiler üzerine “ABD’ deki belli tepkilere karşı Başbakan Bülent Ecevit’ in yanıtı” başlığını taşıyan yazılı bir açıklama yayımlamıştır. Ecevit, İsrail’ in Filistin’ deki eylemlerini “soykırım” olarak niteleyen sözlerine açıklık getirerek, bu sözün neden olduğu yanlış anlamalardan üzüntü duyduğunu ifade etmiştir.

Başbakan Ecevit’ in açıklamasında, “Hükümetim ve ben, Ortadoğu’ daki trajik gelişmeleri büyük endişeyle ve yakından izliyoruz. Son günlerde, içinde buldukları bu çıkmazın üstesinden gelebilmeleri amacıyla her iki tarafa da dostluk elini bir kez daha uzattım. Barış Süreci’ nin devam etmesine katkıya yönelik ilgim ve kararlılığım sürecektir” ifadeleri kullanmıştır. Açıklamada, “Son günlerde pek çok vesileyle her iki tarafa da bu çıkmazın üstesinden gelmek için Türkiye’ nin endişelerini ve her şekilde yardıma hazır olduğunu ifade ettim. Türkiye daima İsrail ve Filistinlilerin her ikisinin de yakın dostu oldu. Türkiye’ nin dengeli yaklaşımı on yıllardan beri değişmeden kaldı. Bu yaklaşım aynı zamanda Türk milletinin Ortadoğu’ da barışın üstün gelmesini görme beklentisi ve arzusunu yansıtıyor” denilmiştir. Ecevit’ in açıklamasında, “Sadece bir açıklamamda kullandığım tek bir söz, Musevi Amerikalılar ve İsraili dostlarımız arasında şaşkınlığa neden oldu. İkinci Dünya Savaşı’ ndaki acıları ve tahayyül edilemez kayıpları, insanlığın vicdanında derin iz bırakan Musevi dostlarımızın tepkisini ve duygularını çok iyi anlıyorum. Niyetim kesinlikle Musevi halkını gücendirmek değildi.

Her iki taraftan da masum insanlar üzerinde sergilenen son rahatsız edici şiddet, durumun ağırlığının altını çizmek için benim bu sözü kullanmama yol açtı. Sebep olduğu yanlış anlamalardan üzülüm’’ ifadeleri yer almıştır (Aydın Tarihi, Nisan2002-BYEGM).

Ecevit’ in açıklamasının ardından, New York Times gazetesinin 9 Nisan 2002 tarihli sayısında yayımlanan bir haberde, İsrail’ in, başka bir Müslüman liderden gelseydi bu açıklamayı önemsemeyeceği, ancak Türkiye, İsrail’ in bölgedeki en iyi dostu durumunda olduğundan, Ecevit’ in kelime seçiminin, her iki ülke için olduğu kadar ABD için de stratejik bir önemi olan ilişkide gerginliğe, dikkat çeken protestolara, neden olduğu belirtilmiştir.

Emekli bir Türk diplomatı olan eski Dışişleri Bakanı İlder Türkmen de, “Ortadoğu’ da ortak çıkarlarımız var ama sorun şimdi Filistin’ e olanlarla bu ilişkiyi sürdürüp sürdüremeyeceğimiz” gerçeğidir demiştir.

Öte yandan, muhalefetteki İslam yanlısı politikacılar, Türkiye’ nin İsrail ile olan ilişkilerinin yeniden değerlendirilmesini istemiş ve orta görüşü yansıtan politikacılar ve gazeteler de saldırgan olarak tanımlayarak İsrail’ i kınamada birleşmişlerdir. New York Times’ in haberinde, “Türk politikacıların, İsrail’ i ne kadar çok eleştirmek isteseler de derin askeri ve ekonomik bağlarla kısıtlanmış durumda oldukları, bölgedeki diğer hükümetler İsrail’ i dışlarken Türklerin kucakladığı” şeklinde yorumlanmıştır (New York Times, 10.04.2002).

İsrail’in Türkiye Büyükelçisi David Sultan da gelişmelerin ardından, “Aynı bölgede yaşıyoruz ve aynı gerçekle karşı karşıyayız” şeklinde açıklamada bulunmuştur. İki ülke arasındaki dostluğu her zaman olduğundan daha güçlü olarak nitelendiren Sultan, “İsrail ve Türkiye’ nin Ortadoğu barışı konusunda aynı fikirde olduğunu” söylemiş, ancak karşılıklı ilişkilerde gerginlik olduğunu kabul etmemiştir. Birçok uzman da, Türkiye’ nin güvenlik çıkarlarının, İsrail Başbakanı Ariel Şaron’ un politikaları konusundaki görüşlerinden önde geleceğini belirtmiştir (Financial Times, 11.04.2002-DBT).

Türk-İsrail ilişkileri, Türkiye’ nin Washington’ daki nüfuzunu ikiye katlamış, İsrail yanlısı lobi, Türkiye’ nin daha fazla uluslararası yardım ihtiyacını savunmuş, Yahudi

Amerikan organizasyonları, Amerikalı Ermenilerin, 1915-1921 yılları arasında Türkiye’ de Ermenilerin öldürülmesinin soykırım olarak tanınması için yaptıkları girişimlere karşı Türkiye’ nin lehine lobi yapmıştır. Ecevit’ in “soykırım” açıklaması üzerine, Washington’ da Yahudi Amerikalılar Komitesi’ nde stratejik araştırmalar yöneticisi olan Barry Jacobs, “Türkiye lehine çok çaba gösterdik” demiş, bu yüzden, Ecevit Ankara’ da parti toplantısında Filistinlilere karşı soykırım uygulandığını söylediğinde Jacobs’ un organizasyonu ve diğer Yahudi Amerikalılar grupları öfkelenmiştir. B’nai B’rith ve Anti-Defamation League gibi dokuz organizasyon, Türk liderine, sözlerinin “gerçekleri yansıtırken hatalı” olduğunu söyleyen bir mektup göndermiş, İsrail ise diplomatik şikayetde de bulunmuştur. Türk hükümetinin üst düzey bir yetkilisi ise, “Türkiye’ nin, İsrail ile ilişkileri sağlam temellere oturmaktadır. Bu ilişkilerin bölgede barışı sağlama yönünde önemli bir rol oynayacağına inanıyoruz” şeklinde konuşmuştur. Büyükelçi Sultan’ ın, “İsrail Ecevit’ in açıklamasından tatmin oldu” demesine rağmen, gazetede, “İsraillilerin bunu unutmaya niyetleri yok”tur yorumu yer almıştır (New York Times, 10.04.2002).

Yaşanan krizin ardından, ağustos ayının başında Başbakan Ariel Şaron, Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Zeki Çakan’ la yaptığı, Kudüs’ teki görüşmede, İsrail’ in gelecek 20 yıl boyunca, Türkiye’ den 1 milyar metreküp su satın alacağını açıklamıştır.

Taraflar, maliyeti 800 milyon ile 1 milyar dolar arasında olan proje kapsamında, İsrail’ in 20 yıllık bir süre boyunca yılda 50 milyon metreküp su (İsrail’ in tatlı su tüketiminin yüzde 2,5’ i) ithal etmesi konusunda anlaşmışlardır. Görüşmede, Şaron’ un Özel Kalem Genel Direktörü Avigdor Yitzhaki ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı müsteşarının eş başkanlığında kurulacak ortak bir komisyonun su fiyatı, taşımacılık, teknolojik konular ve riskin her iki hükümet arasında paylaşılmasını müzakere etmesi kararlaştırılmıştır. Şaron’ un açıklaması, İsrail firmalarının 20 milyar dolarlık Güney Doğu Anadolu’ daki sulama projesinden(GAP) pay almalarının yolunu açmış, proje kapsamında 700 milyon dolarlık altyapı ihalesi kazanan İsrail firmalarının işi almaları konusunda anlaşılmıştır.

Yitzhaki, su ithal edilmesi kararının “iki ülke arasındaki karmaşık ilişkilere bağlı siyasi-stratejik mülahazalar dolayısıyla” alındığını söylemiş ve “...projenin başarı kazanması

bizim için çok önemli. Çünkü böyle olmazsa, bu, İsrail' in stratejik anlamda kayıplara uğramasına yol açabilir” şeklinde konuşmuştur (Ha'aretz, 07.08.2002). Su konusunun Ortadoğu' da ne kadar önemli ve stratejik bir konu olduğu göz önüne alındığında, iki ülke arasındaki ilişkilerin önemi, böyle bir uzun soluklu anlaşma ile pekiştirilmiştir.

Ramallah' taki karargahında, İsrail tankları tarafından kuşatma altında bulunan Arafat ile, Başbakan Bülent Ecevit, 23 Eylül tarihinde bir telefon görüşmesi yapmış, görüşmede Arafat, bütün dünya ile bağlantısının büyük ölçüde kısıtlandığını bildirmiştir. Ecevit ise “Gerekirse bir arabuluculuk işlevini üstlenmeye hazırız” sözlerini sarf etmiş, ancak daha sonra bu sözlerini düzelterek, “şu koşullarda arabuluculuk görevi fazla iddialı olur. Biz iki grup arasındaki ilişkileri daha etkili duruma getirmek için pek çok şeyi yapabilecek durumdayız” şeklinde konuşmuş ve tarafların Türkiye' de bir araya getirilebileceğini söylemiştir.

Görüşmenin ardından basına bir açıklama yapan Ecevit, Türkiye' nin İsrail Büyükelçisi' nin Arafat ile görüşmek için görevlendirildiğini, İsrail makamlarının Büyükelçi' nin Arafat ile görüşmesini engellediğini belirtmiş, İsrail' e karşı eylemlerini sürdüren terörist gruplar için de; “Sayın Arafat' ın bunları önleyebilme olanağı ortadan kalkmış durumda. Otoritesini, yetkilerini kullanamıyor. Bu durumda, İsrail ile Filistin arasında barış sağlanması da büyük ölçüde ortadan kalkmış, zorlaşmış bulunuyor” diye eklemiştir. Ayrıca Ecevit, “İsrail makamlarının en azından Arafat' ı etkisiz duruma getirmek için girişimlerde” bulunduğunu, bu durumun da “uzlaşma olasılığını büyük ölçüde ortadan kaldırdığını” söylemiş, gerek Filistinliler' in gerekse İsraililer' in Türkiye' ye güven duyduğunu belirterek, “Biz onları Türkiye' de biraraya getirmek isteriz. Bunun faydalı olacağını düşünüyoruz. İki taraf da bunu kabul ediyor ama nedense bu konudaki girişimler etkili duruma gelmiyor” şeklinde sözlerine devam etmiş ve bu görüşmelere Şaron' un da dahil olabileceğini veya başka bir yol bulunabileceğini belirtmiştir (Radikal, 23.09.2002).

Arafat ile görüşmesinin ardından, Ecevit, Ariel Şaron' a mektup göndererek, Filistin kentlerine ve Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat' ın karargahına yönelik kuşatmanın kaldırılmasını istemiş, uzun ve huzurlu bir dönemden sonra terörist saldırıların tekrar başlamasından duyduğu üzüntü ve kaygıyı dile getirerek, Filistin kentlerini kuşatarak

bölgeye huzur ve barış getirmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Arafat' a yönelik kuşatmanın da, soruna çözüm bulmak için çare olmadığını kaydeden Ecevit, bölgedeki İsrail tanklarının bir an önce çekilmesi gerektiğini de vurgulamıştır ve Türkiye' nin bu soruna çözüm bulma konusunda her türlü katkıyı sunmaya hazır olduğunu bildirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W. Bush' a da bir mektup yazan, Ecevit, mektupta çözümün kuşatma yoluyla bulunamayacağını, Arafat' a yönelik kuşatmanın kaldırılması için, Amerika Birleşik Devletleri' nin, İsrail üzerindeki nüfuzunu kullanmasını istemiştir (Hürriyet, 27.09.2002).

Nihayet, gelişmeler üzerine 29 Eylül' de, ABD' nin Irak politikası İsrail Başbakanı Ariel Şaron' un inadına galip gelmiş ve İsrail, Filistin lideri Yaser Arafat' ın Batı Şeria' nın Ramallah kentindeki karargâhına yönelik kuşatmasını gevşetmek zorunda kalmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W. Bush' un Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi' nin, 19 Eylül' den beri süren kuşatmanın bitirilmesi kararını görmezden gelen Şaron' a yazdığı mektubun ardından, İsrail tankları Ramallah' ı terk ederken, İsrail birlikleri de karargâh binasının dışına çekilmiş, ancak askerlerinin belli bir uzaklıkta bekleyeceğini duyurmuştur. Filistinliler, bu kısmi çekilmeyi “zafer” olarak nitelese de, Arafat, “bu çekilme değil, birkaç metre öteye kaymak. Dünyayı kandırmak istiyorlar” demekten geri kalmamıştır (Radikal, 30.09.2002).

Türkiye-İsrail ilişkilerinde, politik açıdan gerginlik yaşanan bu dönemde, ticari, ekonomik ve askeri işbirliğine ilişkin yakınlaşmalar olmuştur. 2 Ekim' de, Türk ordusu, İsrail Savunma Sanayii ile yaptığı süregelen en büyük askeri ihaleyi onaylamış ve bu anlaşma, ilk aşamadaki modernizasyon bedeli 700 milyon dolar civarında olan “Patton” tipi 170 adet Türk tankının modernizasyonunu öngörmüştür. Maarev gazetesi, Türkiye' nin, ihalenin sonucunu son ana bırakarak, İsraili yetkililerin gerilmesine neden olduğunu belirterek, gelişmeyi “İsrail güvenlik sanayii yetkilileri, ihalenin kabul edilmesi haberini duyunca, sonunda gülümsediler” yorumuyla yayımlamıştır.

Türk tanklarının modernizasyonu, 25 İsraili ve yabancı firmanın iş yapması anlamına geldiğinden ve İsraili firmaların yüzde 17' sinin iflasın eşiğinde olduğundan ötürü, bu anlaşma İsrail ekonomisi için büyük önem arz etmiştir (AsSafir, 04.10.2002-DBT).

Tank modernizasyonu anlaşmasından sonra, Türkiye-İsrail ortak Nitelikli Sanayi Bölgeleri' nin(QIZ) kurulmasına ilişkin kanun da, Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisi' nde, 7 Ekim 2002 tarihinde onaylanmıştır. QIZ' lerin sunduğu en büyük avantaj, bu bölgelerde üretilen malların ABD' ye gümrük vergisi ve kota sınırlaması olmaksızın ihraç edilebilmesidir. QIZ' lerin sağladığı önemli avantajlar ise şunlardır:

- ABD pazarına gümrük vergisiz ve kotasız girme imkânı
- Gelir vergisi ve sosyal sigorta kesintilerinden muafiyet
- Yabancı döviz kullanımına tahdit getirilmemesi
- Yabancı sermayeye herhangi bir kısıtlama olmaması
- Sermaye, kâr ve ücretlerin serbestçe transfer edilebilmesi
- Herhangi bir faaliyet süresi kısıtlamasının olmaması.

Son dönemde gerginleşen Türkiye-İsrail ilişkilerine daha ılımlı bir hava getiren bu gelişme, İsrail-Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ticari ilişkilerinin de gelişmesine yol açan stratejik ticari işbirliği kapsamında önemli bir adım olmuştur (Dünya Bülteni, 11.02.2006). Ancak İsrail' in operasyonları sırasında sivil halka zarar vermesinden dolayı Türk Dışişleri Bakanlığı' ndan, yapılan yazılı açıklamada, İsrail ordusunun 17 Ekim' de Gazze Şeridi' ndeki Refah mülteci kampına düzenlediği operasyonda aralarında çocukların da bulunduğu sivillerin öldürülmüş olmasından derin üzüntü duyulduğu kaydedilmiş, İsrail' in operasyonları sırasında aşırı güç kullanılması nedeniyle sivil halka zarar verilmesinin kınandığı ve İsrail makamlarının bu konuda çok daha duyarlı davranması beklentisi dile getirilmiştir (Hürriyet, 19.10.2002).

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de, İstanbul' da düzenlenen İslam Konferansı Teşkilatı(İKT) Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi' nin(İSEDAK) 18. toplantısının açılış oturumunda yaptığı konuşmada, Ortadoğu' yu derinden etkileyen ve tüm İslam dünyasında büyük üzüntü ve kaygıyla karşılanan gelişmelere değinerek, "İsrail' de ve Filistin topraklarında yaşanan şiddet olayları, pek çok can kaybına yol

açmaktadır. Dileğimiz, Ortadoğu’ da şiddet sarmalına son verilerek sağduyunun egemen kılınması, barış sürecinin canlandırılmasıdır” diyerek tepkisini dile getirmiştir (Aydın Tarihi, Ekim2002-BYEGM).

Ticari ve ekonomik anlamda ilerletilen işbirliğine rağmen, siyasal anlamda, Başbakan Bülent Ecevit’ in “soykırım” nitelemesi ile başlayan gerginlik hassasiyetini korumuş, fakat ilişkiler düzeyli bir biçimde devam ettirilebilmiştir.

BÖLÜM 4: AKP İKTİDARI VE SONRASINDA İSRAİL' LE İLİŞKİLER

Adalet ve Kalkınma Partisi' nin, 3 Kasım 2002 seçimleri sonrası, en çok oyu alıp, kamuoyunun büyük bir kısmının desteğiyle iktidara gelmesiyle, Türk siyasi hayatında yeni bir dönem açılmıştır. Daha önceki “Refah Partisi” deneyiminden ders alan yeni iktidar, iç politikaya yönelik olarak başlarda keskin İslami söylemlerden kaçınmış, içinden geldiği Milli Görüş geleneğinin düştüğü hataları göz önünde bulundurarak ılımlı ve uzlaşmacı bir siyaset takip etmeye çalışmıştır.

Dış politika konusunda ise, başlangıçta ağırlığın AB' ne entegrasyon sürecine verildiği görülmüştür. Bunun temel sebepleri olarak, 11 Eylül sonrası ABD' nin “ya bizdensiniz ya da karşı tarafta” söylemi ve AKP' nin komşularla sıfır problem-“kazan-kazan” türü politikalarının çatışacak görüntüsü ile 1 Mart 2003' te TBMM' de oylanmış tezkerenin sonucunun olumsuz çıkmasıyla ABD' nin Türkiye üzerine uygulayabileceği sert cezalandırma politikalarını tek başına karşılamak yerine paralel politikalar uygulanarak AB' den destek alınabileceği görüşünün ağır basması söylenebilir.

AKP' nin dış politika yapımında iki ana eksenin olduğu söylenebilir .Birincisi ABD ile ilişkilere daha fazla önem veren Ömer Çelik ,Cüneyt Zapsu, Şaban Dişli ve Egemen Bağış' tan oluşan eksen; ikincisi ise, çok boyutluluğa, komşularla ilişkilerde bazen ABD' ne rağmen işbirliği geliştirmeye önem veren Abdullah Gül, Ahmet Davutoğlu ve Murat Mercan' ın oluşturduğu düşünülebilecek eksendir. Başbakan Erdoğan ise dış politika konjonktürüne bağlı olarak bu iki eksenin de tamamlayan ve yönlendiren lider konumundadır. ABD ve İsrail ile ilgili konularda birinci eksenin, komşularla ilişkiler ve İslam dünyası ile ilgili konularda ikinci eksenin söylemlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. AB konusunda ise her iki eksen ve Erdoğan arasında görüş birliği mevcuttur (İnat ve Duran, 2005:18-19).

Kendisini ılımlı ve demokratik bir parti olarak lanse eden Adalet ve Kalkınma Partisi' nin genel başkanı olarak Recep Tayyip Erdoğan, Huntington' un “Medeniyetler Çatışması” tezine karşı çıkarak “Medeniyetler Uzlaşması” söylemini benimsemiştir. İktidara geldikten kısa bir süre sonra, Newsweek dergisine verdiği röportajda,

kendisine İsrail ile olan ilişkilerin geleceğine yönelik soruya, “İsrail ile ilişkilerimiz devam edecektir... Hiçbir şekilde Yahudi karşıtı değiliz” şeklinde cevap vermiştir. Partisinin İslami konumu hakkında da, “partimiz İslami bir oluşum değildir, dine dayanmamaktadır. Türk medyası bizi bu şekilde lanse etmektedir,” yorumunu yapmıştır (Newsweek, Vol 140, Issue 21, 2002).

Başbakan Erdoğan’ ın, İsrail ile olan ilişkilerimiz aynı oranda devam edecektir demesine karşın, Türkiye seçimlerini Adalet ve Kalkınma Partisi’ nin kazanması, kamuoyunda, Arap ülkelerinin, İslamcı Türklere yönelik bakışlarını değiştirmesi ve Ankara ile ilişkilerini her alanda düzeltmeye çalışması beklentisi uyandırmıştır.

Erbakan’ lı Refah-Yol hükümeti döneminde, Araplar, özellikle de Arap dünyasında karar gücünü elinde bulunduran, ana eksen niteliğini taşıyan, Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan yönetimleri, Türk hükümeti ile ilişkilerinde bir çok pürüz yaşamıştır.

Suriye yönetimi, o dönemde Erbakan hükümetinin PKK ile işbirliğine son verme ve lideri Abdullah Öcalan’ ı Şam’ dan çıkarma isteğini geri çevirmiş, ancak Refah-Yol hükümeti düştükten sonra, Türkiye’ den gelen resmi isteğe uyarak Öcalan’ ı sınır dışı etmiştir. Mısır ve Suudi Arabistan yönetimleri ise Erbakan hükümetinin İslami yapısından ve bazı Arap İslami gruplarla kurduğu ilişkilerden memnun kalmamıştır. Ortadoğu Barış Süreci’ nde Filistin Kurtuluş Örgütü dahil tüm Arap Dünyası İsrail’ in elini sıkma yarışına girmişken Erbakan’ ın soğuk duruşu Refah Partisi’ ni dış destekten mahrum bırakmıştı (Dursunoğlu, 2005:330).

Ancak Adalet ve Kalkınma Partisi, kendini salt bir İslamcı parti olarak değil, yenilikçi bir kitle partisi olarak ortaya koymuş, kurulan yeni hükümetin içinde, eski bir diplomat ve Arap işleri uzmanı olan Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış gibi, Arap dünyası ile sıkı ilişkileri olan bazı kişilere görev vererek, ilişkilerin seyri için olumlu bir hava yaratılmasını sağlamıştır (El Kuds El Arabi, 29.11.2002-DBT).

Aralık ayının sonlarında, kurulan yeni hükümet, İsrail Genelkurmay Başkanı ile Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı’ nı Ankara’ da ağırlamış, İsrail üst düzey yetkililerine, temaslar sırasında Türkiye tarafı, Arap ülkelerinin tepkisini çekmemesi için İsrail’ in Irak konusundan uzak durması gerektiğini hatırlatmıştır.

Görüşmelerin gündeminde, Amerika Birleşik Devletleri' nin yaklaşan Irak operasyonu ve Türkiye-ABD-İsrail ortak deniz tatbikatı yer almıştır. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal, görüştüğü İsraili meslektaşısı Yoav Biran' a, "Arap ülkelerinin tepkisi olacaktır. Irak konusundan mümkün olduğu kadar uzak durun. Mümkün olduğu kadar az açıklama yapın. Savaş çıkarsa hedeflerden birisi de siz olabilirsiniz." uyarısında bulunmuştur. Biran ise, Irak' ta yapılacak bir operasyonun kendi savaşları olmadığını, bu yönde menfaatlerinin de bulunmadığını; ancak bu operasyonun mutlaka kendilerini etkileyeceğini söylemiştir.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, resmi konuğu olarak Türkiye' ye gelen, İsrail Genelkurmay Başkanı Korgeneral Moshe Yalon ile, İsrail-Türkiye ilişkileri, ortak tatbikat ve bölgesel sorunların yanı sıra Irak konusunda görüşmelerde bulunmuştur (Zaman, 24.12.2002).

4.1 Şaron' un İktidara Gelişi

28 Ocak 2003 İsrail seçimlerini ise, Ariel Şaron' un genel başkanlığındaki Likud Partisi' nin kazanması, hem Ortadoğu Barış Süreci' nin geleceği, hem de Türkiye-İsrail ilişkilerinin nasıl bir seyirde devam edeceği konusunda çeşitli spekülasyonlara sebebiyet vermiş, İsrail halkının politik görüşünün sağa kaydığı ve Ortadoğu Barış Süreci' nin sonunun geldiği şeklinde yorumlara yol açmıştır. Seçim sonuçlarını değerlendiren Filistinli üst düzey yetkililer de, Likud Partisi' nin seçimlerden zaferle ayrılmasının, şiddete "gaz" vereceğini ve Barış Süreci' nin dondurularak durumun daha da kötüleşeceği yorumu yapmışlardır. (Hürriyet, 29.01.2003)

Irak Savaşı ve buna paralel ilerleyen İsrail-Filistin barış çabaları açısından kritik olan dönemde, Şam' da görüşmeler gerçekleştirmesi beklenen Abdullah Gül, Amerika Birleşik Devletleri' nin baskısı ve Dışişleri ile Genelkurmay' ın telkinleri sonucunda, söz konusu ziyaretini ertelemiş, erteleme için de Musul ve Kerkük' te son günlerde yaşanan gelişmeleri gerekçe göstermiştir.

İsrail' in Yaser Arafat' ı kuşatma altına alması ve bölgede kanlı operasyonlar yürütmesi nedeniyle son yedi yılın en kötü dönemini yaşayan Türkiye-İsrail ilişkileri, AKP Hükümeti' nin iktidara gelmesi ve bu tarihe kadar İsrail' le 'sıcak temas' kurmamak için

çaba harcaması sebebiyle, aynı seyirde devam etmiştir. İsrail’ de yeni hükümetin kurulmasından sonra, Ortadoğu’ da Irak Savaşı sona yaklaşırken, Amerika Birleşik Devletleri’ nin bölgedeki en iyi müttefiki ve Arap dünyasının hedefi olan İsrail’ in Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Silvan Shalom, 14 Nisan 2003 tarihinde, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ ün davetlisi olarak Türkiye’ ye gelmiştir. Ziyaretin, Filistin kabinesinin oluşturulması ve Batılı devletlerin Irak Savaşı’ na paralel olarak “iki devlet çözümü”nü öne çıkardığı bir dönemde gerçekleşmesi de dikkat çekmiş, AKP hükümetinin İsrail Başbakanı Ariel Şaron’ a tepkisinden kaynaklanan soğukluğun giderilmesi yönündeki en önemli adım olarak nitelendirilmiştir (Radikal, 14.04.2003).

Abdullah Gül ve Silvan Shalom, Dışişleri Konutu’ ndaki görüşmelerin ardından ortak basın toplantısı düzenlemiş, ABD’ nin Suriye’ ye yönelik suçlamalarının hatırlatılması üzerine, ”...savaşın sadece Irak’la sınırlı kalması ve bir an önce istikrar sağlanması” gerektiğini belirten Gül, “Türkiye olarak bölgedeki asli unsurlardan biriyiz, çatışmalardan zarar gören bir ülkeyiz. Suriye ve İran komşularımız ve komşu ülkelerle ilişkilerimizi en iyi tutmak için çabalyoruz. Bölgede istikrar sağlanması İsrail de dahil herkese hizmet edecektir” şeklinde konuşmuştur. Konuk bakan Shalom ise aynı soru üzerine, Suriye’ ye yönelik suçlamalar yönelterek, bu ülkenin terör örgütlerinin faaliyetlerine izin verdiğini savunmuştur. Şam yönetimiyle Hizbullah terör örgütü arasında ilişki olduğunu iddia etmiş ve Şam havaalanının önemli bir sevkiyat merkezi olduğunu belirtmiştir. Shalom, “Maalesef bunları engellemek için bir şey yapmıyorlar. Tam tersine cesaret veriyorlar. Terör örgütleri, faaliyetlerini Suriye içinde sürdürüyor. Bu da bizce mutlaka durdurulmalı. Suriye’ nin bizimle de ortak sınırı var. Tabii ki barış istiyoruz. Eğer Şam olumlu bir adım atarsa o zaman tabii ki bu, yeni bir atmosfer getirecektir” şeklinde eklemiş ve İsrail’ in Irak savaşında bir rol oynamadığını, bunun aksine yapılan açıklamaların propaganda amaçlı olduğunu belirterek, bu yönde açıklama yapanların kendi halklarına ve Arap dünyasına mesaj vermeye çalıştığını kaydetmiştir (Radikal, 14.04.2003).

Görüşmede İsrail’ in Filistin topraklarında yeni yerleşim yerleri kurmaması gerektiğini de belirten Gül, Shalom’ a Filistin sorununun çözümü için İstanbul’ da geniş katılımlı bir zirve yapılmasına yönelik öneride bulunmuştur. Filistin sorununda Barış Süreci için hazırlanan yol haritasını BM, ABD, Rusya ve AB’ nin kurduğu bir “dörtlü” yapı

tarafından geliştirildiğini anımsatan Shalom da Türkiye' nin katkısı konusunda, "Türkiye de AB' nin bir parçası olacağı için umuyoruz ki, o da katkıda bulunacak" şeklinde açıklamada bulunmuştur (Milliyet, 15.04.2003).

Bu ziyaretin İsrail ve Türkiye' nin yeni hükümetlerinin karşılıklı ilişkiler ve bölge sorunlarına bakış açılarını yansıtması açısından önemi büyüktür. Basın toplantısında görüldüğü üzere Türkiye' nin komşularıyla iyi ilişkiler oluşturmak ve bölgesel istikrar AKP hükümetinin temel politikası haline gelmiştir. Bu noktada İsrail ve ABD' nin politikaları ile çeliştiği görülmektedir.

4.2 Yol Haritası Planı

Shalom' un Türkiye ziyaretinin ardından, İsrail-Filistin Barış Süreci adına, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya arabuluculuğunda, "yol haritası" olarak adlandırılan ve 2005 yılında bağımsız Filistin devletinin ilanını amaçlayan bir plan taraflara sunulmuştur.

Amerikan Dışişleri Bakanı Powell da, Ortadoğu barışı konusunda hazırlanan "yol haritası" na destek sağlamak için gittiği İsrail' de, Dışişleri Bakanı Silvan Şalom ile bir araya gelerek, 2005' e kadar Filistin devletinin kurulmasını öngören Ortadoğu yol haritasını uygulamaya başlamanın zamanının geldiğini belirtmiş olması, Amerika Birleşik Devletleri' nin konuya hassasiyetini ortaya koyan bir adım olmuştur.

26 Mayıs' ta, İsrail Savunma Bakanı Şaul Mofaz Ankara' ya ziyarette bulunmuş ve Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül ile bir araya gelmiştir. Görüşmenin ardından yapılan ortak basın açıklamasında; Gönül, İsrail ile Türkiye arasında siyasi, ekonomik, bilimsel, teknolojik ve askeri alanlardaki işbirliğinin karşılıklı çıkarlar temelinde geliştiğine dikkat çekmiş, Mofaz' ın ziyaretinin, iki ülke arasındaki ilişkileri her alanda geliştirmeye verilen büyük önemin somut bir örneği olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca Gönül, görüşmede, ikili siyasi-ekonomik ilişkiler, İsrail Filistin sorunu, askeri işbirliği ve belli savunma sanayi projelerinde görüş alışverişinde bulduklarını ifade etmiş, Filistin Yasama Konseyi tarafından yeni Filistin hükümetinin onaylanmasının ardından dördüncü yol haritasının İsrail ve Filistin taraflarına sunulması ve Mahmut Abbas' ın Filistin Ulusal Hükümeti Başbakanı olarak atanmasının, adil ve sürekli barış için

umutları arttırdığını vurgulamıştır. Türkiye' nin bu konuda bir konferansa ev sahipliği yapmayı önerdiğini belirten Gönül, "Barış Süreci' ne yardımcı olacaksa, Türkiye aktif rol almaya hazır olduğunu beyan etmiştir. Teklifi halen geçerlidir" diye konuşmuştur (Hürriyet, 26.05.2003).

Türkiye'nin, İsrail-Filistin arasında barışın sağlanmasını amaçlayan "yol haritası"na, Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül' ün açıklamalarından da anlaşıldığı üzere, destek verdiği görülmüş, Haziran ayının başında, Başbakanlık Basın Merkezi tarafından yapılan açıklamada, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan' ın, Filistin Başbakanı Mahmut Abbas ve İsrail Başbakanı Ariel Şaron ile telefonla görüştüğü ve Erdoğan'ın da Türkiye' nin Ortadoğu barışı için öngörülen, iki devletli çözüm formülünü içeren "yol haritası"na destek verdiği açıklanmıştır. Şaron da, Türk-İsrail ilişkilerinin daha da gelişmesini umduklarını, Ortadoğu sorunuyla ilgili bir konferans yapılacaksa, bunun Türkiye' de olması gerektiğini belirtip, Erdoğan' ı İsrail' e davet etmiştir.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Şaron' dan önce, Filistin Başbakanı Mahmut Abbas ile görüşmüş, Türkiye' nin Filistin-İsrail sorununun çözümüne yönelik yol haritasını kuvvetle desteklediğini belirtmiş, tarafların güvenli ve tanınmış sınırlar dahilinde, yan yana yaşayan iki devlete dayalı çözüm çabalarına Ankara' nın yardımcı olmaya kararlı olduğu mesajını vermiştir. Filistin Başbakanı Abbas ise, yakında Filistin Dışişleri Bakanı' nı Türkiye' ye göndereceğini, kendisinin de Türkiye' yi ziyaret etmeyi planladığını bildirmiştir (NTVMSNBC, 08.06.2003).

Erdoğan' ın Şaron ve Abbas ile gerçekleştirdiği telefon trafiğinin ardından, Türk Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 2003' ün Sonbaharı' nda işgal altındaki Filistin topraklarının yanı sıra Tel Aviv' i ziyaret etmeyi planlamıştır. Diplomatik kaynaklarda ise, İsrail' in, Gül' ün, Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat ile görüşmede ısrar etmesi durumunda, Tel-Aviv' e kabul edilmeyeceği yönünde haberler yer almış ve İsrail, Türk Dışişleri' ne bir mesaj göndererek, Gül' ün bölgeye yapacağı ziyaret sırasında, Başbakan Ariel Şaron' la görüşmesi için, İsrail' in, Arafat' la görüşmemesini şart koştuğunu belirtilmiştir.

Bu durum, yabancı yetkililere, Arafat ile görüşmemeleri yönünde baskı uygulayan İsrail' in, Filistin Devlet Başkanı Arafat' ı soyutlama siyasetinin somut bir göstergesi olmuştur (El Hayat, 15.06.2003-DBT).

Türk ve İsrail hükümeti arasındaki yakınlaşma, Türk askeri üst düzey yetkililerden, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök' ün, 3 Temmuz 2003 tarihinde, İsrail' i ziyaretiyle, Ortadoğu barışının kritik bir dönemecten geçtiği esnada, askeri kanada da sıçramıştır. İsrail Genelkurmay Başkanı Moşe Yalon' un davetine cevaben, altı yıl aradan sonra İsrail' e giden ilk Türk Genelkurmay Başkanı olan Özkök, Yalon' la askeri işbirliğinin genişletilmesini karara bağlamıştır (Radikal, 04.07.2003).

Özkök' ün İsrail ziyaretinin üzerine, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, resmi temaslarda bulunmak üzere 8 Temmuz' da, Türkiye' ye gelen İsrail Cumhurbaşkanı Moşe Katsav' ı kabul etmiş, baş başa ve heyetler arası görüşmelerin ardından Cumhurbaşkanı Sezer ve Katsav ortak basın toplantısı düzenlemiştir. Cumhurbaşkanı Sezer, toplantıda “İki ülke arasındaki iyi ilişkileri ve kapsamlı işbirliğini daha da geliştirme yönünde güçlü ve ortak bir kararlılığa sahip bulunduğumuzu belirledik” şeklinde açıklamada bulunmuş, ikili ilişkilerin hiçbir üçüncü ülkeye karşı olmadığını da belirten Cumhurbaşkanı Sezer, bu ilişkinin bölgesel barış ve istikrara katkı yapacak şekilde yürütüldüğünü bildirmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer ayrıca, İsrail-Filistin uyuşmazlığını da ayrıntılı olarak ele aldıklarının da altını çizmiştir.

İsrail Cumhurbaşkanı Moşe Katsav iki günlük Türkiye ziyareti sırasında, İstanbul' da Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi' nin düzenlediği çalışma yemeğine de katılmış ve konuşmasında, Ortadoğu' daki 5 ülkenin (Türkiye, İsrail, Filistin, Mısır ve Ürdün) bir ekonomik işbirliği kurmasını önermiş ve bu topluluğa isteyen diğer bölge ülkelerinin de katılabileceğini belirtmiştir.

Türk diplomasisinin de bu bağlamda, “yol haritası” çerçevesindeki çabalara aktif destek vermeye, hatta müzakerelere ev sahipliği yapmaya hazır olduğu, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer dahil, Türk liderlerinin Katsav ile yaptığı görüşmelerde bir kez daha vurgulanmıştır.

Katsav' ın ziyaretine 100' e yakın İsraili işadammının katılması, ilişkilerin ekonomik boyutuna verilen büyük önemin de altını çizmiştir. Manavgat suyunun İsrail' e ihracı ile ilgili anlaşmanın, Temmuz sonunda imzalanacağını açıklanması ve İsrail' in Güney Doğu Anadolu Projesi' ne 600 milyon dolarlık yatırım yapacağını açıklaması, Katsav' ın, Ankara' daki temasları sonunda ortaya çıkan iki somut gelişme olmuştur. Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi Yönetim Kurulu Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu da, bu tür ekonomik atılımların ilişkilere ivme kazandırdığını belirtmiştir (Kohen, Milliyet, 10.07.2003).

Türkiye-İsrail arasındaki ilişkilerin, Nisan 2002' de, Başbakan Bülent Ecevit' in partisinin Meclis grup toplantısında yaptığı konuşmada, "Filistin halkına karşı, dünyanın gözleri önünde, soykırım uygulanmaktadır" şeklindeki sözlerinin yarattığı kriz ile, ekonomik, askeri ve savunma sanayisi anlamında durağanlaşmasının ardından, 2002 Kasım' ında, Adalet ve Kalkınma Partisi' nin iktidara gelmesiyle, ikili ilişkilerdeki durağanlık devam etmiş, ayrıca ilişkiler, siyasi alanda da gerileyişe sahne olmuştur.

Ancak İsrail' de 2003' ün başında iktidara gelen yeni hükümet ile birlikte, Nisan ayından itibaren, Türkiye ile karşılıklı olarak hem hükümetlerin, hem de askeri çevrenin üst düzey yetkilileri arasında ikili ziyaretler yoğunlaşmıştır.

Türkiye' nin bakan seviyesinden Cumhurbaşkanı seviyesine kadar neredeyse tüm görüşmelerde İsrail ile Filistin Yönetimi arasında gönüllü arabulucu olmak istediğini açıkça bildirmesine rağmen, İsrail tarafının, Yol Haritası Planı' nın BM, ABD, Rusya ve AB' nin kurduğu dördlü yapı tarafından geliştirildiğini öne sürerek Türkiye' nin arabuluculuk rolünü dolaylı yoldan reddettiğı dikkatlerden kaçmamıştır. Bunda, 11 Eylül rüzgarını arkasına alan Şaron' un FKÖ' nün kemikleşmiş yapısını bozarak kontrol edebileceğı zayıf bir yönetim görmek istemesinin rolü büyüktür.

4.3 ABD'nin Irak' a Müdahalesi ve Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkileri

ABD' nin ikiz kulelerine 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan terörist saldırı neticesinde güvenlik algılamalarının derecesi değişmiş, yeniden analiz edilmeye başlanmıştır.

Teknolojinin terörist gruplar tarafından kolaylıkla elde edilebilir oluşu, klasik anlamda teçhiz edilmiş Batı' nın askeri üstünlüğünü zayıflatabilecek, ayrıca operasyonların çok pahalıya mal olmasına sebep olabilecektir. Bu yeni tehdidin coğrafyası, Kuzey Afrika' dan başlayıp Orta Asya' ya kadar uzanan "istikrarsızlık eksenini" olarak nitelendirilen alandır. Bu coğrafyanın ortak özellikleri yetersiz yönetimler, sosyal adaletsizlik, anti-demokratik uygulamalardan kaynaklanan göç, uyuşturucu kaçakçılığı ve fanatizmin beslediği terörist yapılanmaları desteklemektedir (Donnelly' den aktaran Özdağ, 2003:8). Bahsedilen coğrafyanın yeniden yapılandırılması gündeme gelmiş ve Bush yönetimiyle etkinliği artan Yeni-Muhafazakarlar (Neo-Cons)' ın önermeleriyle Büyük Ortadoğu Projesi(BOP) uygulanmaya başlanmıştır. Özdağ' ın belirttiği gibi

"ABD' nin 21.yüzyılda tek kutupluluğu devam ettirme stratejisinin dört temel ilkesi,

a)Avrasya' da Amerikan gücünün diğer güçleri dengelemesi

b)Dünya enerji kaynakları üzerinde Amerikan hakimiyeti

c)AB' nin NATO çerçevesinde kontrol altına alınması,Rusya' nın sınırları içine itilerek ekonomik/politik/askeri olarak denetlenmesi ve Çin ile çatışmanın ertelenmesi

d)Ortadoğu' da Anti-Amerikanizmi ortadan kaldıracak ve bölgenin Büyük Ortadoğu Girişimi çerçevesinde Yeniden Yapılandırılması başlıkları altında toplanabilir." (Özdağ, 2003:13).

Irak Savaşı' nın gündeme gelmesi, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri' nin Türkiye üzerinden Irak' a asker sevkıyatına izin verecek 1 Mart Tezkeresi' nin, Türkiye Büyük Millet Meclisi' nde onaylanmamasının ardından, Amerika Birleşik Devletleri ile gerginlik yaşanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, bu sebeple Türkiye üzerinden Irak' a asker sokamamıştır. Türkiye' nin ayrıca Arap ülkeleri ve İran ile ilişkilerinde bu dönemde hissedilir bir iyileşme de yaşanması, Amerika Birleşik Devletleri' ni kızdırırken, İsrail' i endişelendirmiş ve Türk-Amerikan ilişkilerinin eski güzel günlerine dönebilmesi, Amerikan-İsrail şartlarına bağlanmıştır.

Türkiye' nin Tahran ve Şam' la, Amerika Birleşik Devletleri' nin Ortadoğu' ya yönelik planları çerçevesi dışında yaklaşmaması ve işbirliğine girmemesi; Türkiye-İsrail ilişkilerinde meydana gelen durgunluğun, ilişkilerin yeniden hem siyasi, hem de askeri açıdan finanse edilerek sona erdirilmesi; Türkiye' nin “yol haritası”nın pazarlanmasında işlevsel rol oynaması ve yeni bir Ortadoğu sistemi kurulmasına katkıda bulunması; Irak' ın işlerine oradaki siyasi ve ekonomik Amerikan planlarını engelleyecek şekilde müdahalede bulunmaması, barışı koruma ve yeniden inşa başlıkları altında bu planlara katılması; Türkiye' nin, Washington ile Kudüs' ün, bölgedeki stratejik planlarına karşı duran İran' a karşı rol üstlenmesi, bu şartların ana maddelerini oluşturmuştur.

Bu bağlamda, Katsav da Türkiye ziyaretinde, Ankara' dan Filistin, Irak ve bölgenin yeniden tasarımı bağlamında, İran ve Suriye ile ilgili gelişmeler karşısında tutumunu ve tercihlerini İsrail-ABD politikalarıyla bütünleşme yönünde belirlemesini istemiştir (Radikal, 14.07.2003).

2003' ün Temmuz ayında Türkiye' ye yaptığı ziyaretin ardından, İsrail Cumhurbaşkanı Moshe Katsav' ın, Türkiye-İsrail işbirliğine yönelik açıklamaları devam etmiştir. Aynı yılın Eylül ayında, Tel Aviv' de, İsrail Cumhurbaşkanı Moshe Katsav, Türk basınının beş büyük gazetesinin dış haberler müdürlerini ağırlamıştır. Katsav, toplantı sonrası yaptığı açıklamada, Türk-İsrail ittifakının önemini vurgulayarak, İsrail gibi bir Yahudi devleti ile Adalet ve Kalkınma Partisi gibi ılımlı bir İslamcı parti arasındaki ittifakın bölgeye ve dünyaya örnek teşkil edeceğini söylemiştir.

Açıklamalarının yayınlandığı Türk gazeteleri de İsrail lehinde propagandalarını sürdürerek, Orta Doğu' da barışı engelleyen tarafın Filistinliler ve Yaser Arafat olduğunu ileri sürmüşler, Milliyet gazetesinden Kadri Gürsel, “Adalet ve Kalkınma Partisi kurmayları değiştiklerini ve İslamcı bir parti olmadıklarını, ancak İsrail ile işbirliği yaparak ve ittifak kurarak kanıtlayacaklardır” şeklinde bir yorumda bulunmuştur. Hürriyet gazetesi de, Türkiye konusunda uzman bir İsrailli yazarın, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan' ın Batı' da İslamiyet' in görüntüsünün değişmesinde önemli ve tarihi bir rol oynayacağını söylediğini aktarmıştır.

Ziyarete bulunan gazetelerin yayınları, Türk basın ve siyaset çevrelerinde önemli tartışmalara neden olmuş, anılan çevreler, Suriye hariç Arap ülkelerinin Türkiye' ye

gereken önemi vermediklerini, İsrail' in ise, Ankara ile yakın ilişkiler kurma çabasında olduğunu vurgulamıştır.

Türkiye' ye resmi ziyarette bulunan İsrail Kara Kuvvetleri Komutanı Tümgeneral Yiftach Ron Tal, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Aytaç Yalman' ı ziyaret etmiş ve Orgeneral Yalman, görüşmeden sonra yaptığı açıklamada, Ortadoğu' nun güçlü ve belirleyici iki ülkesi olan İsrail ve Türkiye' nin kara kuvvetleri arasında eskiye dayanan bir ilişki olduğunu belirterek, askeri eğitim, savunma sanayi, bilim ve teknoloji alanında işbirliğinin sürdüğünü söylemiştir (Ayın Tarihi, Eylül2003-BYEGM).

4.4. İsrail-Türkiye Stratejik Ortaklığına Bomba

İsrail-Türkiye ilişkilerinde yaşanan kaygı bunalımının ardından, 15 Kasım 2003' te, İstanbul Şişli' deki “Beth İsrail” ve Kuledibi' ndeki “Neve Şalom” sinagoglarına bomba yüklü araçlarla intihar saldırısı düzenlenmiş, eşzamanlı olarak meydana gelen patlamalarda 23 kişinin öldüğü, 303 kişinin de yaralandığı bildirilmiştir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, saldırı nedeniyle yayımladığı mesajda, masum insanlara yönelik saldırıları nefretle kınadığını belirterek, “Ülkedeki huzur ortamını bozmaya çalışanlara hiçbir zaman izin verilmeyecektir” şeklinde açıklamada bulunmuştur.

İstanbul' da gerçekleştirilen terör eylemi, daha önce yaptığı yazılı açıklamada bütün ülkelerin uluslararası işbirliğine gitmesi gerektiğinin altını çizen Dışişleri Bakanlığı' nın açıklamasını haklı çıkaran somut bir olay olmuştur. Bakanlar Kurulu da saldırıyı kınayan bir açıklama yapmış, açıklamada, İstanbul' da meydana gelen ve çok sayıda vatandaşın hayatını kaybetmesine ve yaralanmasına yol açan saldırının nefretle kınandığı ve lanetlendiği belirtilmiştir (Ayın Tarihi, Kasım2003-BYEGM).

Saldırıların ardından İstanbul' a gelen İsrail Dışişleri Bakanı Silvan Şalom, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile bir araya gelmiştir. Abdullah Gül, Musevi vatandaşlar için, “Onlar da kendi vatandaşımız, aramızda herhangi bir ayırım söz konusu değil” diyerek, “Onlara karşı yapılan bu saldırı, bütün Türkiye' ye karşı yapılmış bir saldırı gibidir. Bu saldırıdan sonra birçok ülkenin devlet başkanı, başbakanı, dışişleri bakanı arayarak hem başsağlığı dileklerinde bulundular, hem de yapabilecekleri yardım olup olmadığını

söylediler. Uluslararası terörle mücadelede işbirliğini bütün ülkeler teyit ettiler” eklemiştir, Silvan Şalom da, İsrail hükümeti ile halkının Türk hükümeti ve halkına başsağlığı dileklerini iletmek üzere Türkiye’ ye geldiğini belirtmiştir.

İsrail’ deki birçok İsrail vatandaşının, İstanbul’ da akrabalarının bulunduğunu ve onların merak içinde olduklarını belirten Gül, bu çerçevede İsrail Dışişleri Bakanı Şalom’ un dün kendisini arayarak, olup bitenlerle ilgili bilgi aldığını, bugün de hem başsağlığı dileğinde bulunmak, hem de terörle mücadeleye verdiği desteği bir kez daha teyit etmek için Türkiye’ ye geldiğini söylemiştir.

Şalom da “ibadet edenlere yönelik gerçekleştirilen bu saldırılar, radikal kişiler tarafından gerçekleştirilen bir saldırıydı. Bu kişiler demokrasi, özgürlük ve hukuk devleti değerlerini paylaşan ülkelere yönelik bir saldırı gerçekleştirdiler. Biz İsrail’ de şuna inanıyoruz. Hep birlikte mücadele edersek, bu aşırı uçtaki radikal kişilere karşı gelirsek, biz galip çıkacağız. Artık terörizmin her yeri vurduğunu kavramanın vakti geldi. Bu teröristler New York, Moskova, Endonezya, Bali, Kenya, Kazablanka, Fas, Riyad Suudi Arabistan ve dün de İstanbul’da çeşitli hedefleri vurdu. Bütün bu saldırılar korkak kişiler tarafından düzenlendi. Bu ülkeleri istikrarsızlığa kavuşturmak için yapıldı. Uluslararası camia birlikte çalışmalıdır. Bu teröristlere karşı hep birlikte mücadele edersek, o takdirde bu mücadeleyi biz kazanırız” şeklinde konuşmuş, Türk Hükümeti’ nin en kısa sürede bu saldırının ardında kimin olduğunu bulmak ve onları adalet önüne çıkarmak için elinden gelen her şeyi yapacağına inandığını kaydetmiş, “bu saldırı hem Müslümanları, hem de Musevileri incitmiştir” demiştir (NTVMSNBC, 16.11.2003).

Sorumluluğunu Usame bin Ladin’ in El Kaide ağının üstlendiği görülen, İstanbul’ daki iki sinagoga yönelik saldırı, dikkatleri Türkiye’ nin İsrail ile derin, karlı ilişkisine çekmiş ve Türkiye’ nin bu dostluğun bedelini ödemekte olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiştir.

Merkezi Londra’ da bulunan El Kuds El Arabi gazetesine gönderilen bir bildiriye, El Kaide’ nin, İsrail’ in Mossad istihbarat servisinin iki ajanı, bu sinagogları kullandığı için cumartesi günü dua sırasındaki saldırıları düzenlediği iddia edilmiştir. Yıllarca Yahudi İsrail ile Müslüman ama laik Türkiye askeri, ekonomik, ticari ve stratejik ilişkilerini

sürdürmüş, ortak düşmanların tehdidinde dayanan bir ilişkide iki ülke istihbarat alışverişinde bulunmuş, tank ve helikopterden, suya kadar her çeşit alışverişte bulunmuş ve her yıl ortak savaş tatbikatlarına katılmıştır.

Türk liderler, “uluslararası bağlantılı” olduğunu söyledikleri saldırıları kınamışlar, Türk kamuoyunun büyük kısmı da, laik ama nüfusunun tamamına yakını Müslüman olan Türkiye’ nin, İsrail ve ABD ile yakın ilişkileri yüzünden saldırıya uğradığı konusunda görüş birliğine varmıştır.

İsrail için Türkiye’ ye ulaşım, düşman Arap komşularını atlama ve bunların ardındaki ülkelerle ittifak kurma stratejisinin bir parçası olarak görülmüş, Müslüman bir ülkeyle dostluk, Filistinlilerle çözümlenmeyen ihtilafına rağmen kabul görmesi için gerekli bir etken olarak ön plana çıkmıştır.

Ancak İstanbul’ un en büyük sinagogu Neve Şalom’ u ve Beth İsrail’ i vuran teröristler, bu ünlü ilişkinin pek de zirvesinde olmadığı bir zamanda harekete geçmişlerdir. Türk hükümetine İslamcı bir partinin seçilmesi, hükümet ülkenin laik standartlarını koruyacağını söylese de, İsrailli diplomatları aşırı derecede rahatsız etmiş, Türkiye de, İsrail’ in Filistinlilere karşı tavrını eleştirmiştir (Los Angeles Times, 17.11. 2003).

Teröre Karşı Ortak Mücadele Mesajı

Türkiye-İsrail-Amerika Birleşik Devletleri stratejik işbirliği üçgeninde, İsrail’ deki terör olaylarının yanı sıra, üçgenin diğer köşesini oluşturan Türkiye’ de de terörün baş göstermesinin ardından, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W.Bush, İstanbul’ daki sinagogların bombalanmasının teröristlerin inanç ve vicdanları olmadığını gösterdiğini ve ABD’ nin onlara karşı küresel savaşta Türkiye’ nin yanında yer aldığını söylemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Adam Ereli de yaptığı açıklamada, “ABD teröre karşı küresel savaşta yakın müttefiki Türkiye’ nin yanında yer alıyor. Bu çirkin terör saldırısına ve faillerine karşı olası her türlü karşılığı vermek için Türk Hükümetine yardım edeceğiz” demiştir. Bu açıklamalar da, teröristlerin hedeflediklerinin aksine, bu eylemlerin, üç ülke arasındaki stratejik işbirliğini

sağlamlaştırdığını göstermiş ve eylemler ilişkilerin yoğunlaşmasına, terörizme karşı ortak işbirliğinin gerekliliğinin vurgulanmasına sebep olmuştur (Associated Press, 17.11.2003-DBT).

Bu işbirliğinin somut bir göstergesi de, dünya çapında Yahudi hedefli terörist saldırılarında, İsrail, saldırıların yapıldığı ülkedeki hükümetleri Yahudileri korumak üzere yeterince önlem almamakla suçlarken, İstanbul’ daki iki sinagogu hedef alan bombalı saldırılar sonrasında, çoğunluğu Müslüman olan Türkiye’ ye güçlü destek mesajı vermesidir.

4.5.İsrail-Suriye Barış Görüşmeleri ve Türkiye’ nin Arabuluculuk Rolü

11 Eylül saldırılarının gölgesinde 2002 yılının Eylül ayında kabul edilen yeni Amerikan Güvenlik Doktrini, hedef olarak terör ve bazı devletler de dahil olmak üzere terörün ardındaki odakları seçmiştir. Bu doktrindeki hedef devletler,dünya enerji kaynaklarının yakınında olup jeopolitik önemi olan ülkeler ile ittifak oluşturarak ABD’ nin çıkarlarına engel oluşturabilecek devletlerdir. Suriye’ nin jeopolitik açıdan Ortadoğu’ nun Akdeniz’ e açılan kapısı olması ve Büyük Ortadoğu Projesi(BOP)’ ne karşı AB’ nin genişlemesinin kesişme noktasında yer alması ışığında, Ortadoğu’ ya bölge dışı rakip bir gücün/güçlerin girişinin ve bölge içinden ABD’ ye ve müttefiki olan İsrail’ e meydan okumasının önlenmek istenmesi (İnat, 2004:152-153) Suriye’yi ABD ve İsrail’ in neden hedef ülke konumunda gördüklerinin nedenidir.

Filistin’ den önce yaptığı ziyarette Gül’ ün İsrail’ e, Şam’ ın kayıtsız şartsız barış görüşmelerine başlamak istediğini belirtmesinin ardından, İsrail ön koşullu olarak aslında yıllardır söylediğini tekrar ederek, sıcak yaklaşmadığını belirtmiş, öncelikle terör örgütlerinin ofislerinin Şam’ da kapatılması, 1966 yılında idam edilen İsrail ajanı Eli Cohen’ in kemiklerinin iadesini ve kaybolan bir askerle ilgili bilgi istediğini söylemiştir. Böylelikle Suriye ile İsrail arasındaki bu arabuluculuk teklifi yokuşa sürülerek, dolaylı da olsa, olumlu yanıtlanmamıştır (Voice Of America, 07.01.2005-DBT).

İsrail’ in, Hayfa kentine İslami Cihad örgütü tarafından düzenlenen intihar saldırısının ardından, Ekim ayında, Suriye’ nin başkenti Şam yakınlarında bir kampa hava

saldırısında bulunduğu bildirilmiştir. İsrail hükümetince yapılan açıklamada, Suriye' ye şimdilik yeni bir saldırı düzenlenmeyeceği belirtilirken, Suriye Dışişleri Bakanı Faruk El Şara' nın ise konuyla ilgili olarak BM Güvenlik Konseyi' ni toplantıya çağırdığı, Şara' nın ayrıca, BM' ye bir mektup gönderdiği ve mektupta, İsrail uçaklarının Şam yakınlarında bir sivil bölgeyi hedef aldığını, Suriye' nin, İsrail' i caydırma kapasitesinde olduğunu, ancak bu konuda itidal göstereceklerini söylediği belirtilmiştir (Aydın Tarihi, Ekim2003-BYEGM).

Ortadoğu' daki sıcak gelişmelerin ardından, Türkiye, İsrail' in hava saldırısını Suriye' nin egemenliğinin ihlali olarak değerlendirmiş ve eylemin kabul edilemez olduğunu açıklayarak İsrail' e tepkisini dile getirmiştir. Son gelişmelerin, “Ortadoğu' da devam etmekte olan ağır havanın hızla yayılma veya kontrolden çıkma eğilimi gösterebileceğini bir kez daha kanıtladığı”nın altının çizildiği açıklamada, İsrail-Filistin uyuşmazlığında tarafların sorumlulukları ve uyuşmazlığın çözüm yolunun belli olduğu vurgulanmıştır. Filistin Yönetimi' nin, terör altyapısıyla mücadelede “yol haritası”ndan kaynaklanan yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmekten sorumlu olduğu, İsrail' in de “yol haritası”nın gereklerini tam olarak yerine getirmesi gerektiği, terörle mücadelesini meşru zeminde tutarak, terörle ortak mücadeleyi desteklemek suretiyle, Filistinlilerin yaşam koşulları başta olmak üzere, ortamı rahatlatacak yaklaşımlar ortaya koymakla sorumlu olduğu belirtilmiştir.

İsrail' den gelen önerilere sıcak bakan Dışişleri Bakanlığı kaynakları, böyle bir mesajın Suriye tarafına iletilebileceğini de söylemişlerdir. Bir Dışişleri kaynağı konuya ilişkin “Türkiye Ortadoğu barışı için elinden geleni yapmaya hazır olduğunu öteden beri söylüyor. Suriye zaten bir süredir yumuşama işaretleri veriyordu. İsrail' in de bu açılımı yapması, çözüm umudunu artırır. Ayrıca terörizme karşı uluslararası mücadeleye de katkıda bulunur. Bu mesajın ziyareti sırasında Esad' a iletilmesi mümkün görünüyor” açıklamasında bulunmuştur.

Hanegbi' nin ziyaretinin ardından İsrail' in Ankara Büyükelçisi Pinhas Avivi, Türkiye' nin Suriye ile aralarını bulmak için devreye girmesi için bir süredir temaslar yürüttüklerini söylemiş, “Türkiye uzun yıllar Suriye ile gergin ilişkiler yaşadıkten sonra bir yumuşama sürecine girdi. Ancak Suriye hâlâ teröristlere yardım eden bir ülke.

Yalnız İsrail' e karşı saldırı düzenleyen teröristlere değil, Türkiye' de saldırılara katılanlara da. İstanbul bombalamaları sonrası bunun örnekleri görüldü. Suriye' nin terör gruplarına destek vermekten vazgeçmesi, Filistin' deki müzakere sürecinin yeniden başlaması için teşvik edici bir gelişme olacaktır. Irak' taki rejimin yıkılması ardından, Filistinli terörist grupların bir desteği ortadan kalktı. Amerika Birleşik Devletleri artık çok uzaklarda değil, komşumuz oldu. Geçenlerde Kuveyt' te yapılan bir açıklamayla, terör eylemleri yürüten bir grubun, ilk defa ateşkes talep ettiğine şahit olduk. Libya lideri Muammer Kaddafi' nin kimyasal silahlarını uluslararası denetime açma kararı, bölgede dengelerin hızla değiştiğini gösteriyor. Eğer Suriye Filistinlilerle müzakere sürecini desteklemek, İsrail' le dostça ilişkiler kurmak istiyorsa, şimdi tam zamanı. Biz Türkiye' nin arada oluşan yumuşama sayesinde Suriye' yi ikna edebileceğine inanıyoruz. Bu Türkiye' nin bölge barışına yapabileceği önemli bir katkı olur” şeklinde açıklamada bulunmuştur (Yetkin, Radikal, 26.12.2003).

Daha önceki dönemlerde Ortadoğu' da yaşanan sorunlarda kendisini doğrudan ilgilendirmeyen sorunların ilgi alanına girmediğini söyleyen Türkiye' nin, son dönemde Ortadoğu sorununa geniş bir perspektiften bakarak yaklaşmaya başladığı görülmüştür.

Ankara, Suriye ile İsrail arasında barış görüşmelerinin yeniden başlatılması için arabulucu olmayı teklif etmesi, İsrail ile Suriye arasındaki müzmin sürtüşmenin sona erdirilmesinde, Türkiye' nin hakiki çıkarları olduğunu göstermiştir. Devletlerin, dış ilişkileriyle olabildiğince çelişkileri az olan bir çevreyi kuşatmak istemelerinden dolayı, hedeflenen problemlerin çözüme kavuşturulması, sözü edilen meselede de, Türkiye' nin her iki ülke ile olan dış ilişkilerinin maliyet yükünü hafifletme ihtimalini beraberinde getirmektedir ki Türk çabalarının ciddiyeti de buradan kaynaklanmıştır (El Ahram, 29.01.2004-DBT).

4.6. İsrail' in Filistin' e Yönelik Saldırıları ve “Devlet Terörü” Tepkisi

Hamas Liderlerine Suikast

23 Mart tarihinde İsrail tarafından, Hamas lideri Şeyh Ahmet Yasin' in düzenlenen bir suikastte öldürülmesi ve suikastin İsrail hükümetinin kararı olması, Ortadoğu Barış Süreci' ne önemli bir darbe indirmiş, hem Türkiye, hem de dünyada tepkilere yol

açmıştır (Sabah, 23.03.2004). Dışişleri Bakanlığı' nın konuyla ilgili yaptığı açıklamada, bu tür saldırıların bölgede çatışma ortamını daha da içinden çıkılmaz hale getirdiği belirtilmiştir. Yapılan yazılı açıklamada, "Türkiye bu saldırıyı şiddetle kınamaktadır ve bu tür eylemlerin, ulaşmayı amaçladıkları barışa ve huzura hizmet etmeyeceğine, tam aksine bölgedeki ihtilafın üstesinden gelinmesini daha da güçleştireceğine inanmaktadır. İsrail güçlerinin suikast eylemleriyle İsrail'in güvenliğini kuvvetlendiremeyeceği açıktır" ibareleri yer almıştır.

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de basına yaptığı açıklamada, bu olayın şiddeti daha da tırmandıracağından duyduğu korkuyu dile getirerek, "İsrail' in yaptığı operasyon çok tehlikelidir. Çok endişeliyim, durumu daha da kötüleştirebilir ve terörü artırabilir" diye konuşmuştur. Suikastin iki tarafın da kendisini dizginlemesi gerektiği bir dönemde meydana geldiğini söyleyen Gül, "Herkesin soğukkanlılıkla hareket etmesi gereken bir zamanda bu yaptıkları düşmanlığı artıracaktır. İsrail' in yaptığı yanlış" demiş ve "Sorumsuzca yapılmıştır" diye eklemiştir. Hem İsrail hem de Filistinlilerle sıcak ilişkiler sürdüren Türkiye, her fırsatta olduğu gibi, taraflar arasında arabuluculuk yapmayı önermiştir.

Uluslararası kamuoyunda da, Şeyh Ahmet suikasti tepkilere yol açıştır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan da konuyla ilgili bir açıklama yaparak, İsrail' in Hamas lideri Şeyh Ahmed Yasin' e düzenlediği suikasti kınamış ve bunun Ortadoğu barış girişimlerine hiçbir faydası olmayacağını belirtmiştir (Associated Press, 23.03.2004-DBT).

Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, suikast üzerine yaptığı açıklamada, "İsrail Barış Süreci' ni tamamıyla bombalamıştır. Artık ortada yol haritası kalmamıştır. Bu insan, hayatının üçte ikisini İsrail cezaevlerinde geçirmiştir. Aynı zamanda vücudunun üçte ikisi felçlidir. Dolayısıyla böyle birinin öldürülmesi insanlık dışı bir olaydır ve kesinlikle kabul edilemez. Olay, barış çabalarını canlandırmaya çalıştığımız bir zamana denk gelmiştir. Bu bizim açımızdan şok mahiyetinde idi. Çünkü büyük bir esfle söylemeliyim ki bütün çabalarımızı yok etmiştir. İsrail hükümeti şiddet aracılığıyla barış ve güvenliği sağlayabileceğini düşünüyor. Bu kabul edilemez. Devletlerin dini duyguları olmamalı ve gerekçesi ne olursa olsun hükümet kararlarıyla şahısları

öldürmemeli ve katliamlar yapmamalıdır. Çünkü hiçbir devletin, bu üslupla, kanun ve örfleri ihlal etmeye hakkı yoktur. Bu durumda kendi kendime terörün tanımını nedir diye sormaya başladım” şeklinde tepkisini dile getirmiştir. Mart ayında, İsrail tarafından öldürülen Hamas’ ın kurucusu ve ruhani lideri Şeyh Ahmet Yasin’ in yerine seçilen Abdülaziz Rantissi de 17 Nisan’ da İsrail helikopterlerinin Gazze’ de düzenlediği füze saldırısında öldürülmüştür. Filistin Başbakanı Ahmed Kurey suikast üzerine, “Filistin kabinesi, İsrail’ in bu terörist kampanyasının, ABD’ nin yüreklendirmesi ve Amerikan yönetiminin İsrail hükümetine yönelik tam eğiliminin doğrudan sonucu olduğunu düşünüyor” biçiminde bir açıklama yapmıştır.

Hamas, liderleri Rantissi’ nin ölmesi üzerine intikam alacaklarını açıklamış, Hamas’ ın önde gelenlerinden İsmail Haniya, Gazze’ de Rantissi’ nin öldüğü duyurulan hastanede gazetecilere yaptığı açıklamada, “İsrail, buna pişman olacak. İntikam geliyor... Bu kan, boşuna akmayacak” şeklinde açıklamada bulunmuştur.

İsrail Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Jonathan Peled ise, yaptığı açıklamada, “İsrail, bugün eli kanlı terörizmin başını vurdu” diyerek, Filistin Özerk Yönetimi’ nin terörizmle mücadele etmediği sürece İsrail’ in bunu kendisinin yapmaya devam edeceğini belirtmiştir (Sabah, 18.04.2004).

Dışişleri Bakanlığı’ ndan yapılan yazılı açıklamada da, “Bu tür hukuk dışı suikast eylemleri, bölgede amaçlanan barış ve huzura hizmet etmemekte, tam tersine çatışma ortamını daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir” denilmiş, bu tür olayların Filistin-İsrail sorununu çıkmaza soktuğunu dile getiren Dışişleri Bakanı Gül de Rantisi’ nin öldürülmesini, “yargısız infaz” olarak değerlendirmiştir. Devletin suikast yapamayacağını ifade eden Gül, bu tür girişimlerin barış sürecini çıkmaza sokacağını sözlerine eklemiştir (NTVMSNBC, 18.04.2004).

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da Hamas lideri Abdülaziz Rantisi’ nin öldürülmesiyle ilgili yaptığı açıklamada, İsrail’ in “suikast ve cinayet” kararı almasının yanlış olduğunu belirterek “Böyle yanlış çabalar barışı çıkmaza sokar. Barışa bomba atarak, bir yere varılamaz” diyerek, Ortadoğu Barış Süreci’ nde iplerin gerildiğine bir kez daha dikkat çekmiştir (Aynı Tarihi, Nisan2004-BYEGM).

Peşi sıra gelen suikastlerin Türkiye-İsrail ilişkilerinde gergin bir hava yaratmış, İsrail' e tavrı koyan Erdoğan, kendisinden randevu talebinde bulunan İsraili işadamlarına, program yoğunluğunu bahane ederek randevu vermemiştir (Milliyet, 20.04.2004).

Erdoğan' ın İsrail' e tavrı almasının ardından, İsrail Cumhurbaşkanı Moşe Katsav, Türkiye' nin Filistinlileri teröre son vermeleri için ikna ederek Ortadoğu barışında çok önemli rol oynayabileceğini belirterek, Türkiye ile ilişkilerin iyi düzeyde devam etmesinin, bölgenin güvenlik ve istikrarına katkı sağlayacağını, ayrıca Türkiye' nin gerek bölgede, gerek dünyada İsrail' in Arap ülkeleriyle ilişkilerinin normalleşmesine önemli katkılarda bulunabileceğini söylemiştir.

Bu arada, İsrail' in Filistinlilere yönelik saldırıları devam etmiş, Birleşmiş Milletler Filistinlilere Yardım Kuruluşu(UNRWA), İsrail' in Gazze şeridindeki Refah mülteci kampında Filistinlilere ait evleri yıkmasının ardından, 100' den fazla Filistinlinin evsiz kaldığını açıklamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan ise İsrail' in Gazze-Mısır sınırındaki güvenlik koridorunu genişletmek için Refah mülteci kampındaki evleri yıkmasının, uluslararası hukukun ihlali olduğunu belirterek, kınamıştır.

Gelişmelerin ardından, Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, Türkiye' nin, Gazze Şeridi' ndeki çok sayıda evin İsrail güvenlik güçlerince yıkılmasını endişeyle karşıladığı belirtilerek, öte yandan Türkiye-İsrail ilişkilerinin yapısında ve içeriğinde herhangi bir değişikliğin söz konusu olmadığı, Türkiye-İsrail ilişkilerinin iki ülkenin çıkarlarına hizmet edecek ve bölge barışının yararına olacak şekilde seyrini sürdürdüğü kaydedilmiştir.

Şiddete ara vermeyen İsrail, Gazze' deki Refah mülteci kampına, 17 Mayıs' ta saldırı düzenlemiş, Filistin lideri Yaser Arafat, 20 Filistinlinin öldüğü, 34 kişinin de yaralandığı saldırıyı "büyük kıyım" olarak nitelendirirken, Uluslararası Af Örgütü saldırıyı savaş suçu olarak tanımlamış ve İsrail' den operasyonu derhal sona erdirmesini istemiştir ancak, İsrail ordusu, saldırıları protesto etmek için toplanan sivil Filistinlilerin üzerine füze saldırısında bulunmuştur (Ayn Tarihi, Mayıs2004-BYEGM).

İsrail' in saldırılarını her fırsatta kınayan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, dünya liderlerine yaptığı çağrıda, Filistinlilere karşı aşırı güç kullanımını durdurması için İsrail' e baskı yapmalarını istemiştir. Erdoğan resmi bir ziyaret için Romanya' ya giderken yaptığı açıklamada, “Filistin toprakları ve Irak' taki acıları izlediğimde bunun ne kadar zalimce olduğunu gördüm ve çok üzüldüm. Bu affedilebilir bir şey değil. Bombalar şimdi barışı hedef alıyor. Bu şekilde sivillere ve çocuklara saldırmanın hiçbir meşru açıklaması yoktur” demiştir.

Erdoğan, tüm ülkelerin sivillerin öldürülmesini durdurmak için çalışması gerektiğini belirterek, “Eğer teröre karşı ortak bir platform oluşturacaksa, öncelikle devlet terörü noktasına gelen bu tür gelişmelere karşı hareket etmeliyiz” diyerek eklemiştir. Amerika Birleşik Devletleri bunu yapmaktan sakınıırken, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, İsrail' den Filistinlilerin evlerini yıkmayı durdurmasını isteyen ve Gazze' deki bir mülteci kampı yakınlarındaki Filistinli sivillerin öldürülmelerini kınayan bir karar tasarısını kabul etmiştir. Erdoğan ise, “Sadece kınamakla yetinmemeliyiz, tüm ilgili ülkeler kınamanın ötesinde bir şeyler yapmalılar” şeklinde konuşmuştur (Associated Press, 26.05.2004-DBT).

Bu sırada Türkiye' de bulunan İsrail Enerji ve Altyapı Bakanı Joseph Paritzky, 25 Mayıs tarihinde, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan' la bir araya gelmiştir. Operasyonların gündeme gelmesi üzerine sert bir üslupla İsrail Başbakanı Ariel Şaron' u suçlayan Erdoğan, Türkiye' nin barış için sarf ettiği bütün çabaların İsrail Başbakanı Ariel Şaron tarafından baltalandığını söyleyerek, “Suriye' yi bile ikna etmişken her şeyi çıkmaza soktu. Olanlardan İsrail halkı değil ama hükümet olarak İsrail hükümeti sorumludur. Bir hükümet suikast kararı almaz” şeklinde İsrail hükümetini eleştirmiştir.

İsraili bakan Paritzky' nin, “Demokratik ülkeler olarak teröre karşı birlikte hareket etmeliyiz” sözleri üzerine Başbakan Erdoğan, “Terör çok önemli bir sorun. Kimi nerede nasıl vuracağı bilinmez. Ancak terör terörle giderilemez” yanıtı vermiştir. Ariel Şaron' a sert eleştirilerini sürdüren Erdoğan, “Şaron çabalarımıza destek olmadı, süreci sıkıntıya soktu. Bir Müslüman olarak değil, bir insan, bir baba ve sorumlu bir başbakan olarak derin bir üzüntü duyuyorum” diyerek, İsrail' in operasyonlarını “kabul edilemez” diye

nitelemiş ve “İsrail halkını suçlamıyoruz, olanlardan hükümet olarak siz sorumlusunuz. Yaptıklarınız kabul edilemez” şeklinde eklemiştir.

Paritzky ise, “Filistin topraklarında gözümüz yok. Gazze’ yi tek taraflı bırakıyoruz. İyi komşuluk ilişkilerine hazırız. Ancak muhatap bulamıyoruz. Radikal gruplara da tahammül edemeyiz. Cesur ve kararlı bir Filistin liderliği barışı kolaylaştırır. Bunun oluşması için sizin katkınızı bekliyoruz” diyerek, İsrail’ in, Türkiye’ nin arabuluculuk yapması yönündeki isteğini yinelemiştir. Türkiye’ nin arabuluculuğa hazır olduğunu belirten Başbakan Erdoğan ise, “Gazze’ yi bütün evleri yıkarak mı boşaltacaksınız. Her toplumda radikal gruplar olur. Filistin’ de devlet bırakmadınız ki muhatap bulasınız” karşılığını vermiştir (Radikal, 26.05. 2004).

İsrail’ in “terörist bir devlet gibi davrandığı” açıklamasında bulunan Ankara, İsrail’ in bu eylemlerini protesto amacıyla büyükelçisini geri çağırma tehdidinde bulunmuş, İsrail Dışişleri Bakanlığı ise, Türkiye’ nin büyükelçisini çekme niyetine karşılık olarak “İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkiler önemli ve sağlamdır. Bu ilişkiler, her iki tarafın da çıkarlarına hizmet etmektedir. Zaman zaman anlaşmazlıklar olsa da, meseleler halledilebilir, sorunlar üzerinde çalışılabilir. Dost ülkeler arasındaki ilişkilerde, büyükelçinin çağırılması gibi girişimlere gerek yoktur” şeklinde bir bildiri yayınlamıştır.

Dışişleri Bakanlığı’ nın yatıştırıcı cevabına rağmen, Knesset’ in Savunma ve Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Yuval Steinitz, Türkiye Büyükelçisi’ nin çağırılması halinde ciddi bir İsrail-Türkiye krizi yaşanabileceği uyarısında bulunmuştur. Büyükelçinin geri çağırılmasının iki ülke arasındaki stratejik ittifakı da zedeleyebileceğini söyleyen Steinitz, “İki ülke arasındaki ilişkiler ortak çıkarlara dayanıyor. Türklerin sert söylemlerinin devam etmesi, İsrail’ in, Türkiye turizmine önemli ölçüde zarar verebilir” diye eklemiştir. Steinitz ayrıca, Türkiye Dışişleri Bakanlığı’ nın açıklamasını, Türk hükümetinin Arap ve İslam ülkeleri ile ilişkilerini sıcak tutma girişimine paralel olarak yayımladığı tahmininde bulunmuştur.

Bir diğer Savunma ve Dışişleri Komitesi üyesi Ehud Yatom ise, İsrail’ in Türklere, kendilerinin de korkunç terör saldırılarının kurbanı olduklarının hatırlatılması gerektiğini söylemiş, “Türkiye, Kürtlerle[PKK ile] büyük bir savaş[çatışma] içine girmiştir ve hatta liderlerini yakalamış, ölüm cezasına çarptırmıştır. Türkler ayrıca, terör

faaliyetlerine barınak sağladığı sıralarda Suriye' ye savaş tehdidinde bulunmuştu. Bu durumda, Türkiye' nin İsrail' i terörle savaşı yüzünden eleştirmesi gariptir” şeklinde konuşmuştur. Yatom ayrıca, Türkiye' nin El Kaide saldırılarına da hedef olduğunu ve “Türkiye' nin, başını ABD' nin çektiği Batılı ulusların ve uluslararası terörizmle mücadelenin tarafının mı, yoksa diğer tarafın mı” yanında olduğuna karar vermesi gerektiğini söylemiştir (Maariv, 28.05.2004-DBT).

Gerilen Ortamda Ekonomik İlişkilerin Seyri

Politik arenadaki sürtüşmelere rağmen, bir Türk firması ile bir İsrail enerji şirketinin İsrail'de üç doğalgaz çevrim santrali yapım ve işletmesine dönük ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Paritzky' nin de Erdoğan' dan sonra, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler' i makamında ziyaret etmesinin ardından yapılan ortak açıklamada, İsrail' in Türkiye' den elektrik, doğalgaz, petrol ve su alması için bir proje üzerinde çalışıldığı söylenmiştir. Bu da politik ilişkilerdeki iniş çıkışlı dönemlerin, ticari ve ekonomik ilişkileri aşırı etkilemediğini göstermiştir (Ayın Tarihi, Mayıs2004-BYEGM).

İsrail' i her fırsatta eleştiren Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da, Türkiye' nin, İsrail' in hareketlerini tasvip etmemesinin, Yahudi devletiyle aralarındaki ekonomik ilişkileri etkilemeyeceğini söylemesi, siyasal ilişkilerle ekonomik ilişkilerin aynı paralellikte gitmediğini kanıtlar nitelikte olmuştur. Erdoğan İstanbul' da düzenlenen Dünya Gazeteler Birliği Kongresi' nde gazetecilere yaptığı açıklamada, “Bir devlet hukuka uygun hareket etmek zorundadır, fakat son zamanlarda İsrail' de durum bu değil. Fakat bizim İsrail ile aramızdaki ticari ve ekonomik ilişkiler başka, son gelişmeleri yorumlamak başka şey. İsrail' in hareketleri ekonomik ilişkilerimizi etkilemeyecek” şeklinde konuşmuştur.

Erdoğan'dan “Devlet Terörü” Eleştirisi

Erdoğan basın toplantısında, barış çabalarında defalarca yardım teklif eden Türkiye' ye yardımcı olmadığı için İsrail Başbakanı Ariel Şaron' u da eleştirmiş, “Biz, Türkiye' de Ortadoğu barışı için elimizden geleni yapmaya kararlıyız. Fakat ne yazık ki Şaron, bize burada yardımcı olmuyor. Son saldırılar bu gerçeği açıkça gösterdi” demiştir. Ayrıca

Erdoğan, “İsrail halkıyla bir sorunumuz yok” diyerek sorunun İsrail yönetiminin hatası olduğunu belirtmiştir (Associated Press, 01.06.2004-DBT).

Ariel Şaron’ un Ortadoğu barışı için hiçbir çaba göstermemesini eleştiren Başbakan Erdoğan, İsrail yönetimini Filistin’ e karşı “devlet terörizmi” uygulamakla suçlamış ve bunu İspanyol engizisyonu sırasında Yahudilere karşı uygulanan muameleye benzetmiştir.

Gazze’ deki Refah mülteci kampına düzenlenen ve aralarında sivillerin ve çocukların da bulunduğu 60 Filistinlinin ölümü ile sonuçlanan saldırılar üzerine, İsrail’ in Ha’aretz gazetesine açıklama yapan Erdoğan, kendisine İsrail’ in devlet terörü uyguladığını mı düşündüğünü sorulduğunda, “Olanlara baktığımızda, bunları başka türlü nasıl yorumlayabilirsiniz?” cevabını vermiştir. Türkiye’ nin İspanyol engizisyonundan kaçan Yahudilere kucak açtığını belirten Erdoğan, “O zaman Yahudiler kurbandı. Bugün kurban ne yazık ki Filistinliler, İsrail halkı Filistinlilere kendilerinin 500 yıl önce maruz kaldığı muameleyi reva görmektedir. İsrail, halkı -sivilleri- helikopterlerden bombalamakta, insanları -çocuk, kadın, ihtiyar demeden- öldürmekte ve binalarını buldozerlerle yıkmaktadır” şeklinde sözlerine devam etmiştir (The Guardian, 04.07.2004).

Türk Diplomatların Geri Çağırılması

Erdoğan’ ın İsrail’ e yönelik “devlet terörü” ithamından kısa bir süre sonra, Dışişleri Bakanlığı, İsrail’ in Batı Şeria ve Gazze’ deki eylemlerini protesto etmek amacıyla, istişarelerde bulunmak üzere, iki üst düzey diplomatı, Türkiye’ nin Tel Aviv Büyükelçisi Feridun Sinirlioğlu ve Kudüs Başkonsolosu Hüseyin Bıçaklı’ yı, İsrail’ den geri çağırmıştır.

Ancak iki Ortadoğu müttefiki de son dönemde yaşanan karşılıklı gerginliklere rağmen söz konusu girişimi önemsemediklerini bildirmişlerdir. Ülkelerin birbirlerini protesto etmek için kullandıkları yaygın bir diplomatik manevra olan bu olaya ilişkin Türk yetkililer, diplomatların “düzenli istişareler” için birkaç günlüğüne Türkiye’ ye geldiklerini söylemiş ve bu kararın İsrail politikalarına yönelik bir tepki olup olmadığı

konusunda bir yorumda bulunmayı reddetmişlerdir (Associated Press, 08.07.2004-DBT).

4.7. Randevu krizi

Siyasal ilişkilerdeki buzların eritilmesi amacıyla, dönemin İsrail Başbakan Yardımcısı Ehud Olmert, Türkiye' ye ziyarette bulunmuş, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül tarafından karşılanmıştır. Başbakan Erdoğan, Olmert' e randevu vermemiş, aynı gün Türkiye' de bulunan Suriye Başbakanı El-Itri ile görüşmüş ve El-Itri, Başbakan' a "stratejik ortağımızsınız" diyerek ,aslında bölgede oluşan yeni dengeleri vurgulamıştır (Radikal, 14.07.2004).

İsrail Başbakan Yardımcısı Ehud Olmert, Türkiye ziyaretiyle ilgili yaptığı açıklamada, Ankara-Tel Aviv ilişkilerine dair iyimser bir tablo çizmiş, İsrail' in Irak' ta bir Kürt devletine kesin ifadelerle karşı çıktığının altını çizerek, Erdoğan' la İsrail Başbakanı Ariel Şaron' un görüşmesini sağlamayı umduğunu sözlerine eklemiştir. Başbakan Tayyip Erdoğan' la randevusu bulunmamasının 'cezalandırma' olmadığını belirterek, "Türkiye Cumhurbaşkanı' yla görüşeceğim, Türkiye' nin en önemli ikinci adamı Abdullah Gül' le evinde yemek yiyeceğim. Bu cezalandırma değil, benim için onurdur. Başbakan, bana gayri resmi kanallardan kişisel mesaj gönderdi. Erken gelebilseydim, görüşmekten benden fazla mutlu olacaktı. Fakat programımı değiştiremedim. Başbakan' ın beni görmek istemediği doğru değil" sözlerini sarf etmiştir.

Türkiye' nin Avrupa Birliği yolculuğuna da değinen Olmert, İsrail' de, Avrupa Birliği' ne üye olması halinde, silah alımlarını Avrupa' dan yapma riski nedeniyle Türkiye' nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıkanlar olduğu görüşüne hükümetinin katılmadığını belirtmiştir. Türkiye' nin stratejik çıkarının, İran değil AB' ye yaklaşmak olduğunu da sözlerine ekleyerek, "Türkiye' nin stratejik amaçlarına ulaşmasının en iyi yolu budur. Bu, İsrail' den görülüyor" demiş ve Tayyip Erdoğan ile Abdullah Gül' ün bu konudaki yaklaşımlarına güvendiğini belirtmiştir (Radikal, 14.07.2004).

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan' a yakın üç ismin, Ömer Çelik, Egemen Bağış ve Mevlut Çavuşoğlu' nun önderliğinde bir heyet, Başbakan' ın, İsrail' i Filistinlilere karşı devlet terörü uygulamakla suçlamasının ardından, İsrail Başbakan Yardımcısı Ehud

Olmert' in Türkiye' ye yaptığı ziyarete karşılık olarak 2004 Ağustos' unun sonunda İsrail' e gitmişlerdir (Associated Press, 31.08.2004-DBT).

Başbakan Erdoğan' ın, İsrail' in davetiyle de olsa, en yakın çalışma arkadaşlarından oluşan bir heyeti, diğer anlamda beyin takımını İsrail' e göndermesi, İsraili yetkililere bir önyargının olmadığı izlenimini vermiştir. Görüşmelerde iki taraf, birbirini ikna etmekten ziyade dinleme yöntemini seçmişlerdir. Başbakan' ın siyasi danışmanı Ömer Çelik, iki ülkenin dost olduğunu, “dost acı ama doğru söyler” sözleriyle belirtmiştir.

Türkiye tarafı da bu açıklamalardan tam olarak tatmin olmadıklarını, ancak en azından diyalog kanalının bir kez daha açıldığını belirtmiştir (Voice Of America, 06.09.2004-DBT).

Bütün bu gelişmelerin ortasında, 11 Kasım 2004 tarihinde, Filistin Devlet Başkanı ve Filistin mücadelesinin lideri Yaser Arafat, 11 Kasım 2004 tarihinde Paris yakınlarındaki Percy askeri hastanesinde hayatını kaybetmiştir. Konuyla ilgili olarak, İsrail Devlet Başkanı Moşe Katzav, Filistin lideri Yaser Arafat' ın ölümüyle “yeni bir sayfa” açılacağını umduğunu bildirmiştir. İsrail, Filistin lideri Yaser Arafat' ın ölüm haberi gelmesi üzerine, Batı Şeria ve Gazze Şeridi abluka altına almış, Ordu radyosu, Batı Şeria' ya giriş çıkışın ikinci emre kadar yasaklandığını açıklamıştır (Sabah, 11.11.2004).

Filistin mücadelesinde farklı grupları bir araya getiren “şemsiye örgüt” Filistin Kurtuluş Örgütü, Arafat' ın ölümünün ardından liderliğe iki numaralı isim olan, Ebu Mazen ismiyle bilinen, Mahmud Abbas' ı seçmiş, Örgüt içindeki en büyük grup olan El Fetih' in liderliğine de Faruk Kaddumi getirilmiştir (Sabah, 12.11.2004).

4.8.AKP' nin Güven Tazeleme Gayretleri

AKP' nin dış politikasında, devlet terörü eleştirisi ve randevu krizlerinden sonra gerginleşen Türkiye-İsrail ilişkilerini normalleştirme gayretleri başlamıştır. Bunun ilk adımı olarak Dışişleri Bakanı Abdullah Gül' ün ,sonrasında da Erdoğan' ın İsrail' e ziyaretleri dış politikada ABD ekseninden uzaklaşmama çabası olarak değerlendirilebilir.

Abdullah Gül' ün İsrail' i Ziyareti

Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 4 Ocak 2005 tarihinde, İsrail' e ziyarette bulunmuştur. Gül' ün ziyaretinin önemi, İslami kökenli Adalet ve Kalkınma Partisi' nin 2002 yılında iktidara gelişinden bu yana, İsrail' i ziyaret eden en üst düzey Türk yetkili olmasından kaynaklanmıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılan İsrail karşıtı bir dizi yorum nedeniyle gergin geçen zorlu bir yıl sonrasında gerçekleşen ziyaretle alakalı üst düzey bir İsraili diplomat, görüşmeler sırasında, İsrail' in Erdoğan' ın “devlet terörizmi yapıyorsunuz” şeklindeki yorumlarını gündeme getirmeyeceğini ve İsrail' in bu meseleyi geçmişte bıraktığını bildirmiş, ayrıca bu meselenin, Başbakan Yardımcısı Ehud Olmert' in Türkiye ziyareti sırasında ve Erdoğan' ın dört danışmanı Eylül ayında İsrail' e geldiğinde tekrar tekrar tartışılarak açıklığa kavuşturulduğunu ifade etmiştir.

Gül' ün ziyareti, geçmişe saplanmak değil, “geleceğe bakmak” amacı taşımış, ilişkilerde yaşanan gerilime rağmen, iki ülke arasındaki bağlar 2004' te de güçlenmeye devam etmiş ve iki ülke arasındaki askeri olmayan ticaret hacmi, 2003' ten itibaren 300 milyon dolar artarak yaklaşık 1.7 milyar dolara ulaşmıştır. İsrail' in, dış politikası gereği, Arafat' la görüşen diplomatlarla görüşmemesi, Erdoğan ve Gül' ün, kamuoyunun tepkisini çekeceği endişesiyle, bölgeye gelip de Arafat' la görüşmemeyi göze alamamasına yol açmış, Yaser Arafat' ın ölümü ise, Gül' ün İsrail ziyaretinin önündeki engelleri kaldırmıştır (Keinon, Jerusalem Post, 03.01.2005).

Abdullah Gül' ün Filistin başkanlık seçim kampanyasının kızıştığı bir sırada İsrail' e yapacağı ziyaretin zamanlaması, gözlemciler ve analistler tarafından bir çok sorunun ortaya atılmasına neden olmuştur. Gözlemcilere göre, Gül' ün ziyareti, Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan' ın açıklamalarından ötürü gerginleşen Ankara-Tel Aviv ilişkilerinde, Tel Aviv hükümetinin bu açıklamaları İsrail' e karşı tavır olarak değerlendirmesinin ardından, ilişkilerin onarılmasını amaçlamıştır.

Analistler ise, İsraili yetkililerin, Gül' den, Erdoğan' ın İsrail hükümetini Filistin halkına karşı devlet terörü uyguladığı suçlamasını yöneltmesinin ardından, Filistinlileri güçlü bir şekilde desteklemeye başlayan Türk medya politikalarında değişiklik

yapılmasını isteyebilecekleri görüşünde birleşmişlerdir (Associated Press, 05.01.2005-DBT).

Gül, İsrail ziyareti esnasında yaptığı açıklamada, 2000 yılında kesintiye uğrayan İsrail-Suriye ilişkilerinde, Suriye' nin barış görüşmelerini sürdürme niyetinde olduğunu ifade ederek, Suriye' den İsrail' e barış mesajı getirdiğini ve Şam' ın koşulsuz olarak barış görüşmelerini yenilemeye hazır olduğunu söylemiştir. Dışişleri Bakanı Gül, “Tahminimce Suriye' den gelen işaretler ciddi ve niyetleri iyi. Suriyeliler ön koşul olmadan müzakerelere dönme iradesi gösteriyorlar ve İsrail' den olumlu bir yanıt bekliyorlar” demiştir. Gül, Ortadoğu Barış Süreci' yle ilgili olarak yeni bir atmosfer yaşandığını, bu atmosferin iyi sonuçlar doğurabileceğini söylemiş ve “bu sürece katkıda bulunmak Türkiye' nin en büyük görevi olacaktır” diye eklemiştir (Associated Press, 07.01.2005-DBT).

İsrail' den sonra Filistin' e de ziyarette bulunan Gül, İsrail' in Batı Şeria ve Gazze' deki askeri operasyonlarının İsrail' e güvenlik getirmeyeceğini, “Baskı ve kuşatma araçlarının İsrail' e güvenlik getirmediği açıktır” sözleriyle açıklamış ve İsrail' in tek yanlı geri çekilme planının, yol haritası uyarınca ve Filistin yönetimi ile eşgüdüm halinde gerçekleştirilmesi halinde, barış için bir fırsat sağlanacağını dile getirmiştir.

Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas' la da görüşmelerde bulunan Gül' e, Filistin yönetiminin; alt yapının inşa edilmesinden, ekonomik ve askeri olarak, yani polislerin ve korumaların eğitimine kadar varan bir istek listesi ile Türkiye' den beklentileri dile getirilmiş, ayrıca Avrupa Birliği ile ve İslam ülkeleriyle olan ilişkilerini kullanması, aynı zamanda da İsrail ile olan temaslarını sürdürmeye devam etmesi ve barış için bir köprü olması istenmiş ve barış görüşmelerine Birleşmiş Milletler, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Rusya' dan oluşan dördünün beşinci ayağı olarak Türkiye' nin de katılması rica edilmiştir.

Türk heyeti de Filistinli yetkililere, Gazze' deki roketli saldırılar bitmeden barış görüşmelerine başlamanın zor olacağını belirten İsrail' in mesajını iletmiş, ancak Filistin yönetimi çizilen tablonun İsrail' in anlattığı gibi olmadığını, İsrail' in verdiği sözleri tutmadığını, kimin hangi adımı ilk önce atacağına yine düğümün koptuğunu

söylemiştir. Bu çerçevede de Abdullah Gül, artık geçmişe değil, geleceğe bakmak gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül' ün, Ocak başında İsrail' e yaptığı ziyaret ile, Türkiye-İsrail resmi ilişkilerindeki soğukluk giderilmiş, bu ziyaret aynı zamanda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan' ın İsrail' e yapmayı planladığı ziyaret için de olumlu bir hava ve uygun zemin oluşturmuştur.

Tayyip Erdoğan' ın Ziyareti

AKP iktidarı “İsrail’in Filistinlilere soykırım yaptığını” söyleyen Ecevit’ten devralmıştı. Erdoğan da İsrail için aynı şekilde “devlet terörü” sözünü kullanmıştı. Ecevit’e yöneltilen eleştirilere kıyasla Erdoğan’ a yöneltilenler çok cılız kalmıştır. Nitekim, bu dönemde Kuzey Irak’ taki Kürtlere yönelik İsrail’ in faaliyetleri TSK tarafından da dikkatle izlenmekteydi (Dursunoğlu, 2005:331).

Gazze Şeridi ve İsrail sınırındaki Karni geçiş noktasında saldırı düzenlenmesi ve İsrail ordusunun, saldırıyla ilgili Filistin Ulusal Yönetimi’ nin yeni lideri Mahmud Abbas’ ı suçlaması üzerine, Abdullah Gül, Ortadoğu’ da gerginliğin tırmanmasına karşı yaptığı açıklamada “barışın rehin alınmasına izin verilmemesini” istemiş, terör ve şiddetin Filistin başkanlık seçimleri sonrasında ortaya çıkan olumlu havayı zehirlediğini belirtmiştir (Aydın Tarihi, Ocak2005-BYEGM).

Türkiye, İsrail ile askeri ilişkilerini artan oranda geliştirmeye devam etmiştir. Bu bağlamda Şubat 2005’ te İsrail Genelkurmay Başkanı Korgeneral Moşe Yalon, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök’ ü ziyaret etmiş, basına kapalı geçen görüşmelerin ardından, İsrail ile Türkiye arasında, savunma alanında 1.5 milyar doları bulan yeni bir işbirliği anlaşması için iki tarafın bir araya geldiği yorumu yapılmıştır. İsrail basınında, iki ülke arasındaki görüşmelerde istişare edilen işbirliğinin, özellikle 48 adet Fantom ve 200 ile 300 M-48 Patton tankının İsraili uzmanlarca modernizasyonu, Harpy tipi pilotsuz keşif uçağının satışı konularını kapsadığı bildirilmiştir (CNN TURK, 08.02.2005).

Mayıs ayının ilk günü, İsrail' e Recep Tayyip Erdoğan' ın resmi bir ziyarette bulunması, İsrail Cumhurbaşkanı Moşe Katsav, Başbakan Yardımcıları Şimon Peres, Ehud Olmert ve Başbakan Ariel Şaron ile görüşmeler yapması, 2004 yılında Erdoğan' ın İsrail' i terörist politikalar yürütmekle suçlamasının ardından yaşanan diplomatik gerginlikten sonra, ikili temasların genel olarak düşük seviyede giden ilişkilerin bu seyrine son noktayı koymasından ötürü büyük önem taşımış ve ikili ilişkileri başbakanlık seviyesine çıkarılması anlamına gelmiştir. Abdullah Gül' ün ziyaretinin ardından Erdoğan' ın ziyareti ve Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, Sanayi ve Ticaret Bakanı Ali Coşkun ile birçok bakan, üst düzey yetkili ve işadamından oluşan bir heyetin de kendisine eşlik etmesi, bu anlamda ilişkilerin geliştirilmesi açısından, önemli bir adım olmuştur.

Başbakan Erdoğan ile Ariel Şaron, görüşmelerin ardından yaptıkları ortak basın toplantısında, terörizme karşı istihbarat bağlarını güçlendirmek isteyen iki ülke başbakanlıkları ve büroları arasında “doğrudan telefon hattı” kurulacağını açıklamıştır. Teklifin Şaron' dan geldiğini belirten Erdoğan, aracıları aradan kaldırmaya karar verdiklerini söylemiş, Şaron da kritik konuların iki ülke liderleri arasında konuşulmasının önemine dikkat çekerek, “Böyle bir hattı, sadece ABD, Rusya, İngiltere ve AB' yle kurmuştuk. Şimdi Türkiye' ye önerdik” şeklinde konuşmuştur(Ayın Tarihi,Mayıs2005-BYEGM). İsrail tarafında ziyaret çok olumlu karşılanmış, Dışişleri Bakanı Silvan Şalom da, Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan' ın düzenlediği ziyaretten duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.

İsrail' i ziyareti esnasında, kutsal addedilen Yad Vashem Soykırım Müzesi' ne çelenk koyarken, ülkenin laik yapısına aykırı olacağı için Türkiye' de de başını kapatmaktan sakınan Erdoğan' ın, başını kapatmayı reddetmesi sonucu diplomatik bir pürüz yaşanmış ve mevcut durum iki tarafın da canını sıkmış ancak ziyaretin anlam ve önemi arasında bu küçük pürüz eriyip kaybolmuştur.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan' ın, İsrail' e ilk ziyaretini gerçekleştirmiş olması, uluslararası kamuoyunda gündem oluşturmuş, İsrail ile Türkiye arasındaki görünmez buzların erimeye başladığı yorumlarına neden olmuş ve İsrail Başbakanı Ariel Şaron' un kendi isteğiyle kurulması planlanan direkt telefon hattı da, bir anlamda İsrail' in “her

ne olursa olsun” Türkiye’ den vazgeçmeyeceğine yönelik bir mesaj olarak algılanmıştır (BBC, 03.05.2005-DBT).

İsrail’ i Filistinlilere karşı “devlet terörizmi” uygulamakla suçlaması üzerine, ikili ilişkilerde beliren çözülme tehlikesine rağmen, başbakanlığa geldiğinden beri İsrail’ in davetlerini hep, “çok meşgul” olduğu gerekçesiyle geri çeviren Erdoğan’ ın ziyareti sonrası, İsrail basınında “yeni bir dostluk” şeklinde yorumlanan İsrail-Türkiye ilişkileri, aslında iki ülkenin ticari ve askeri alanlarda kurduğu işbirliğiyle bölgedeki en eski ve en güçlü dostluklardan biri olmuştur.

“Terörist devlet” ithamının arkasında, Erdoğan’ ın türban ve dini eğitimle ilgili kısıtlamaları kaldırma vaadini yerine getirmemesine öfkelenen dindar seçmenlerini yatıştırmak için böyle davrandığı, kamuoyunda genel kanıyı oluşturmuş ve bu Erdoğan’ ın, Türkiye’ nin tekrar İslam dünyasına öncülük etmesini isteyen danışmanlarının etkisi altında kalmış olabileceği ihtimalini gündeme getirmiştir. Erdoğan yine de, Türk işadamları, politikacılar ve askeri yetkililerden oluşan bir heyetle, İsrail Başbakanı Ariel Şaron’ a, lideri olduğu Adalet ve Kalkınma Partisi’ nin, Yahudi aleyhtarlığını “insanlığa karşı bir suç” olarak gördüğü konusunda güvence vermiş ve İran’ ın nükleer emellerinin sadece İsrail’ e değil, “tüm dünyaya” tehdit oluşturduğunu da sözlerine eklemiştir.

Erdoğan’ ın ziyaretin amacı olarak, İsrail ile Filistinliler arasında arabuluculuk yapma teklifinde bulunmayı göstermesi ise, İsrail Dışişleri Bakanı Silvan Şalom da dahil olmak üzere, gözlemcilerin çoğu tarafından gerçekçi bulunmamış, daha çok, Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkileri düzeltmeye yönelik bir kampanyanın parçası olarak görülmüştür. Ayrıca Erdoğan’ ın, Amerika Birleşik Devletleri Senato çoğunluk lideri Bill Frist ile Kudüs’ teki otelinde program dışı bir görüşme ayarlaması nedeniyle, Filistin Başbakanı Ahmed Kurey ile toplantısına iki saat gecikmesi ve Kurey’ in de, Türkiye’ nin İsrail ve Amerikalılara ayıracak vaktinin daha çok olduğundan şikayet ederek görüşmeyi iptal etmesi, Filistin tarafının da bu görüşü paylaştığını ortaya koymuştur.

Bir kesim Erdoğan’ ın, Avrupa Birliği’ ne güvendiği için Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerin soğumasına izin verdiğini ileri sürmüş, ancak Avrupa Birliği liderlerinin Türkiye ile müzakereleri ertelemeleri ve gerçekleşeceği varsayılan üyeliğin önüne yeni koşullar getirmeleri, bu güvenin azalmasına sebep olmuştur.

Erdoğan' ın tekrar İsrail ve Amerika Birleşik Devletleri' ne kucak açması aynı zamanda, Ortadoğu' daki değişimin gerisinde kalma endişesinden de kaynaklanmıştır. Türkiye' nin rotasını değiştirmeye başladığını gösteren bir başka işaret de Dışişleri Bakanı Abdullah Gül' ün 1 Mayıs' ta İstanbul' da Iraklı ve Arap yetkililerle, “Irak halkının kararı bu yönde olursa”, Irak' ta federal bir yapı kurulmasına destek vaat eden bir bildiriye imza koyması olmuştur. Bu da Türk liderlerinin Irak' ta federal bir yapı kurulmasını, Türkiye' nin müdahalesini gerektiren bir kırmızı çizgi diye niteleyerek uyarıda buldukları günlerin artık geride kaldığı yorumlarına yol açmıştır. Erdoğan' ın İsrail ziyareti Adalet ve Kalkınma Partisi' nin iktidara gelmesinden Erdoğan' ın İsrail ziyaretine kadarki dönemde, Türkiye' nin sergilediği Araplara yönelik duygusal tavrın ilişkilere zarar vermesinin ardından değiştiği, reel politik bir yaklaşımla Amerika Birleşik Devletleri-İsrail-Türkiye görünmez ittifakının yeniden güçlenmeye başladığı görüşünü destekler nitelikte olmuştur.

4.9. Savunma Sanayii Alanında Gelişmeler

Ortak Askeri Eğitim Projeleri

İsrail-Filistin sorununa dair olumlu gelişmelerin olduğu 2005' in son aylarında, Türkiye' ye ziyarette bulunan İsrail Genelkurmay Başkanı Korgeneral Dan Halutz, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök' le bir araya gelmiştir. İran, Suriye ve Irak 'taki gelişmelerin ayrıntılı olarak ele alındığı görüşmelerde, savunma sanayisinin yanı sıra ortak askeri eğitim projeleri de gündeme gelmiş, Dan Halutz, ortak askeri eğitim kapsamında İsrail Silahlı Kuvvetleri' ne bağlı seçkin dağ komandolarının Türkiye' de eğitim yapmalarını önermiştir. İsrail' de ağır kış şartları olmamasına dikkat çeken Dan Halutz, İsrailli komandoların eğitimlerini, “komandolarımız kar yüzü görür ve daha iyi yetişir” diyerek, özellikle terörle mücadelede uzmanlaşmış Hakkari ve Bolu Dağ Komando tugaylarının yanı sıra Özel Kuvvetler Komutanlığı birimleriyle yapmaları teklifinde bulunmuştur.

Türkiye askeri makamları, İsrail' den gelen bu öneriye olumlu yaklaşmış, önceki dönemlerde İsrailli pilotların Türkiye Hava Sahası' nı kullanarak eğitim yapmaları yönünde anlaşma yapıldığını ve bu programın başarıyla yürütüldüğünü hatırlatmıştır (Hürriyet, 25.12.2005).

Gözlemcilerin de yakından takip ettiği, İsrail Genelkurmay Başkanı Dan Halutz' un Türkiye' ye yaptığı son ziyaret, bölgede özellikle de İran ve nükleer programı yanı sıra, Kuzey Irak' taki İsrail varlığı konularında yaşanan gelişmelere yönelik Türkiye ve İsrail arasındaki ortak ilginin yoğunlaştığı bir zamanda gerçekleşmiştir.

Türkiye' nin İsrail' e yönelik politik tavrının, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminden önceki dönemlerde olduğu gibi, özellikle askeri ve savunma alanlarında işbirliğine gidilmesinden ve bu işbirliğinin uzun vadeli stratejik anlaşmalarla desteklendiğinden ötürü, siyasal ilişkilerde dalgalanmalar yaşansa da, askeri ilişkilerle belirli bir paralellikte gitme zorunluluğundan ötürü, değiştiği görüşü de çeşitli uzmanlar tarafından ortaya atılmıştır.

Bu bağlamda yetkili kaynaklar, İsrailli ve Türk savunma yetkilileri, Türk savaş uçaklarının modernizasyonu ve Ankara' ya uzun menzilli casus uçaklar tedarik etme planlarını ele aldıklarını bildirmiş ve bu görüşmelerin geçmişteki siyasi gerginliklere karşın iki ülke arasındaki güçlü savunma ilişkilerini pekiştireceğini ifade etmişlerdir. Türkiye Savunma Bakanı Vecdi Gönül' ün, Tel Aviv yakınlarındaki İsrail Uçak Endüstrisi merkezini ziyareti sırasında, İsrail Savunma Bakanlığı Genel Direktörü Amos Yaron, iki ülkenin savunma kuruluşları arasındaki ilişkilerin “mükemmel” olduğunu söyleyerek bu ilişkilerin daha da güçleneceğini belirtmiştir. Yaron, “İsrailli pilotlar Türkiye' ye gidiyor ve orada eğitim alıyor ve bazen de Türkler buraya geliyor... Biz bu işbirliğini güçlendirmek için elimizden geleni yapacağız” demiştir.

İsrail Uçak Endüstrisi merkezi sözcüsü Doron Suslik de, Türkiye' nin savunma alanında, Hindistan' ın ardından ikinci en büyük müşterileri olduğunu kaydettiği konuşmasında, Türkiye' nin daha fazla F-4 uçağını modernleştirmek istediğini belirtmiştir. İsrail' in, hali hazırda uçakların 54' ünü modernize ettiğini söyleyen İsrailli yetkililer ise varılacak anlaşma ile, 44 uçağın daha, 400 milyon dolar karşılığında modernizasyonunun amaçlandığını ve uzun menzilli Heron casus uçaklarının satışının da hazırlık aşamasında olduğunu söylemişlerdir (Associated Press, 09.05.2005-DBT).

2005' in Temmuz' unda Türkiye Milli Savunma Bakanlığı, altı yıl süren müzakerelerin ardından, İsrail' in pilotsuz çalışan Heron adlı uçağında karar kılmıştır. Türk Silahlı

Kuvvetleri' nin ana branşlarına, anlaşma tutarı 200 milyon dolar olan, 110 adet Heron tipi uçak alınması öngörülmüştür.

Bu anlaşma, Türkiye ile İsrail arasında stratejik askeri işbirliğinin yararı konusunda yaklaşık iki yıl süren bulantılı bir dönem sonrası imzalanabilmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin iktidara geldiği günden beri, Ortadoğu' da stratejik haritayı altüst eden Türk-İsrail işbirliğinin yararını inkar edecek boyutlarda tartışmalar yaratan bir siyaset izlemesiyle, askeri alandaki ilişkilerin nasıl bir seyir izleyeceği merak konusu olmuş, sonuç olarak uzun vadeli stratejik askeri ortaklık Adalet ve Kalkınma Partisi' nin politikalarına üstün gelmiştir. Daha önceki dönemlerde, Refah-Yol hükümetinde de olduğu gibi, İsrail-Türkiye politik sürtüşmeleri askeri çevrelerdeki yakınlaşmalar sonucu seyrini değiştirmek zorunda kalmış, Adalet ve Kalkınma Partisi' nin önce Dışişleri Bakanlığı düzeyinde, daha sonra da Başbakanlık düzeyinde temaslar kurarak, İsrail ile ilişkilerini yumuşatmasına ve yoğunlaştırmasına sebep olmuştur. Zira bu işbirliği Ortadoğu' nun stratejik haritasını; görüşlerin, amaçların, menfaatlerin ve politikaların çatıştığı bir logaritma haline getirmiş, böylece Ortadoğu' ya özgün stratejiler de tarafları, isteseler de istemeseler de, belirli çıkar ve amaca hizmet eden ani, programsız, plansız ve uzun vadede içerikten yoksun duruma düşürmüştür.

Bölgedeki birçok sorun ve krize ilişkin Türkiye ve İsrail' in görüşlerinde uyum ve mutabakat bulunmamasına rağmen, aralarındaki anlaşma veya ittifakın, uzun vadede her iki ülkenin yüksek çıkarlarına hizmet edebileceğini ve bölgede bulunan veya bulunacak olan zıt eksenlere karşı bir eksen oluşturabileceğini, askeri alandaki yakınlık ve bunun diğer alanlara yansımaları göstermekte, bu sebeple, İsrail ile stratejik ittifakın sağlanlaştırılması konusunda Türkiye' nin zaman zaman sergilediği kararsızlık, Türk yönetim mekanizmasında askerler ile politikacılar arasında başka türden bir iç çekişme olarak yorumlanmıştır. Buna karşın İsrail' in, Türk ordusunun, içeride ve dışarıda savunma ve güvenlik alanında, sorumluluk ve gereksinimlerini karşılayacak şekilde modernizasyon ihtiyaçlarını yerine getirme konusunda, Türkiye' nin kendisine olan bağımlılığını artırmaya çalışması gözden kaçmaması gereken bir unsur olmuştur.

Türk tarafı ise, özellikle İsrail' i ortak düşman Suriye' yi oyalamada kullanabileceği büyük bir müttefik olarak görmekte, İsrail ile ittifakı, Şam' ı Golan' ın kaderini

belirlemek için Tel Aviv ile görüşme masasına itebileceği gibi, Suriyelileri Türkiye' nin bölgede Arap komşuları hesabına bölgesel rolünü artırma girişimlerine sürekli karşı koyma çabalarından caydırabilecek bir ortam oluşturmaya çalışmıştır.

İsrail ile imzaladığı, gece veya gündüz, sürekli uçuş yapabilecek ve gözden uzak kalan geniş bir bölgeyi tarayıp anında bilgiler toplayabilecek, pilotsuz uçak alımı anlaşması Türkiye' nin, özellikle Suriye ve Irak' ta olan ortak sınırını gözetleme ve denetleme alanında savunma gücünü artırarak, Kürtlerin[PKK] mevzilerini insan kaybı vermeden ve tam isabet elde ederek vurmada kullanılması öngörülmüştür (Fathullah, El Ahram, 12.07.2005-DBT).

4.10. İsrail' in Gazze Şeridi' nden Çekilmesi

Türkiye' nin uzun yıllardır gönüllü arabuluculuk yaptığı İsrail-Filistin çatışmasında milat oluşturacak bir olay yaşanmış, 15 Ağustos 2005 tarihinde İsrail, ilk kez 1967' deki Altı Gün savaşında ele geçirdiği Filistin topraklarından, 38 yıllık işgalden sonra, Gazze Şeridi' nden başlayarak, Kissufim geçiş noktasını kapatmak suretiyle, resmen çekilmeye başlamıştır. Yerleşim yerlerinde kalanların 48 saat içerisinde evlerini boşaltacakları, aksi takdirde plana göre İsrail askeri birlikleri tarafından zorla tahliye edilecekleri kamuoyuna duyurulmuştur.

Gazze Şeridi' nin güvenliğini sağlamakla görevli olan Filistin güvenlik güçleri de, İsrail' le varılan anlaşma çerçevesinde, bölgedeki yerleşim birimleri çevresinde mevzilenmeye başlamış, Filistin lideri Mahmud Abbas da, İsrail' in çekilme kararını hayata geçirmesinden memnunluk duyduğunu belirterek, bunun bölgede istikrar ve güvenliğe katkıda bulunacağını söylemiştir (BBC-Turkish, 15.08.2005).

Başbakan Tayyip Erdoğan, Gazze' deki Yahudi yerleşimlerinin boşaltılması kararını uygulayan İsrail Başbakanı Ariel Şaron ve Filistin lideri Mahmud Abbas' a birer destek mektubu göndermiştir. Şaron' a mektubunda kendisini hem İsraililerin hem Filistinlilerin dostu olarak niteleyerek, İsrail' in Gazze' den çekilişine destek verdiğini vurgulamıştır (Radikal, 18.08.2005).

İsrail ile Filistin arasındaki en büyük problemlerden biri olan Gazze şeridindeki yerleşim alanları konusunda sert bir tavra sahip olan Ariel Şaron' un "çekilme" kararı vermesinin ardında yatan en önemli sebeplerden birinin uluslararası konjonktürün odaklandığı İran meselesi olduğu ve nükleer silahlar konusu gündemdeyken İsrail ile Filistin arasında mevcut olan bu sorunun Arap ülkelerinin elini güçlendireceğinin ABD tarafından değerlendirilerek bu konuda Şaron' a telkinde bulunulduğu olasıdır.

4.11. Filistin' de Hamas' ın İktidara Gelişi

25 Ocak 2006 tarihinde, Filistin' de yapılan seçimleri, İsrail' in terörist örgüt olarak itham ettiği Hamas' ın kazanmasıyla Ortadoğu Barış Süreci' nde İsrail-Filistin ve konuya arabuluculuk sıfatı ile taraf olan Türkiye' nin ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Halen Devlet Başkanı olan Mahmud Abbas' ın, hükümeti kurma görevini, parlamentoda çoğunluğu ele geçiren Hamas Partisi' ne vermesi beklendiği için, İsrail, seçimler sonrası terörist olarak nitelendirdiği bir grubun iktidara gelecek olmasından dolayı endişe duymuştur.

Mahmud Abbas' ın yardımcısı Nebil Ebu Rudeyna, seçimlerin ardından yaptığı açıklamada, "seçimlerin şeffaf ve adil olduğunu, tüm partilerin sonuçlara saygı göstermesi gerektiğini" belirterek, "Tüm partileri yasaya saygı göstermeye ve halkın isteğini kabul etmeye çağırıyorum" sözleriyle seçimlerin demokratik olduğunun altını çizmiştir. Filistin' de seçimlerden önce iktidarda bulunan El Fetih Partisi' nin üst düzey yetkilileri, seçimleri kaybettiklerini kabul ederek, Hamas tarafından kurulacak koalisyon hükümetinde yer almayacaklarını açıklamış ve seçimleri kazandığından dolayı Hamas' ı kutlamışlardır. Hamas yetkilisi Müşir El Masri, "İsrail' i tanımanın veya masaya oturmanın gündemlerinde olmadığını" açıklayarak, El Fetih iktidarı boyunca barış için katedilen mesafeyi hiçe saydıklarını açık bir şekilde beyan etmiş, bu durum da Barış Süreci açısından uluslararası kamuoyu ve bölge devletlerinin kaygılanmasına yol açmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George Bush ise, İsrail' in yıkılmasını isteyen tutumunu değiştirmedeği sürece Hamas ile ilişki kurmayacaklarını söylemiştir. İsrail Başbakan Vekili Ehud Olmert de, Hamas' ın rol aldığı bir Filistin yönetimine güvenemeyeceklerini belirterek, "Mevcut şekliyle İsrail' in yok edilmesi çağrısında bulunan bir terör örgütü konumunda olan Hamas' ın, silahsızlanmadan Filistin

yönetiminde rol oynamasını kabul edemeyiz” şeklinde konuşmuştur (Hürriyet, 26.01.2006).

Tek partili bir hükümet için yeterli çoğunluğa sahip Hamas’ ın, El Fetih’ e koalisyon talep ettiğine ve bu talebin sıradan olmadığına dikkat çeken Erdoğan, “Önyargılarla hareket edilirse demokrasi zarar görür. Sabırla beklemekte fayda var” diyerek Hamas’ a bir şans verilmesi gerektiğine inandığını söylemiştir (Hürriyet, 27.01.2006).

İsrail Başbakan Vekili Ehud Olmert’ in, “Hamas’ ı tanımıyoruz” açıklamalarına karşın, Hamas’ ın İsrail’ i tanımaması halinde, bunun Filistin hükümeti olarak uluslararası ilişkilerinde kendisine zarar vereceğini belirten Erdoğan, İsrail’ in de Hamas’ ı muhatap alması gerektiğine dikkat çekmiş, aksi takdirde bunun Filistin halkının verdiği bir karara karşı çıkmak anlamına geleceğini ve bu durumun da tesis edilmeye çalışılan barışa zarar vereceğini söylemiştir (Milliyet, 29.01.2006).

Hamas’ ın Türkiye Ziyareti ve İsrail Tepkisi

Filistin’ de seçimleri kazanan Hamas’ ın hükümeti kurmadan önce çıktığı İslam ülkeleri turunda Türkiye’ ye de davet edildiği iddiası, Türkiye-İsrail arasında ufak sürtüşmelere sebep olmuştur. Dışişleri Bakanlığı’ ndan yapılan açıklamaya göre, Hamas’ a bir davet olmadığı belirtmiş, ikili temasların ancak Filistin’ de hükümet kurulunca gündeme geleceğinin altı çizilmiş, diplomatik kaynaklar da, Hamas’ la ‘mesaj verme içerikli’ bazı temaslar yapıldığına dikkat çekmiştir. Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek de konuyla ilgili olarak, Türkiye’ nin tavrının belli olduğunu, “Böyle bir görüşme olacaksa bu görüşmeden daha önemli olan görüşmede nelerin söylendiği, nelerin konuşulduğudur. Türkiye barışı telkin eder. İnsan hakları ve hukuk çerçevesinde olmasını telkin eder” sözleriyle ortaya koymuştur (Radikal, 14.02.2006).

Hamas’ a yönelik uluslararası tepkiler devam ederken, Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisi’ nde, Filistin’ de hükümeti kurması beklenen Hamas’ a yönelik, Temsilciler Meclisi Çoğunluk Lideri John Boehner, Hamas rotasını değiştirinceye ve İsrail’ le barışçı bir çözüm için çalışmayı kabul edinceye kadar Filistin hükümetine vergilerden yapılan yardımın aktarılmaması gerektiğini söyleyerek, İsrail’ i yok etme amacından vazgeçmedikçe, Filistin’ e doğrudan yapılan Amerikan yardımının

durdurulmasını öngören, ve bağlayıcılığı bulunmayan karar tasarısını Temsilciler Meclisi' nin kabul ettiğini açıklamıştır (Hürriyet, 16.02.2006).

Hamas' ın Türkiye' yi ziyaret edeceğine yönelik çıkan söylentilerden kısa bir süre sonra, Hamas Siyasi Büro Başkanı Halid Meşal, Adalet ve Kalkınma Partisi Merkez Binası' nda Genel Başkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat ile bir araya gelmiş ve görüşmenin ardından yaptığı açıklamada, Filistin' de yapılan genel seçimlerden başarıyla çıktıktan sonra Türk sorumlularla görüş alışverişinde bulunmak için Türkiye' yi ziyaret etmek istediklerini, bu isteklerinin Türk sorumlular tarafından olumlu karşılandığını ve ziyaretin kardeşçe bir ortamda gerçekleştiğini kaydederek, “Bizimle Türk sorumlular arasında olumlu bir atmosferde son derece yararlı görüş alışverişi yapıldı” demiştir. Uluslararası kamuoyunda, Hamas' ın Türkiye ziyareti, Ortadoğu Barış Süreci' ndeki Türkiye' nin rolünün tartışıldığı bu dönemde, Almanya Başbakanı Angela Merkel de Türkiye' nin İslam aleminde önemli bir arabulucu rolü oynadığını, Türkiye ile Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin ucu açık müzakerelerin ise bundan bağımsız olarak sürdürüldüğünü söylemiştir (Hürriyet, 16.02.2006).

Hamas heyetinin programında Dışişleri Bakanlığı, Başbakan Tayyip Erdoğan ve Adalet ve Kalkınma Partisi genel merkezinde bir dizi temas bulunduğu bildirilmiş, ancak uluslararası arenada meydana gelebilecek spekülasyonlara ve özellikle İsrail hükümetiyle yaşanacak muhtemel pürüze ihtimal vermemek adına, Erdoğan, Meşal ile görüşmemiş, yerine Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkan Vekili Dengir Mir Mehmet Fırat görüşmeyi gerçekleştirmiştir.

Bu arada Amerika Birleşik Devletleri de Hamas' ın Ankara ziyaretini dikkatle izlemiş, “önemli olan Hamas' a tutarlı ve net bir mesaj verilmesidir” şeklinde soğuk bir yorumda bulunmuştur.

İsrail tarafında ise ziyaret, Türkiye' nin Hamas' ı kabulünün büyük bir hata olduğu yönünde eleştirilere neden olmuş, İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni, Abdullah Gül ile yaptığı telefon görüşmesinde, Hamas yetkililerinin Ankara ziyaretini kınayarak, “ziyaretin, uluslararası toplumun terör örgütünü tecrit etme çabalarına zarar verdiğini” söylemiştir. Hamas Siyasi Büro Başkanı Halid Meşal' ın Ankara' ya sürpriz ziyareti öncesinde Gül' ün telefon ederek ziyaret hakkında bilgilendirdiği Livni, “İsrail' in terör

örgütüyle görüşmelere karşı olduğunu” ve örgütün uluslararası toplumun da ortaya koyduğu koşulları görüşmeye açık olmadığını sözlerine eklemiştir (Hürriyet, 16.02.2006).

Amerikan yönetimi, Türkiye’ nin böylesine hassas bir konuda kendileriyle diyalog kurulmadan adım atmasını üzüntüyle karşıladıklarını belirtmiştir.

İsrail’ in yoğun tepkileri, İsrail Başbakanlık Sözcüsü Raanan Gissin’ in, “Ziyaret iki ülke ilişkilerinde derin yara açacak büyük bir hata. Biz Abdullah Öcalan ile bir araya gelsek siz ne hissedersiniz” sözleriyle doruğa ulaşmıştır.

Ziyareten önce, Hamas heyetinin ziyaret talebini Adalet ve Kalkınma Partisi’ ne iletmişti, Erdoğan’ ın dış politika danışmanı Ahmet Davutoğlu’ nun öncülüğündeki planlamayla heyetin gelmesinin kararlaştırıldığı, ancak hazırlığın gizli tutulup, Dışişleri’ ne konuyla ilgili bilgi verilmediği, bu sebeple de Dışişleri’ nin ziyareti önce yalanlayıp, daha sonra kabullendiği ortaya çıkmıştır (Demirtaş, Işık, Köylü ve İflazoğlu, Radikal, 17.02.2006).

Türkiye’ nin uzun yıllardır sürdürdüğü terörle mücadelesinin zarar göreceğini öne süren Michael Rubin, Avrupa ülkelerinin PKK’ yı tanımak istediğini söylediği bir dönemde Hamas liderinin Ankara’ da ağırlanması dikkati çekerek, Avrupa Birliği’ nin Türkiye’ ye kızgın olduğunu, Amerikan Hükümeti’ nin de Türkiye’ ye güvenmediğini, “Türkiye’ nin başka yerlerde de güvenilirliğini yitirdiğini düşünüyorum. Eğer Amerika Birleşik Devletleri Ortadoğu’ da aracı isterse bu muhtemelen Norveç gibi yaptıklarıyla daha güvenilir olan ülkeler olacaktır. Kimse Türk Hükümeti’ nin günden güne ne yapmaya çalıştığını anlayamıyor. Adalet ve Kalkınma Partisi içindeki bazı kişiler, Amerika Birleşik Devletleri’ ne karşı farklı şeyler söylüyor. Başbakan farklı şeyler söylüyor. Türk diplomatlar farklı şeyler söylüyor” sözleriyle öne sürmüştür (Hürriyet, 17.02.2006).

Washington’ ın gözünde “kötü adam” imajı bırakan Hamas lideri Meşal’ in, Abdullah Gül ile yapmış olduğu görüşme, Türk-Amerikan ilişkileri açısından, ilişkilere yeni bir boyut getirmiş, tabiri caizse “yara açmıştır”.

Amerika Birleşik Devletleri' nin de Ankara' dan telefonlar aldığını, Kürt kökenli liderler ile temasta bulunulmaması yönünde Ankara' nın talepleri olduğunu ve kendilerinin bu taleplere uymaya çalıştıklarını, bu bağlamda Diyarbakır Belediye Başkanı Osman Baydemir ile Amerikalı üst düzey yetkililerin bir görüşme yapmadıklarını, otelinde üst düzey olmayan bir görevlinin sadece nezaket ziyaretinde bulunduğunu belirterek, “görüşen Amerika Birleşik Devletleri Başbakan Yardımcısı değildi” sözleriyle, Türk-Amerikan ilişkilerindeki gerginliği gözler önüne sermişlerdir (Hürriyet, 18.02.2006).

Hamas' ı terörist saymalarına karşın, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkelerinin özel elçiler göndermek suretiyle Hamas ile temas kurduklarını, Türkiye' nin, Hamas' ın seçimleri kazanmasının ardından bunu açıktan yaptığı için eleştiri oklarına hedef olmasının yanlış olduğu söyleyerek, “Türkiye' ye müteşekkir” olduklarını dile getiren Mazuf, Hamas' ın “İsrail' i yok edeceğiz” söyleminden, “İsrail' le bir arada yaşayacağız” söylemine bir gecede geçmesinin beklenmemesi gerektiğini vurgulamış, ancak Hamas' ın, serbest seçimle işbaşına gelmiş bir hükümet olarak Filistin' i yönetmek istiyorsa, silahlı mücadeleyi bırakması, İsrail' i tanınması, Dörtlü Girişim' in (Birleşmiş Milletler, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Rusya) Yol Haritası' nı kabul etmesi gerektiğini belirterek, geçmişte El Fetih olarak kendilerinin de bunun sıkıntısını çektiklerini, aynı şekilde İsrail' de, Likud partisinin de bu değişimin sıkıntısını çektiğini, ortaya çıkan Kadima partisinin de bunun kanıtı olduğunu sözlerine eklemiştir. Benzer bir süreci Hamas' ın da yaşayacağını söyleyen Mazuf, Hamas' a bir şans bu yüzden bir şans verilmesi gerektiğini, Türk yetkililerle görüştüğünden sonra telkinlerini olumlu karşılamalarının, Hamas' taki bu değişimin başladığını gösterdiğini belirtmiştir (Yetkin, Radikal, 18.02.2006).

Amerikan büyükelçisinin sözlerinden çıkarımlar yapmak gerekirse, bunlardan ilki Amerika Birleşik Devletleri' nin, Hamas' ın Türkiye temasına kategorik bir ret yaklaşımı içinde olmadığı ve Büyükelçi' nin Hamas ziyaretinin gerçekleşeceğini önceden haber almalarına karşın, bunu engellemek için hiçbir çaba sarf etmediği gerçeğidir. Amerika' nın, Hamas ile teması, terörizmin meşrulaştırılması sorunu olarak değil, Hamas' ın terörizmden vazgeçirilip İsrail' i tanınmasına ikna edilmesi çabası sorunu olarak görülmesi gerektiği, çıkarılabilecek diğer bir sonuçtur. Son olarak da

Türkiye' nin Hamas' a yönelik mesajlarının sonuç verip vermeyeceğinin, zamanın göstereceğine yönelik, büyükelçinin söylemleri "ucu açık" bir ifade olmasından dolayı, sonucun olumlu olup olmamasına göre, Amerikan hükümetinin Türkiye-Hamas teması özelinde, Türkiye' ye yönelik tutumunu belirleme hakkını saklı tuttuğunu kapalı olarak ortaya koymaktadır(Yetkin, Radikal, 22.02.2006).

Musevi lobisinin Amerikan Kongresi' ndeki en kıdemli ve etkili ismi şeklinde tanınan Tom Lantos, 2000 yılında Temsilciler Meclisi' nde Ermeni soykırımı tasarısının tartışılması sırasında Türk tezlerini ateşli şekilde savunmuş, ancak Türkiye' nin Irak savaşında Amerika' nın yanında yer almadığı ve Suriye ile yakınlaştığı gerekçesiyle, 2005 yılındaki soykırım tartışmaları sırasında bu desteğini geri çekmiş, bu yeni gelişmelerin (Meşal' in Türkiye ziyareti) de Amerika' da bulunan Musevi lobisinin Türkiye' ye bakış tarzını olumsuz yönde etkileyen yeni etkenler olduğu söylenebilir (NTVMSNBC, 23.05.2006).

4.12. Türkiye Perspektifinden Kuzey Irak ve İsrail

İsrail'in Kürt Kartı

Aynı dönemde, İsraili bazı temsilcilerin Kuzey Irak bölgesine gittikleri ve başta Musul bölgesinde olmak üzere, petrol bakımından zengin toprak parçaları satın almak için ahaliyle görüşmelere başladıkları yolunda çıkan haberlerle, İsrail' in Kuzey Irak' taki faaliyetleri gün ışığına çıkmıştır. Bu olayın patlak vermesinden önceki hafta da, Kuzey Irak' ta görev yapan Türk istihbarat elemanlarının, Musul bölgesine gelen bazı İsrailileri belirlediği ve bu elemanların söz konusu İsraililerin bazı Kürt şahsiyetlerle yaptığı pazarlıkları takip ettiğini haber vermesinden sonra, konu Türk basın yayın organlarında da yer almıştır.

Türk basınında çıkan haberlerde, Amerika Birleşik Devletleri' nin oluşturduğu Irak Yönetimi' nin, İsrail firmalarına arazi alabilme ruhsatları verdiği gibi Kuveytli ve Katarlılara da Güney Irak' ta arazi satın alma yetkisi veren ruhsatlar sağladığı belirtilmiştir. Bu tür haberlerin Türk basınında yayınlanması ise, Türkler arasında zaten var olan İsrail karşıtı duyguların iyice alevlenmesine katkıda bulunmuştur.

Türk yetkililer, İsrail' in bölgede Arap olmayan birkaç müttefikinden biri olarak gördüğü, savaş öncesi ABD' ye istihbarat sağlanması konusunda çok önemli rol oynayan Iraklı Kürtler' in bağımsızlığının bölge için bela yaratacağını söylemiş, “Yugoslavya’ dan çıkarılan ders, bir ülkeye bağımsızlık verdiğinizde herkesin bunu isteyeceğidir. Kerkük, Irak’ ın Saraybosna’ sı olur. Eğer orada bir şey olursa krizi dizginlemek mümkün olmaz” yorumunda bulunmuşlardır (The Guardian, 21.07.2004).

İsrail' in, Irak’ taki Şii güçlere karşı bir denge unsuru oluşturma amacıyla Kürt gruplarla işbirliği yaptığı yolunda haberlerin ortaya çıkması, Ortadoğu’ da İsrail’ le askeri ve güvenlik konularında stratejik işbirliğinde bulunan tek ülke olan Türkiye’ de kızgınlık yaratmış, Türkiye’ nin, Amerikan ve İsrail politikalarının, Irak Kürtlerinin eninde sonunda bağımsız bir Kürt devleti ilan etmelerini sağlayacağından endişelenmesine neden olmuştur. Ancak haberi yalanlayan İsrail’ e yönelik, Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, “Buna inanmak zorundayım” demiş, ancak, Türkiye’ nin durumu çok yakından izleyeceğini de sözlerine eklemiştir (İl Manifesto, 24.06.2004-DBT).

İkili ilişkilerdeki gerginliğin iyice belirginleştiği ve güven bunalımının olduğu ortamda, İsrail Dışişleri Bakanı Silvan Şalom, İsrail Meclisi Dış İlişkiler ve Savunma Komitesi’ nde üyelere bilgi verirken yaptığı açıklamada, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ ın son dönemde İsrail hükümetine yönelik sert açıklamalarına, İsrail’ in uzun süre kayıtsız kalamayacağını belirterek, bu beyanların İsrail-Türkiye ilişkisinin dokusuna zarar verdiğini ancak kendisinin bağları korumak için elinden geleni yapacağını kaydetmiştir. Şalom ayrıca, Türkiye’ nin kısa bir süre önce istişarelerde bulunmak için büyükelçisini birkaç günlüğüne geri çağırmasına karşın İsrail’ in, kendi büyükelçisini geri çağırmayı düşünmediğini söylemiştir (Jerusalem Post, 22.07.2004).

2005 yılından itibaren Irak’ a yönelik Türk politikasında beliren yeni eğilim, Irak konusuyla ilgilenen taraflarca birçok açıdan araştırma konusu olmuştur. Ankara’ nın Irak savaşında Amerika Birleşik Devletleri ordusuna sınırlarını açmaya onay vermemesi sonrası sıkıntı yaşayan dostane ilişkilerin yanı sıra, Türkiye’ nin önünde Avrupa Birliği üyeliğinin kazanılması, Araplarla ekonomik alanda büyük ölçekli işbirliği, keza Irak’ ta inşaat ve imar kontratları alınmasıyla ilgili ulaşmaya çalıştığı bir çok kapının varlığı söz konusudur.

Türkiye seçimlerden sonra kurulacak olan parlamentoda Türkmen Cephesi' nin Birleşik Koalisyon listesine katılmasını, bu doğrultuda verdiği destekle sağlamıştır. Bunun karşılığında da Türkiye, Irak polis güçlerinin güvenlik ve terörle mücadele alanlarında eğitilmesine onay verdiğini açıklamış ve Kürt uçaklarının kendi havaalanlarına inmesine izin verdiğini de belirtmiştir.

Bu bağlamda bir Türk şirketi Irak' ın kuzeyindeki Süleymaniye Havaalanı' nın inşaatına başlamış ve bir Türk havayolu şirketi de İstanbul ile Erbil' in Hevler Havaalanı arasında gidiş dönüş seferleri organize etmeye başlamıştır. Osman Korutürk başkanlığındaki bir Türk heyetinin Kuzey Irak' a bir ziyarette bulunması ve Korutürk' ün, Türkiye' nin Irak' ın kuzeyinde bir Kürt federasyonuna itiraz etmediğini içeren mesajı Kürt lider Celal Talabani' ye teslim etmesi de, 2005 yılından itibaren Irak' a yönelik Türk dış politikasında yaşanan değişimin açık bir göstergesi olmuştur. İşgal altındaki Irak' a yönelik Türk politikasındaki bu gelişmelerden dolayı Irak çevrelerindeki hakim intiba da, Türkiye' nin Irak' ta cereyan eden siyasi faaliyetleri itiraf ve kabul ettiğini gösterdiği yönünde belirlemiştir. Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan da böyle bir kabulü veya Türk politikasındaki bu tür bir dönüşümü, “Türk politikasının ana vitrini değişmez ancak bize düşen, yeni uluslararası gerçeklere uygun olarak ve bilinçli bir şekilde bu politikayı geliştirmektir” yollu sözleriyle gerekçelendirmiştir.

Çeşitli çevrelerde yer alan yorumlar, Türkiye' nin Irak politikasında yaşanan değişimin, Ankara' nın Irak' ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulmasına izin verilmeyeceği yönünde Amerika Birleşik Devletleri yönetiminden aldığı “garantilerden” kaynaklandığına işaret etmektedir. Fakat bu garanti, Amerikalıların, Kürt vaatlerine değil, Türkiye' nin görmeye başladığı yeni ve açık bir İsrail politikasına dayanmaktadır. İsrail, geçmiş dönemlerde ve gizli görüşmelerde Irak' ı devletçiklere bölme hedefinden hareket ederek, bağımsızlık yönündeki adımlarında Kürtlere desteğini sunmuştur. Ancak bu yeni politika, geçmişten beri Iraklı Kürtlerle ayrıcalıklı ilişkiler kuran İsrail' in, Irak' ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasının, hali hazırda kendi çıkarına olmadığı şeklinde gerçeğe yakın bir denklemin varlığını hissetmeye başlamasında kendisini göstermektedir.

Bir zamanlar ittifak derecesine varan ilişkiler, İsrail' in Irak' ın kuzeyindeki varlığı ve yayılcı boyutunun ortaya çıkması üzerine bir süre durgunluk yaşamış, ancak değişen konjonktür ile birlikte, Türkiye, İsrail' den ilişkilerin işler hale getirilmesi yönünde güçlü bir eğilim görmüştür.

Irak Savaşı sonrası, İsrail' in, Kuzey Irak 'taki Kürtlere bağımsız devlet kurma faaliyetlerinde destek vermesi sebebiyle, özellikle 1990' lı yıllardan itibaren gözlemlenen İsrail-Türkiye yakınlaşmasının, gerginliğe dönüşmesi ve yine Irak' taki Kürt varlığından dolayı mevcut durumun aslında İsrail' in kendi çıkarına uygun olmadığını anlaması üzerine, iki ülkenin yakınlaşmasına yol açması çerçevesinde, 2006' nın ilk günlerinde Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül Kudüs' te İsrail Dışişleri Bakanı Silvan Şalom ile bir araya gelmiştir. Görüşmede, İsrail-Filistin sınırındaki Erez Sanayi Bölgesi' nin yeniden canlandırılmasına ve 10 bin Filistinli' ye iş imkanı yaratılmasına yönelik Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği(TOBB) önderliğinde yürütülecek projenin mutabakat belgelerinin ikincisi imzalanmıştır. Abdullah Gül, “Başbakan Şaron’ un gösterdiği siyasi irade doğrultusunda bugün bu projenin gerçekleşmesi için burada bulunuyoruz” diyerek, projenin, Filistinlilerin ekonomik durumunu düzelterek, bölgenin güvenliğinin sağlanmasına da önemli bir katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda, 250 yeni işyerinin kurulması ve yaklaşık 10 bin Filistinliye iş imkanı sağlanması ile canlandırılması planlanan Filistin Sanayi Bölgesi' nin, Türkiye' nin yeni tekstil üssü olmaya aday bir bölge olduğu belirtilerek, hukuki zeminin sağlanmasıyla birlikte çok sayıda Türk tekstil firmasının bölgeye gitmesi beklenmektedir (Hürriyet, 19.10.2002).

4.13. İran Tehditi

Türkiye ve İsrail, ekonomik alanda 2005' in son aylarından itibaren yoğunlaştırdığı yakınlaşmayı, siyasal alanda da, özellikle terörizme ve teröre yol açacak her türlü faaliyete karşı birbirlerini destekleyen, paralel açıklamalarda bulunarak geliştirmeye devam etmişlerdir.

Bu bağlamda, İsrail' in Ankara Büyükelçisi Pinhas Avivi, Ortadoğu' da İsrail-Türkiye ittifakı için ortak tehdit oluşturan İran' ın kısa sürede nükleer silah kapasitesine ve 4 bin km menzilli füzelere sahip olacağını öne sürerek, ülkesinin tercihinin askeri müdahale

yerine uluslararası siyasi baskı uygulanması olduğunu belirtmiştir. Türkiye ile İsrail’ in İran konusundaki görüşlerinin aynı olduğunu ifade eden Avivi, “Türkiye’ nin çabalarından yüzde 100 memnun” olduklarını dile getirmiş ve İran’ ın geliştirdiği nükleer teknolojisini devrim amacıyla dışarıya ihraç etmesi durumunda, öncelikle Ortadoğu bölgesi, daha sonra da bütün dünya ülkeleri için büyük bir tehdit oluşturacağını altını çizmiştir.

Avivi ayrıca, İran nükleer silahlara sahip olduğu takdirde, Türkiye dahil tüm ülkelerin İran’ a aynı seviyeden bakamayacağını belirterek, İran’ ın bölgeye tepeden bakma şansını elde edeceğini söylemiş ve olası çözümün uluslararası toplumun bir bütün halinde İran’ a siyasi baskı yapması olduğunu, böylece hem kolay hem de etkili sonuç alınabileceğini, askeri operasyonun yarar sağlamayacağına inandığını, aksine bölgeyi ve dünyayı çok hassas bir noktaya getirebileceğini belirterek, “İran’ ın nükleer programını önleyebileğimiz en son dönemi yaşıyoruz” sözleriyle müdahalenin aciliyetinin altını çizmiştir.

Bir kaç ay önce, İran Devlet Başkanı Ahmedinecad’ ın sarf ettiği, “İsrail haritadan silinmeli” sözlerinin de kişisel bir şov değil, tüm İran’ ın düşü nüş şekli olduğunu iddia eden Avivi, İran’ ın gerçek yöneticilerinin dini liderler olduğunu savunmuş, Ahmedinecad sayesinde İran’ ın gerçek yüzünü anlayabildiklerini vurgulamıştır.

Türkiye’ nin, Ahmedinecad’ ın nükleer program ve İsrail’ in yok edilmesi konusundaki sözleri karşısındaki tavrını İsrail, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ile paralel bir biçimde koyduğunu söyleyerek, Türkiye’ nin durumu sakinleştirmek için elinden geleni yaptığını belirterek, memnuniyetini dile getirmiştir (Milliyet, 19.01.2006).

SONUÇ

Soğuk Savaşın bitimini müteakip askeri doktrinin değişmesi sonucu Türk Silahlı Kuvvetleri modernizasyona ihtiyaç duymuştur. PKK terör örgütüyle mücadele kapsamında yeni silah teknolojilerine gereksinim duyulmasına rağmen, Türkiye' nin en büyük silah sağlayıcıları olan A.B.D. ve Almanya' nın insan haklarını bahane ederek zorluk çıkarması sonucunda yeni pazar arayışına yönelinmiştir. Bu alanda İsrail' in iyi bir tedarikçi olabileceği düşünülmüştür. İsrail savunma sanayisinin teknolojik altyapıyı kullandırma ve ortak üretim konularında işbirliği yaptığı görülmüştür. A.B.D. tarafından da bu husus memnuniyetle karşılanmış ve Kongre engeline takılmaksızın Türkiye' ye silah satışını gerçekleştirebilmesi mümkün olabilmıştır. Dış politikada yaşadığı güçlükleri Yahudi lobisi yoluyla A.B.D.' yi kendi yanına çekmek suretiyle aşabileceğini fark eden Türkiye, Arap dünyası ve İsrail arasında güttüğü denge politikasını bir yana bırakarak İsrail' le işbirliğine girişmiştir. Bu kararın verilmesinde, mevcut Ortadoğu Barış Süreci' nin ve ekonomik açıdan rahatlamının da payı büyüktür. Ayrıca, iç politikada Refah Partisi gibi keskin İslami görüşlere sahip bir partinin iktidarda olması, İsrail' le oluşturulan işbirliğiyle dengelenmiştir.

İsrail' le işbirliğinden stratejik ittifaka dönüşen ilişkiler sayesinde Türkiye karşıtı bir oluşum ihtimali zayıflamıştır. Her ne kadar ittifakın üçüncü ülkelere karşı olmadığı hem Türkiye hem İsrail tarafından altı çizilerek belirtilse de 1998 yılında PKK terör örgütü elebaşı Öcalan' ın kendisine destek veren Suriye' den çıkarılması olayında bu ittifakın yarattığı sinerjik etkinin üçüncü ülkeler açısından hesaba katılması gerektiği ortaya çıkmıştır. İsrail' le ilişkiler, bazı çevrelerce öngörülenin aksine Türkiye' yi Arap dünyasında yalnızlaştırmamış aksine prestij kazandırmıştır. İsrail ile direkt ilişki kurmaktan çekinen bazı ülkeler, Türkiye ile yakınlaşarak dolaylı yoldan İsrail' e yanaşmaktadırlar.

İsmail Cem döneminde özellikle 1999 yılından itibaren dış politikada çok taraflılık ilkesi yürürlüğe konmuştur. Komşularla iyi geçinme bu politikanın prensiplerinden biridir. İsrail' in sorunlarının olduğu Suriye ve İran' la ilişkilerin geliştirilmesi, Türk-İsrail ilişkileri açısından bu dönemin stratejik ittifak döneminden farkını ortaya koymaktadır. Ayrıca, 1999 Helsinki zirvesi sonrası, Türk dış politikası, ajandasına AB

'ye tam üyelik projesini alarak A.B.D. eksenli dış politikasında değişime gitmiştir. Bu da Türk-İsrail ilişkilerini etkileyen bir diğer faktördür.

11 Eylül, ABD' nin terörün kaynağı olarak Ortadoğu' yu işaret etmesine sebep olmuştur. Rusya' nın Çeçenlere, İsrail' in Filistinlilere yönelik sert tavrına bu durum dayanak teşkil etmiştir. ABD yeniden tanımladığı düşman olan "İslami terör"le mücadele etmek adına özellikle enerji havzalarına yakın bölgelerdeki monarşi ile yönetilen ülkeleri "Haydut Devlet" ilan etmiş ve Büyük Ortadoğu Projesi(BOP)' ni hayata geçirerek bu ülkeleri dönüştürme çabası içine girmiştir. 2003 yılında İsrail' de Ariel Şaron iktidara gelmiştir. ABD' nin sadık müttefiki olan İsrail, Filistin Kurtuluş Örgütü(FKÖ) lideri Yaser Arafat' ı terörist ilan ederek ilişkileri çıkmaza sokmuştur.

AKP' nin iktidara gelmesiyle Türk dış politikasına "Medeniyetler Uzlaşması" fikri hakim olmuştur. Bu noktada Türkiye' nin dış politika anlayışı ile ABD' nin. "haydut devletler" anlayışı çelişir vaziyette görünmektedir. Bu durum, İslami kökenli bir partiden ayrılarak yeni bir oluşum yaratan AKP' nin kurucularının iç ve dış kamuoyuna "köklü bir değişim" geçirdiklerini ispatlama ve meşruiyet kazanma hedefine yönelik bir manevra olarak değerlendirilebilir. Diğer hükümetlerin başaramadığı AB üyeliğini toplumsal uzlaşma yaratarak toplumun her kesimini ortak bir hedefe yöneltme yoluyla elde etmek istemesi, kendine özgüven ve meşruiyet sağlama yolunda atılmış bir adım olarak görülebilir. Aynı yöntemle, Türk kamuoyunu Filistin sorunu konusunda bir araya getirebilmek maksadıyla "devlet terörü" suçlaması ortaya atılmış olabilir. Abdullah Gül ve Erdoğan' ın İsrail' i ziyaretleri, uzun ve zorlu bir yol olacağı görülen AB' ye tam üyelik süreci sırasında alternatif manevra alanlarının temelini oluşturabilecek ABD ekseninden kopmama çabası olarak görülmelidir. İran konusu AKP' nin önünde zorlu bir süreç olarak kendini gösterecektir.

İsrail'le ilişkilerin ikibinli yıllarda duraksamasının temel sebepleri olarak, Madrid' de başlayıp Oslo ile devam eden Ortadoğu Barış Süreci' nin tıkanması ve TSK' nın modernizasyon gereksiniminin doygunluk noktasına ulaşarak azalma göstermesi söylenebilir.

Önümüzdeki dönemlerde ikili ilişkilerin Türkiye' nin başrol oynayacağı petrol, doğalgaz ve su boru hatları gibi büyük bölgesel projeler kapsamında ivme

kazanabileceğine dair emareler mevcuttur. AB' nin Türkiye' ye karşı isteksizliği, Türkiye' nin ABD ekseninde politika yapmasına ve İsrail' le ilişkilerin 90' larda olduğu gibi ikibinli yıllarda da tempo kazanmasına yol açabilir.

Askeri teknolojinin sürekli yenilenmesinin gerekliliği, bu alandaki ilişkileri alışverişten çok ortak yatırıma dayalı bir işbirliği haline getirebilir. Siyasi alanda inişler çıkışlar yaşansa da iki ülke Silahlı Kuvvetler Karargahları arasında süregelen düzenli görüşme ve temaslar ilişkileri daha da sağlamlaştırabilir. Kuzey Irak konusunda Türk tarafında oluşan rahatsızlık, iki ülke Silahlı Kuvvetleri arasında PKK konusunda düzenli istihbarat paylaşımı olursa aşılabilir.

Özet olarak, önümüzdeki periyotta Türkiye–İsrail ilişkilerinin karşılıklı ticaret, kültür ve bilimsel işbirliği gibi karşılıklı bağımlılık yaratan alanlarda ivme kazanacağı, bunun dış politikaya yansımalarının olumlu olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- “1984-2003 Yıllarında Ülkemize Gelen Yabancıların Milliyetlerine Göre Dağılımı”,
Kültür Bakanlığı, 2003
- “ABD, Türkiye’de İki Sinagogun Bombalanmasını Kınadı”, Associated Press,
17.11.2003-Dış Basında Türkiye(DBT)
- “AKP Heyeti, İsrail Temaslarını Tamamladı”, *Voice Of America*, 06.09.2004-DBT
- “Aksiyon, 18-24 Mayıs 1996, s.26
- ALTUNIŞIK, Meliha B. (2000), “Güvenlik Kısılacında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri”, Editörler: ÖZCAN Gencer ve Şule Kut, *En Uzun On Yıl: Türkiye’nin Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, Buke Yayınları, İstanbul
- “Ankara İsrail ile Çok Büyük Bir Anlaşma Yaptı: Türk Tanklarının Modernizasyonu İçin 700 Milyon Dolar”, *As Safir*, 04.10.2002-DBT
- “Ankara PKK Benzetmesinden Rahatsız”, *Hürriyet*, 17.02.2006
- “Ankara, Irak Konusunda İsrail’in Dikkatini Çekti”, *Zaman*, 24.12.2002
- “Ankara’dan İsrail’e Sert Tepki”, NTVMSNBC, 13.04.2004
- “Ankara’ya Hamas Sorusu”, *Radikal*, 14.02.2006
- “Arafat’ın Yetkileri Üçe Bölündü”, *Sabah*, 12.11.2004,
- “Araplar ve Yeni Türk Hükümeti”, *El Kuds El Arabi*, 29.11.2002-DBT
- ARAS, Bülent (1997), *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, 1. Baskı, Bağlam Yayıncılık, İstanbul

ARI, Tayyar (1999), *2000'li Yillarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi*, 1.Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul

AYKAN, Mahmut B. (1993), “The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy From the 1950s to the 1990s”, *International Journal of Middle East Studies*, No.25

BAREL, Zvi (2001), “Turkey’s Arab Ties May Suffer if Israel Keeps Using Force”, *Haaretz*, 29.08. 2001

“Başbakan Erdoğan: Sharon Barışını Baltalıyor”, *Radikal*, 26.05.2004

BÖLÜKBAŞI, Süha (1999), “Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa”, *Liberal Düşünce*, Kış, s.138-152

Collier’s Encyclopedia,(1986), Vol.13, A.B.D.

ÇONGAR, Yasemin, “Lidersizliğin Bedeli”, *Milliyet*, 28.05.2001

DAVUTOĞLU, Ahmet (2004), *Stratejik Derinlik*,17. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul

DEİK, 02.04.2004

DEİK, 15.04.2003

DEMİRTAŞ, Serkan, T. Işık, H. Köylü ve N. İflazoğlu, , “ Hamas Bombası”, *Radikal*, 17.02.2006

“Depremzedelere İsrail Yardımı”, *İsrail'den Haberler*, Aralık 2000, s.19

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (1996), *Ortadoğu'da Su Sorunu*, Bölgesel ve Sınır Aşan Sular Daire Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara

“Dışişleri’nden İsrail’e Kınama”, *Hürriyet*, 19.10.2002

DURAN, Ömer, “Sharon, Arafat’la Görüşmesi Durumunda Türk Dışişleri Bakanı ile Görüşmeyecek”, *El Hayat*, 05.06.2003-DBT

DURSUNOĞLU, Alptekin (2005), *Stratejik İttifak*, 4.Baskı, Anka Yayınları, İstanbul

“Ecevit, Arafat ile Telefonla Görüştü”, *Radikal*, 23.09.2002

“Ecevit’in ‘soykırım’ sözü tepki çekti”, *Milliyet*, 05.04.2002

ERDEM, Engin İbrahim (2001), “*From Rapprochement to Strategic Partnership: Turkish-Israeli Relations in the 1990s*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERDEMLİ, Özgül ve S. Ercan (2001), “İsrail Başbakanlık Seçimleri: Sharon’un Zaferi Şalom’un (Barışın) Yenilgisi mi?”, *Stratejik Analiz*, Cilt I, Sayı 11, s:17-19

“Erdoğan, Sharon ve Abbas ile Görüştü”, NTVMSNBC, 08.06.2003

“Erdoğan’dan İsraili İşadamlarına Ret”, *Milliyet*, 20.04.2004,

“Erdoğan’dan Sharon ve Abbas’a Mektup”, *Radikal*, 18.08.2005,

ERGÜVEÇ, Şadi (1995), “Turkish Security and the Middle East”, *Foreign Policy*, 19, No. 3-4, s.7

“Ermenistan Kışkırtıyor”, *Milliyet*, 25.04.2000

FATHULLAH, Hüseyin, “Türkiye Pilotsuz İsrail Uçaklarının Satış Anlaşmasının Ardından İsrail ile Stratejik İşbirliği Türkiye’nin Yüce Menfaatlerine Hizmet Edecek mi? “, *El Ahram*, 07.07.2005-DBT

“Gazze Tekstile Yeni Üs Olacak, 10 Bin Filistinli Çalışacak”, *Hürriyet*, 19.10.2002

“Gazze’den Çekilme Resmen Başladı”, *BBC-Turkish*, 11.02.2006

GÖNLÜBOL, Mehmet ve Ömer Kürkçüoğlu (1996), *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitapevi, Ankara

“Gönül: Yol Haritasına Desteğe Hazırız”, *Hürriyet*, 26.05.2003,

- GRUEN, George E. (1993) "Turkey's Potential Contribution to Arab-Israel Peace", *Turkish Review of Middle East Studies*, No.7, s:191
- "Gül En kötü Adamla Görüştü", *Hürriyet*, 18.02.2006,
- "Gül ve Şalom'dan Ortak Açıklama", NTVMSNBC, 16.11.2003
- "Gül: Sürgün Kararı Barış Getirmez", NTVMSNBC, 17.03.2006
- "Gül'ün Böyle Bir Zamanda İsrail'e Ziyaretinin Sırrı", *Al-Nabaa Al-Watany*, 03.01.2006-DBT
- "Gül'ün Filistin Temasları", Voice Of America, 07.01.2005-DBT
- GÜRKAN, İhsan (1993), "Turkish-Israeli Relations and the Middle East Peace Process", *Turkish Review of Middle East Studies*, No.7, s:102
- " Hamas Lideri Yasin'in Öldürülmesine Tepkiler", Associated Press, 23.03.2004-DBT
- " Hamas Şiddeti Bırakmalı", *Hürriyet*, 27.01.2006
- " Hamas ve İsrail Birbirini Tanınsın", *Milliyet*, 29.01.2006
- " Hamas'ın Yeni Lideri de Öldürüldü", *Sabah*, 18.04.2004
- HERSH, Seymour M. (2004), "Plan B: As June 30th Approaches, Israel Looks to the Kurds", *The New Yorker*, June 22
- "Israel Empowers Military Strategic Partnership with Turkey", *The Daily Star*, 27.07.2001
- "Israel to Import Water From Turkey", *Ha'aretz*, 07.08 2002
- "Israel-Bashing Threatens Ties, Shalom Warns Turkey", *Jerusalem Post*, 22.07.2004
- İNAT Kemal ve Burhanettin Duran (2005), "AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama", *Demokrasi Platformu*, Yıl 1, Sayı 4, Güz, s.1-39

İNBAR, Efraim (2002), “Türk-İsrail İlişkilerinde Stratejik Unsur”, Editör: RUBIN, Barry ve K. Kirişçi, *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, s.181-199

“İsmail Cem'den İsrail'e sert açıklama: Şiddetle kınıyoruz”, *Milliyet*, 01.04.2002

“İsrail ile K. Irak Krizi”, *Hürriyet*, 22.04.2004

“İsrail İşgüderi: FKÖ Kamplarında ASALA'ya Ait Belgeler Bulundu”, *Cumhuriyet*, 02.07.1982

“İsrail Küsmez!”, *Radikal*, 14.07.2004

“İsrail Ordusu Çekildi Ama Biraz Öteye...”, *Radikal*, 30.09.2002

“İsrail Ramallah'ı işgal etti”, *NTVMSNBC*, 13.03.2002

“İsrail Seçimlerinin Galibi Sharon Oldu”, *Hürriyet*, 29.01.2003

“İsrail, Ankara ile Anlaşmazlık İçinde Olduğunu Reddediyor”, *Financial Times*, 11.04.2002 -DBT

“İsrail: Türkiye'nin Hamas'ı Kabulü Büyük Hata”, *Hürriyet*, 16.02.2006

“İsrail'i Eleştirdiler”, *Radikal*, 14.07.2004

“İsrail'in Tepkisi”, *Sabah*, 11.11.2004

“İsrail'le İlişkiler İnişli Çıkışlı Oldu”, *Cumhuriyet*, 18.11.1993

“İsrail'li Bakan 2006'da Türkiye'den Su İthal Edilmesinin Planlandığını Belirtti”, *Reuter*, 17.11.2003-DBT

“İsraili Yetkili: Türkiye ile Savunma Alanındaki İlişkilerimiz Mükemmel”, *Associated Press*, 09.05.2005-DBT

“İsrail-Türkiye İttifakı Tehlikede”, 28.05.2004, *Maariv-DBT*

- “İsrail-Türkiye İttifakına Karşı Suriye-Irak İlişkileri”, *El İttihad*, 27.08.2001-DBT
- “Katsav’ın Getirdikleri”, *Radikal*, 14.07.2003
- KEINON, Herb (2005), “Turkish FM’s Arrival Signals Upswing Ties”, *Jerusalem Post*,
3 Ocak
- “Kime Niyet, Kime Kismet”, *Radikal*, 14.04.2003
- KİRİŞÇİ, Kemal (1986), *The PLO and World Politics: A Study of the Mobilization of Support for the Palestinian Cause*, Pinter, London
- KİRİŞÇİ, Kemal, (1995), “New Patterns of Turkish Foreign Policy Behavior”, Editör:
BALIM, Çiğdem, *Turkey: Political, Social and Economic Challenges in the 1990s.*,
E.J. Brill, Leiden
- KOHEN, Sami (2003) “Bir Başka Yol Haritası”, *Milliyet*, 10 Temmuz
- “Komandolarımız Kar Yüzü Görsün”, *Hürriyet*, 25.12.2005
- KÖNİ, Hasan, (1994), “Mısır, Türkiye İsrail Üçgeni”, *Avrasya Dosyası*, Yıl 1, Sayı 3,
Sonbahar, s.48-49
- “Kuşatmayı Kaldır”, *Hürriyet*, 27.09.2002
- KUT, Şule(1995), “Ortadoğu Barış Süreci ve Türkiye”, *Ortadoğu Barış Süreci ve Türkiye Sempozyumu*, İstanbul
- KÜRKCÜOĞLU, Ömer (1984), “The Evolution of Turkish-Arab Relations”, Editör:
HARRIS, G. S., *The Middle East in Turkish-American Relations*, The Heritage
Foundation, Washington, p.47
- “Kürtler...İsrail Yalanlıyor...Türkiye Güven Duymuyor”, 24.06.2004, *Il Manifesto-DBT*
- MİŞ, Nebi (2004), ”Suriye: Terör Örgütleri İle Anılmak Bir Kader Mi?”, Editör: İNAT
Kemal, *ABD’nin “Haydut Devletleri”*, Değişim Yayınları, İstanbul, s:147-203

“Moşe Yalon, Özkök ile Görüştü”, CNN TURK,02.05.2006

“Musevi Lobisinden Erdoğan’a Protesto”, NTVMSNBC, 23.02.2006

OLSON, Robert (2005), *Türkiye’nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*, Çev.: ELİK S., 1. Baskı, Orient Yayınları, İstanbul

ORAN, Baskın (2001), *Türk Dış Politikası-Cilt II 1980-2001*, 1. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul

ÖKE, Mim Kemal (2002), *Siyonizmden Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, 4. Baskı, Ufuk Kitapları, İstanbul

ÖZCAN, Gencer (2005), “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi”, *Tesev Dış Politika Analiz Serisi 1*, Kasım

ÖZDAĞ, Ümit (1999), “Türkiye, Kuzey Irak ve PKK”, Asam Yayınları, Ankara

ÖZDAĞ, Ümit (2003), “Cephe Ülke-Büyük Ortadoğu ve Yeni Bir NATO Stratejisi mi?”, *Avrasya Dosyası*, Sayı 4, Kış, s:5-42

“Özkök’ten İsrail Ziyareti”, *Radikal*, 04.07.2003,

ÖZTÜRK, Osman M. (1999), “Türk-İsrail Askeri İşbirliği Üzerine”, *Avrasya Dosyası*, Yıl 5, Sayı 1, İlkbahar, s.254-255

“QIZ: Nitelikli Sanayi Bölgeleri ve İsrail’in Ekonomik Entegrasyonu”, *Dünya Bülteni*, 11.02.2006

RUBEN, Ester (2000), “Türkiye-İsrail Ticari İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Geleceği”, *İktisat Dergisi*, Sayı 339, s.55

RUBEN, Ester (2003), “Türkiye-İsrail Arasında Endüstri-İç Ticaret Boyutunun İncelenmesi”, *İktisat, İşletme ve Finans*, Sayı 210, s.45-46

“Sandıktan Hamas Çıktı”, *Hürriyet*, 26.01.2006

SEVER, Ayşegül (2004), “AB ve ABD’nin Ortadoğu’da Politika Öncelikleri ve Türkiye”, Editör: SÖNMEZOĞLU F., *Türk Dış Politikasının Analizi*, 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, s.359-377

“Shalom’dan Suriye’ye Terör Suçlaması”, *Radikal*, 14.04.2003

“Sharon Urge to Turkey to Pressure Arafat to Put an End to Violence”, *Jerusalem Post*, 08.08.2001

“Sharon Barış İsteddiğini Açıkladı”, *Frankfurter Rundschau*, 10.08.2001-DBT

“Sharon Terörü”, *Sabah*, 23.03.2004

“Sharon’un Ziyareti Ankara’daki Hükümeti Ciddi Olarak Bir Açıklama Yapmaya Zorluyor”, *Wiener Zeitung*, 09.08.2000-DBT

SOYSAL, İsmail (1995), “Ortadoğu Barış Süreci ve Türkiye”, *Yeni Türkiye*, Sayı 3, Mart-Nisan, s.467

SÖNMEZOĞLU, Faruk (1992), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 1.Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul

SÖNMEZOĞLU, Faruk (2000), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul

“Suriye Atışması”, *Milliyet*, 15.04.2003

“Şaron, Arafat’la Görüşmesi Durumunda Türk Dışişleri Bakanı ile Görüşmeyecek”, *ElHayat*, 15.06.2003-DBT

TAVLAŞ, Nezih (1999), “Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri”, *Avrasya Dosyası* 5, No.1, İlkbahar, s.99

“Temsilciler Meclisi Filistin’e Yardımı Kesme Kararı Aldı”, *Hürriyet*, 16.02.2006

“Turkey Recalls Top Diplomats in Israel”, *Associated Press*, 08.07.2004

- “Turkey, Israel Says Blasts Haven’t Shaken Ties”, *Los Angeles Times*, 17.11.2003
- “Turkey, Israel, Tanks and Spies”, *Foreign Report*, 10.02.1998
- “Turkish FM: We Want to Improve Ties with Israel”, *Jerusalem Post*, 11.09. 2001
- “Turkish PM accuses Israel of Practising State Terrorism”, *The Guardian*, 04.07.2004
- “Turkish PM Slams Israel’s No-Talks Policy”, *Jerusalem Post*, 09.08.2001
- “Türk Arabulucuğunun Önemi”, *El Ahram*, 29.01.2004-DBT
- “Türk Heyeti, Gerilen İlişkileri İyileştirmek Amacıyla İsrail’e Gidiyor”, Associated Press, 31.08.2004-DBT
- “Türkiye Başbakanı İsrail’i Eleştiriyor, Ancak İlişkilerin Etkilenmeyeceğini Belirtiyor”, Associated Press, 01.06.2004-DBT
- “Türkiye Başbakanı, Iraklılara ve Filistinlilere Yönelik Aşırı Güç Kullanımının Durdurulması İçin Harekete Geçilmesi Çağrısında Bulundu”, Associated Press, 20.05.2004-DBT
- “Türkiye Dışişleri Bakanı, İsrail’e Suriye’den Barış Mesajı Getirdiğini Söyledi”, Associated Press, 05.01.2005-DBT
- “Türkiye’yle İsrail Arasında Buzlar Eridi mi?”, *BBC*, 02.04.2006-DBT
- “Türkiye-İsrail Anlaşması İsrail’den Ders Alalım”, *Cumhuriyet*, 03.11.1998
- “Türkmen: İsrail’in Tutumu Ümitsiz”, *Cumhuriyet*, 25.09.1982
- “Ulus: CIA Başkanı ile Konuşmalarımı Açıklayamam”, *Cumhuriyet*, 17.10.1982
- WEYMOUTH, Lally (2002), “On the Edge in Turkey”, *Newsweek*, Vol. 140, Issue 21
- “With a Word, Israeli-Turkish Strain Surfaces”, *New York Times*, 10.04.2002

“Yararlı Tavsiyeler Aldık”, *Hürriyet*, 16.02.2006

YAVUZ, M. Hakan (1997), “Turkish-Israeli Relation Through the Lens of the Turkish Identity Debate”, *Journal of Palestine Studies*, Vol 27, Sayı 1, Sonbahar, s.31

YAVUZ, M. Hakan (2004), “İkicilik (Duality)”, Editör: SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Türk Dış Politikasının Analizi*, 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul

YETKİN, Murat (2003), “İsrail: Suriye ile Arabulucu Olun”, *Radikal*, 26 Aralık

YETKİN, Murat (2006), “ABD’den Net Mesaj”, *Radikal*, 22 Şubat

YETKİN, Murat (2006), “Teşekkürler Türkiye”, *Radikal*, 18 Şubat

YILDIZ, Yavuz G. (2000), *Global Stratejide Ortadoğu Krizler, Sorunlar ve Politikaları*, Der Yayıncılık, İstanbul

YILMAZ, Türel (2001), *Türkiye-İsrail Yakınlaşması*, 1. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara

“Yüzde 100 Memnunuz”, *Milliyet*, 19.01.2006

ÖZGEÇMİŞ

Şefik KOLAT, 1976 yılında İzmir'in Bayındır ilçesinde doğmuş, Kuleli Askeri Lisesi ve Kara Harp Okulu'nu bitirerek Jandarma Teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Ankara ve Bingöl illerinde görev yapmıştır. Halen Hendek İlçe Jandarma Komutanı olarak görev yapmaktadır.